T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ALÎ ER-RUHÂVÎ, TUHFE-İ TAKSÎRÎ
(48B-92B İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Faysal ÇELİK

ŞANLIURFA-2021

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ALÎ ER-RUHÂVÎ, TUHFE-İ TAKSÎRÎ
(48B-92B İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Faysal ÇELİK

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ALP

ŞANLIURFA-2021

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Gökhan ALP danışmanlığında, Faysal ÇELİK'in hazırladığı **"**Alî er-Ruhâvî, Tuhfe-i Taksîrî (48B- 92B İnceleme- Tenkitli Metin**"** konulu bu çalışma 20 /08 /2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

x Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ALP	
Üye	Prof. Dr. Ekrem BEKTAŞ	……..
Üye	Prof. Dr. Ahmet TANYILDIZ	……..

Bu tezin ……..….. Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket Ökten
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: ……. Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No : ……

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların
kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

	T.C. **HARRAN ÜNİVERSİTESİ** **TEZLİ YÜKSEK LİSANS** **ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU**	**Doküman No** : HRÜ-KYS-FRM-015 **Yayın Tarihi** : 20/08/2021 **Revizyon No** : **RevizyonTarihi** : **Sayfa No** : 3 / 174

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	175210009
Adı / Soyadı	Faysal ÇELİK
Anabilim Dalı/Programı	Türk Dili ve Edebiyatı / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Alî er-Ruhâvî, Tuhfe-i Taksîrî (48B-92B İnceleme- Tenkitli Metin)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 139 sayfalık kısmına ilişkin, 26/07/2021 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 4'tür. Ayrıca yüksek lisans çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezli Yüksek çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20/08/2021
Faysal ÇELİK

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 20/08/2021

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ALP

ÖZET

ALÎ ER-RUHÂVÎ, TUHFE-İ TAKSÎRÎ

(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

ÇELİK, Faysal

Yüksek Lisans

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ALP

Ağustos, 2021, 139 sayfa

Çalışmamızın menbaı olan İbrâhim Şâhidî'nin *Tuhfe-i Şâhidî* adlı manzum sözlüğü üzerinde kıymete değer pek fazla çalışma yapılmış ve bu çalışmalar genelikle eserin izahına yönelik olmuştur. Yapılan çalışmalardan biri de Alî er-Ruhâvî'nin yapmış olduğu şerhtir. Alî er-Ruhâvî bu yapmış olduğu şerhe *Tuhfe-i Taksîrî* adını vermiştir. Şarih şerhin başında aruz kalıplarına yönelik açıklamalar vermiş daha sonra aruz kalıplarını uygulamalar ışığında ortaya koymuştur. Şerhinde beyitlerde bulunan kelimelerin hem Farsça hem de Arapça manalarına yer veren şarih bazı kelimeleri *Mesnevi'*den beyitler vererek örneklemiştir.

İbrâhim Şâhidî bu eseri kaleme alırken *Mesnevî* gibi bir şâhesere başvurmuştur. Alî er-Ru'hâvî ise *Tuhfe-i Taksîrî* adlı şerhi ile hem *Mesnevî'*yi hem de *Tuhfe-i Şâhidî'*yi aynı düzleme taşıyarak her iki eserin de anlaşılmasına yönelik bir çalışma ortaya koymuştur.

Bizim de bu eserde yaptığımız *Tuhfe-i Taksîrî*'nin 48b-92b varaklarının karşılaştırmalı metnini ortaya koymak, metnin detaylı bir incelemesini yapmaktır. Bu çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde İbrâhim Şâhidî'nin hayatı, eserleri ve *Tuhfe-i Şâhidî* üzerine yapılan şerhler ele alınmaktadır. İkinci bölümünde ise şarihin hayatı ve bilinen tek eseri olan *Tuhfe-i Taksîrî* tezimizin mahiyetini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şâhidî, Mesnevî, Tuhfe, Alî er-Ruhâvî, Şerh

ABSTRACT

ALÎ ER-RUHÂVÎ, TUHFE-İ TAKSÎRÎ

(REVIEW-REINFORCED TEXT)

ÇELİK, Faysal

Master's Thesıs

Department Of Turkısh Language And Lıterature

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ALP

August, 2021, 139 pages

A lot of valuable work has been done on the verse dictionary of İbrâhim Şâhidî, which is the source of both our work, called *Tuhfe-i Şâhidî* and these studies have generally been commentary for understanding the work. One of the studies carried out is the annotation made by Alî er-RuhÀvî. Alî er-Ruhâvî named this commentary as *Tuhfe-i Taksîrî*. The commentary gave the aruz patterns at the beginning of the commentary and then included the aruz patterns. Alî er-Ruhâvî included both Persian and Arabic meanings of the word in couplest in his commentary and some words were exemplified by giving couplets in *Mesnevî*.

When İbrâhim Şâhidî wrote this work, he applied to a masterpiece like the *Mesnevî*. Alî er-Ruhâvî wrote a commentary called *Tuhfe-i Taksîrî,* which we have done in this study, is a detailed moaning of the text.

We gave information about verse dictionaries and gave the annotations of *Tuhfe-i Şâhidî*. This study consists of an introduction and two parts. In the first part of our study, we focused on the life and Works of İbrâhim Şâhidî. After devoting the second part to *Tuhfe-i Taksîrî,* the life of the commentary and his only known work, we gave a translation text.

Keywords: Şâhidî, Mesnevî, Tuhfe, Alî er-Ruhâvî, Commentary.

ALÎ ER-RUHÂVÎ, TUHFE-İ TAKSÎRÎ
(48B-92B İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI……...……..…….vi
Orijinallik Raporu ve Beyan Formu……..……. vi
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER..... vi
KISALTMALAR..... vii
EKLER LİSTESİ…….……ix
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ ixx
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
ALÎ ER-RUHÂVÎ

1.1. ALÎ ER-RUHÂVÎ'NİN HAYATI 7
1.1.1.Eserleri……...……..8
1.1.1.1. Tuhfe-i Taksîrî……...8
1.1.1.1.1. Yazılış Yeri ve Tarihi……...…….…….8
1.1.1.1.2. Sebeb-i Telifi……...…….……..9
1.1.1.1.3. Eserin Tertip ve Tanzimi……..10
1.1.1.1.4. Dil ve İfade Hususiyetleri…….…..…11

İKİNCİ BÖLÜM
METİN

2.1. NÜSHA TANITIMI…….…….…16
2.1.1. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî, Edb. 256 (1231 h.)…….....16
2.1.2. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 961……..……16
2.2. METİN TESİSİ İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR 17
METİN..... 18
SONUÇ 134
KAYNAKÇA 136
EK

KISALTMALAR

AÜSBE	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bkz.	Bakınız
bs.	Baskı
b.	Bin
C	Cilt
Edb.	Edebiyat
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ef.	Efendi
Ktp.	Kütüphane
h.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
İst.	İstanbul
MK	Millet Kütüphanesi
m.	Milâdî
ö.	Ölüm
Paz.	Pazarlama
R.	Reşid Efendi Nüshası
TDK	Türk Dil Kurumu
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
s.	Sayfa
S	Sayı
Yay.	Yayınları
yk.	Yaprak

EKLER LİSTESİ

Ek-1: Metinde Öğrenimi Amaçlanan Farsça, Arapça, Türkçe Kelimeler ek s. 1- 24

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ء : ʾ

ا : a /e / ā

ب : b

پ : p

ت : t

ث : ṣ

ج : c

چ : ç

ح : ḥ

خ : ḫ

د : d

ذ : ẕ

ر : r

ز : z

ژ : j

س : s

ش : ş

ظ : ẓ

ع : ʿ

غ : ġ

ف : f

ق : ḳ

ك : k/ g

گ :g/ñ

ل : l

م : m

ن : n

و : v/ o/ ö/ u/ ü/ ū

ه : h/ a/ e

ى : y/ ı / i

GİRİŞ

Arapça, Farsça ve Türkçe için pek çok mensur sözlük hazırlandığını kaynaklardan öğrenmekteyiz.[1] Lakin bunun yanında Eski Türk edebiyatında kayda değer bir mazum sözlük yazma geleneği de mevcuttur. Manzum: düzenli, muntazam ve şiir biçiminde yazılmış[2] anlamlarına gelir. Mevzun ve mukaffa yani vezinli ve kafiyeli; nazım şeklinde yazılmış, nizama konmuş anlamlarında kullanılan manzum ifadesi genel olarak eski Türk edebiyatında vezin ve kafiyeye riayet edilerek yazılmış metinler için kullanılır.[3] Pek çok kaynakta varlığından bile haberdar olunmadığını anladığımız bir tür olarak manzum sözlükler, bilimsel anlamda ciddî ve doyurucu birer kaynak olmaktan uzaktır. Bu sözlükler bilhassa çocukların hem aruz eğitimine katkıda bulunmak hem de Arapça, Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını ezberde tutabilecekleri bir eser vasıtasıyla öğrenimlerini sağlamak bakımından bir hayli dikkat çekicidir. Pek çok manzum sözlüğün mukaddime kısmında "lügat ilmi"nin insanı zeki edeceğinden bahsedilmesi hatta müelliflerin de çocukluklarında en azından bir manzum sözlük ezberlediğini beyan etmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir ayrıntıdır.[4]

Kaynaklardan edindiğimiz bilgiler çerçevesinde, ilk manzum sözlüğün yazarının İranlı ünlü şair Reşidü'd-dîn Vatvat (ö. h.578/m.1182) olduğu bilgisine ulaşırız.[5]

Manzum sözlük ve gramer kitaplarının ilk örnekleri, 11. yüzyıldan itibaren Arap dilciler tarafından kaside tarzında yazılmıştır. İsmail b. İbrahim er-Ribî'nin *Kaydü'l-Evâbid* adlı eseri manzum bir sözlük, Zemahşerî'nin *Mufassal*, İbn Mâlik'in *Teshîlü'l-Fevâ˘id* ve *Tekmîlü'l-Makâsıd* adlı eserleri manzum gramer kitaplarıdır.[6]

XV. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında Farsça öğretiminin ön plana çıktığı görülmekte olup Farsça-Türkçe manzum sözlük yazımı ayrıca ağırlık kazanmıştır.

---

[1] Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça- Türkçe Sözlükler,* 1. bs. (Ankara: TDK Yayınları, 2010)
[2] *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, 11.bs. 2011.
[3] Hasan Kaya, *Kerîmî'nin Manzum Sözlüğü,* Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 18, İstanbul, 2017, s. 214
[4] Atabey Kılıç, *Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyan*, Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu, Urfa, 2005.
[5] *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.6. (İstanbul: Dergâh Yay, 1986), s. 144.
[6] Öz, *Tarih Boyunca Farsça- Türkçe Sözlükler,* s.51.

Hüsâm b. Hasan Hüseyin el-Konevî (ö. ?) tarafından yazılan *Tuhfe-i Hüsâmî* (h. 801/m.1399) Farsça-Türkçe manzum lügat geleneğinin ilk örneği kabul edilmektedir. İlk Arapça-Türkçe sözlük ise XIII. yüzyılın sonlarında Abdü'l-latîf İbn Melek (ö. ?) tarafından kaleme alınan *Lügat-ı Ferişteoğlu* adlı eserdir.[7]

Mensur sözlükler hacim itibariyle manzum sözlüklerden daha geniştir fakat manzum sözlüklere yapılan şerhler, hem esas alınan metinlerin daha iyi anlaşılmasına hem de bu sahanın geniş bir zemine taşınmasına ortam sağlamıştır. Bu zemin içerisinde manzum sözlükler küçük yaşlardan itibaren çocuklara okutulmuştur. Hatta Şâhidî'nin on yaşındayken babası Hüdâî'nin kendisine manzum sözlükler okuttuğunu ve bunlardan önce de *Tuhfe-i Hüsâmî*'yi okuduğunu aktarmıştır.[8] Bir bakıma manzum sözlüğün kıymeti ona yapılan şerhler ile de ortaya konmuştur. Bu münasebetle biz de *Tuhfe-i Şâhidî'*ye yapılan şerhleri aşağıda veriyoruz:

1. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Mehmet Efendi, h.1054/m.1644 (Hacı Mahmud Efendi 5495)
2. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Bağdâdî Abdülkadir b. Ömer, h.1093/m.1682 (Esad Efendi 3226/1)
3. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, İbrâhim b. Süleyman el-Azharî, h.1114/m.1702 (Esad Efendi 3224/1)
4. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Mustafa b. Mirza, h.1153/m.1740 (Rşd. 959)
5. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Mustafa İsamüddin, h.1163/m.1749 (Rşd. 960)
6. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Akovalızâde Hatem Ahmed, h.1168/m.1754 (Laleli 3562)
7. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, h.1175/m.1761 (Esad Efendi 3223)
8. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Pîrî Mehmed Paşa, h.1198/m.1783 (Halet Efendi 572)
9. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, İbrâhim İsmet, h.1209/m.1794 (Rşd. 962/2)
10. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Ferdi Ali b. Mustafa, h.1213/m.1798 (Denizli 439/4)
11. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Ruhâvî Seyyid Ali, h.1231/m.1815 (Rşd. 961)
12. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, (Esad Efendi 3225)

[7] Öz, *Tarih Boyunca Farsça- Türkçe Sözlükler,* 53.
[8] Öz, *Tarih Boyunca Farsça- Türkçe Sözlükler,* 53.

13. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, (Yazma Bağışlar 1183)
14. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Ahmed el Mevlevi, (Laleli 3561)
15. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Mehmed Murad el Nakşibendi b. Abdulhalim, (Darül Mesnevi 568)
16. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, (Hacı Mahmud Efendi 5447)
17. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Atfî, (Bağdatlı Vehbi Efendi 1736)
18. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Abdurahman b. Abdullah, (Serez 3920/8)
19. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Mehmed Sadık b. Ali Efendi, (Yazma Bağışlar 409)
20. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, (Hacı Mahmud Efendi 5126)
21. *Tuhfetü'l-müluk Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Abdurrahman b. Abdullah el-Kuddusi, h.1165/m.1751 (Yz. A. 2456)
22. *Şerhu Tuhfe-i Şâhidî*, Atfî, h.1167/m.1753 (Yz. A. 469)
23. *Şerhu Tuhfe-i Şâhidî*, Abdulkadir el Bağdadî, h.1210/m.1795 (Yz. A.914/1)
24. *Şerhu Tuhfe-i Şâhidî*, Abdülmecid Şükrü, h.1215/m.1800 (Yz. A. 314)
25. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Hüsni Koç Halil, h.1219/m.1804 (Yz. A. 5448)
26. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Abdurrahman b. Ali el Kozanî, (Yz. A. 3263/5)
27. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Ali b. Muhammed Mar'aşî, (Yz. A. 726/3)
28. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, (Yz. A. 2674)
29. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, İbrahim Âbâdî, (Yz. A. 2794/4)[9]

[9] Ahmet Hilmi İMAMOĞLU, *Farsça- Türkçe Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü,* Doktara Tezi, (Erzurum: AÜSBE, 1993), s. 54.

İbrâhim Şâhidî'nin (ö.957/1550) Hayatı[10]

Ünlü Mevlevî şairlerinden biri olan Şâhidî hakkında kaynaklarda geniş bilgi yer almamaktadır. Tezkirelere ve kendi eserlerine bakarak onun hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Adının İbrahim olduğu hakkında bilgi veren tüm kaynaklar birleşmektedir.[11] Yine onun Muğla ilinden olduğuna da şüphe yoktur. *Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserinde bu ilden olduğunu kendisi açıklamaktadır:

Gedâyem Şâhidî-i Mevlevîyem
Diyâr-ı Menteşede Muğlavîyem[12]

İlk olarak dinî bilgileri alan ve Farsça'yı öğrenen Şâhidî, babasını on yaşında iken kaybetmiştir. Onun vasiyeti üzerine bir müddet sûfî bir kazzâzın yanında çıraklık yaptıysa da okumak istediği için bu mesleği bırakmıştır. On sekiz yaşına geldiğinde bölgede kendisine ders verecek hoca bulamayınca Muğla'dan ayrılan müellif, İstanbul'da Fâtih, Bursa'da Yıldırım medresesinde tahsil görmüştür. Daha sonraki yıllarında Muğla Mevlevîhânesi'nin şeyhliğini üstlenmiş, ömrünün kalan kısmını halkı irşadla geçirmiştir.[13]

Eserleri

Dîvân

Tam bir nüshası bulunmayan dîvândaki şiirlerin sayısı daha önce kırk üç olarak tespit edildiği hâlde Mustafa Çıpan yaptığı çalışmada yüz yedi olarak belirlemiştir. Eserin bilinen yedi nüshasından biri olan Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshada diğer nüshalardan daha fazla şiir yer almaktadır. Dîvânda iki kaside, bir terciibend, üç muhammes, iki tahmis, bir müstezad, seksenden fazla gazel, dört kıta, bir rubai ve yedi beyit mevcuttur.[14]

---

[10] Şâhidî hakkında detaylı bilgi için bkz. Yusuf Öz. *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, 1. bs. (Ankara: TDK Yay.2010); Mustafa Çıpan. "Şâhidî İbrâhim". *TDVİA*, C. 38. (İstanbul, 2010), 273-274; Ahmet Hilmi İmamoğlu. *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü.* Doktora Tezi. (Erzurum: AÜSBE, 1993)

[11] Ahmet Hilmi İmamoğlu, *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü,* s. 13.

[12] Mustafa, Çıpan. "Şâhidî İbrâhim", s. 273-274.

[13] Çıpan, "Şâhidî", 274.

[14] Çıpan, "Şâhidî", 274.

Müşâhedât-ı Şâhidiyye

Hakkında yalnız *Sefîne*'de bilgi verilen risâlede Şâhidî'nin Mevlânâ'dan ve Divane Mehmed Çelebi'den aldığı feyizleri ve gördüğü mânevî lütufları anlattığı belirtilmektedir.[15]

Farsça Dîvân

Sadece Ali Enver, "*Semâhâne-i Edeb*"inde bu eserinden söz etmektedir. Diğer kaynaklar bu eser hakkında herhnagi bir bilgi yer almamaktadır.[16]

Gülşen-i İrfân

Esrâr Dede, Şuhûdî maddesinde Şâhidî'nin bu eseri oğlu Şuhûdî'ye yazdığını söyler. Eserin herhangi bir nüshası tesbit edilememiştir.[17]

Tırâş-nâme

Bu eserin Şâhidî'ye ait olduğu kesin değildir. Farsça bir eserdir. Abdulkadir Gölpınarlı birtakım özelliklerinden ötürü eserin Şâhidî'yi ait olabileceğini söyler.[18]

Sohbet-nâme

Yine bu eserden de sadece Sâkıb Dede bahsetmektedir. Arapça kaleme alınan bu eserde mürşid ile mürid arasındaki sohbet adabı anlatılmaktadır.[19]

Gülşen-i Esrâr

Farsça olan bu eser hem müellifin kendi hayatı hem de Mevlevîlik hakkında önemli bilgiler içermesi bakımından ayrı bir önemi vardır. 1544'te kaleme alınan eser üzerinde Nuri Şimşekler bir doktora çalışması yapmıştır.[20]

Gülşen-i Vahdet

---

[15] Çıpan, "Şâhidî", 274.
[16] Ahmet Hilmi İmamoğlu, *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü,* s. 28.
[17] Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuèarâ-yi Mevleviye*, haz. İlhan Genç (Yayımlanmamış doktora tezi), Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 1986, s.195.
[18] A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1983, s. 140.
[19] Ahmet Hilmi İmamoğlu, *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü,* s. 30.
[20] Çıpan, "Şâhidî", 274.

491 beyitlik bir mesnevidir. Eserde Türkçe ve Farsça iki ön söz vardır. Didaktik olan bu eser sade ve akıcı bir dil kullanılmıştır. Numan Külekçi tarafından yayımlanmıştır.[21]

Gülşen-i Tevhîd

1530 yılında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'si tarzında, aynı vezinde kaleme alınmış Farsça bir eserdir. *Mesnevî*'nin her cildinden yüz beyit seçilmiş ve her beyit beşer beyitle şerhedilmiştir. Kırk iki nüshası tesbit edilen eser Ahmed Niyâzî tarafından neşredilmiştir.[22]

Tuhfe-i Şâhidî

İbrâhim Şâhidî tarafından kaleme alınmış ve çalışmamızın ana konusunu oluşturan Farsça-Türkçe manzum bir sözlüktür. Mesnevi biçiminde telif edilmiştir. Yirmi altı bölümden oluşur. *Mesnevî*'nin daha iyi anlaşılması için kaleme alınmıştır.

Eser asıl sözlük kısmından önce gelen besmele, hamdele, salvele ve sebeb-i telif kısımlarına sahiptir. 61 beyitten oluşan bu kısımdan sonra gelen asıl sözlük kısmı 451 beyitten oluşmaktadır. Bu kısımdaki kelime sayısı 1400 civarındadır.[23]

Diğer Farsça-Türkçe manzum sözlüklere göre daha hacimli olan eser iptidaî seviyede Farsça öğretimini hedeflemektir.[24]

Çocukken babasından okuduğu "*Tuhfe-i Hüsâm*" adlı eser Şâhidî'nin üzerinde çok etkili olmuştur. Nitekim *Tuhfe-i Hüsâm*'a bir nazire yazarak insanlara faydalı olmayı amaçladığını *Tuhfe*'sinin giriş kısmında Şâhidî kendisi ifade etmiştir:

Diledüm kim yazam bir hoşça nâme
Nazîre ola ol *Tuhfe-i Hüsâme*[25]

Şâhidî'nin bu eseri anlaşılır ve sürükleyici bir biçimde kaleme almasının nedeni öğretici olmasıdır. Bu münasebetle kullandığı dil ve ifadeler sarihdir.

---

[21] Çıpan, "Şâhidî", 274.
[22] Çıpan, "Şâhidî", 274.
[23] Zehra Gümüş, Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Mehmed b. Andülbâkî, *Tuhfe-i Mîr* [*Tuhfe-i Şâhidî Şerhi*], (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2006, s.10.
[24] Çıpan, "Şâhidî", 274.
[25] İmamoğlu, *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü,* 32.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALÎ ER-RUHÂVÎ

1.1. ALÎ ER-RUHÂVÎ'NİN HAYATI

Alî er-Ruhâvî hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi yer almamaktadır. Bu isim hakkında bilgiler daha ziyade Yusuf Öz'ün *Tuhfe-i Şâhidî ve Şerhleri* adlı eserinde yer almaktadır.[26] Şarihin tam ismi *Tuhfe-i Taksîrî*'nin hemen başlarında es-Seyyid Alî el-Ferraşî er-Ruhâvî' şeklinde yer almaktadır.[27] Fakat eserin sonundaki ketebe kaydına göre şarihin künyesi Seyyid Ahmed b. Alî er-Ruhâvî'dir.[28]

Şarih hakkında ferraş[29] ibaresine baktığımızda neler yaptığı hakkında bir bilgiye sahip olmaktayız lakin bu ismin vazifesinin ferraşlık olduğunu ifade etmemiz pek de mümkün görünmemektedir. Zira kaleme aldığı eserde ortaya koyduğu Arapça ve Farsça ibarelerin ferraşlık mesleği ile uğraşan birinin elinden çıkmış olması pek de muhtemel görünmemektedir. Künyede verilen bilgilerden hareketle şarihin/müellifin ferraşlık görevini yaptığını bilsek de onun asıl mesleğinin cami, medrese ve tekke temizleme işi olmadığı, belki de daha önce Ka'be'nin süpürme işiyle uğraştığı veya ailesinden birinin daha önce böyle bir vazifede bulunduğundan bu sıfatı kullanmış olabileceğini tahmin ediyoruz. Ruhâvî nisbesine baktığımızda ise şarihin Urfalı olduğu ifade edilebilir.

---

[26] Ekrem Bektaş, "es-Seyyid Alî el-Ferrâşî er-Rehâvî ve Tuhfe-i Taksirî", *III. Uluslararası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Tarihi Sempozyumu* (Şanlıurfa: 6-8 Nisan, 2018), s. 2.

[27] "Pes bundan sonra bu hakir ü fakîr ve ʿāciz-i pür-taksîr ani es-Seyyid ʿAlî el-Ferrâşî er-Ruhâvî kendü tilmizlerimizden…" **yk.1b**

[28] Bektaş, *es-Seyyid 'Alî el-Ferrâşî er-Rehâvî ve Tuhfe-i Taksîrî,* 2.

[29] Ferraş: Hizmetçi. Mevlüt Sarı, *Arapça-Türkçe Lügat*, (İstanbul, İpek Yayın Dağıtım Paz.) s.1146. Ferraş; Câmi, mescit, imâret gibi müesseselerin temizliğini temin, halı ve kilim ve hasır gibi mefruşatını yayma, hizmetleriyle vazifeli olanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Ferraş; Arapça yayıcı, döşeyici, hizmetçi manalarına gelir. Yeniçeri teşkilatında bu işi görenlerle Kâbe'yi süpürenler hakkında ıstılah olarak kullanılır. M. Zeki Pakalın. *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1. (İstanbul: Meb Yay. 1993), s.608. Ferraş; halıları seren kişi, hizmetçi, ayak işlerine bakan çocuk. Serdar Mutçalı. *Arapça-Türkçe Sözlük,* (İstanbul: Dağarcık Yay. 2015), s. 695.

Sebeb-i telifteki ifadelerden müellifin/şarihin bir medresede müderris olduğunu hatta belagat ilmiyle alakalı aruz ve lügat/sözlük bilgisi derslerini verdiğini rahatlıkla söylemek mümkündür.[30]

Sahip olduğumuz bu bilgilerin haricinde şarihin yaşı, nerede doğduğu, eğitimi nerede ne zaman öldüğü hakkında bir bilgi sahibi değiliz. Ancak Ruhâvî, *Tuhfe-i Taksîrî* isimli şerhini 1174/1761 yılında bitirdiğine göre bu tarihte henüz hayatta olduğu ve 18. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı kesinlik kazanmaktadır.[31]

1.1.1. Eserleri

Şarihin *Tuhfe-i Taksîrî* dışında tespit edilmiş veya kaynaklarda yer edinmiş herhangi bir eserine rastlayamıyoruz.

1.1.1.1. Tuhfe-i Taksîrî

Alî er-Ruhâvî tarafından *Tuhfe-i Taksîrî* olarak adlandırılan bu eserin isimlendirme hususu şu şekilde izah bulmaktadır.

> "Şâhidî lügatde şehâdet edici demekdir amâ bundan nâzımın lakab murâddır. Nâm ism manâsına ad dimekdir yanî bunda dahı Tuhfe-i Şâhidî diyu bu kitâba ad virdim. Nitekim Hüsâmeddîn kitâbını kendüye nisbet muzâf idüp Tuhfe-i Hüsâmeddîn diyü ad virdi ben dahı kendüme muzâf idüp Tuhfe-i Taksîrî virdim." **(yk. 13b)**

"Taksîr", kabahat, suç, günah manalarına gelir. Nitekim müellif eserinde kendisini "pür-taksîr"[32] olarak tanıtmıştır. Kendisini kabahatli, kusurlu gören şarih eserine de "Taksîrî" ismini vermiştir.

1.1.1.1.1. Yazılış Yeri ve Tarihi

Tuhfe-i Taksîrî ketebe kaydına göre Recep 1174/Şubat 1761 tarihinde kaleme alınmıştır. Eserin sonunda yer alan ferağ kaydında eserin müstensihi Halîl Şevkî el-

[30] Bektaş, *es-Seyyid 'Alî el-Ferrâşî er-Rehâvî ve Tuhfe-i Taksîrî,* 2.
[31] Bektaş, *es-Seyyid 'Alî el-Ferrâşî er-Rehâvî ve Tuhfe-i Taksîrî,* 2.
[32] Alî er-Rehâvî, *Tuhfe-i Taksîrî,* yk.1b

Amasyevî olarak belirtilmiştir. Bu kısımda eserin istinsah tarihi 5 Şevvâl 1231/29 Ağustos 1816'dır.

> "Temmet hazihi'r-risâletü el-latîfetü bi-yedi'l-fakîri ilâ rahmeti Rabbihi'l-kadîr Halîl el Şevkî el-Amasyevî mevliden el-İslâmbolî mevtinen el-Hanefiyyü mezheben el-Mâturidiyyü itikaden ve'l-murâdu mine't-tafs'il en yercu mine'l-ihvâni ve't-tullâbi en lâ yensevnî min du'âihimü'l-müstecâb ve kadre mâ yümkin en yeshebehu min keremihimü'l-'amîm li-enne'l-insânem lâ yahlû mine'n-nisyân. Kad vaka'a el-feragu mine'tahrîr ve sekete'l-kalemu mine's-sarîr fi-yevmi'l-hâmisi min Şevvâli'l-mükerrem li-seneti ihdâ ve selâsine ve mieteyn ve elf [1231]" (**yk. 90b)**

Bu tarih eserin sonunda müstakil olarak münacat başlığı altında yer alan manzumeden hareketle ortaya konulmaktadır. Sekiz beyitlik manzumenin son kıtasında ebced hesabına göre eserin istinsah tarihi 1231/1816'dır**.**

> "Lügâtını beyân itdüm murâdum bu
> Şefî' ola bana mahşerde her mürsel
> İşitgil şerhimin târîhin âmîn di
> Kabûl idüp kusûrın târîhu'l-evvel" (**yk. 91b**)

1.1.1.1.2. Sebeb-i Telifi

Eserin başında yer alan besmelenin hemen ardında hamdele ve salvele kısımları, akabinde tam bir tafsilatı haiz olmayan sebeb-i telif yer almaktadır. Burada eserin kaleme alınmasına dair izahat şu şekildedir:

> "… Pes bundan sonra bu hakîr u fakîr ve âciz-i pür-taksîr ani es-Seyyid Alî el-Ferrâşi er-Ruhâvî eydür: kendi tilmîzlerümüzden bazı nev-reste tâlibler suâl itdiklerinde bu hakîr dahı anların suâline icâbet idüp Tuhfe-i Şâhidî'ye alâ-kaderi't-tâka aruz kâidesi üzere her bir beyti taktî ile beyân ve lügâtlerini dahı akabinde zikr itdim ki şübhesi olan ihvân lügât kitâblarına mürâcaat idüp îkân gele diyü şerh itdüm ki nice kimseler müstefîd oldukda bu zaîfi fâtiha ile yâd ide ve cehlimiz sebebiyle olan kusûrumuzu nice üstâdlar nazar itdükde setr idüp hatâlarımızı tashîh ide ki

men setere aybe ahîhi fekad seterâllâhu aybehu hadîs-i şerîfine mâ-sadak ola…" **(yk 1b)**

Alî er-Ruhâvî bu manzum sözlüğün şerhini yapmasının sebebini, talebelerin anlaşılmaz sözcükler ile aruz veznindeki sorunlarını gidermek olduğunu dile getirmektedir. Aynı zamanda bu eserden sadece öğrencilerin değil çoğu kimsenin de istifade etmesi dile getirilen sebeptir

Şarih, bu eserinden her kim istifade ederse kendisini fatiha ile anmasını temmenni etmiş ve ola ki bu şerhte bir eksiklik varsa kusurunun örtülmesini istemiştir. Ruhâvî, kardeşinin kusurunu örtenin Allah da kendi kusurunu örter, hadis-i şerifini okuyuculara müjdelemektedir.

1.1.1.1.3. Eserin Tertip ve Tanzimi

Eserin mukaddime bölümünden sonra -besmele, hamdele, salvele- asıl mevzuya girmezden evvel birtakım izahatlar söz konusudur. Bu bölümde bahr, beyt, mısra, arûz, sadr, ibtidâ, haşv, zihâf, sâkin, müteharrik, sebeb-i hafîf, sebeb-i sakîl, veted-i mecmûa, veted-i mefrûk, fasıla-i suğrâ, fasıla-i kübrâ kavramları açıklanmaktadır. Bu kavramların akabinde aruz ile ilgili terimler izah bulmaktadır. Şarihin değindiği aruz ile ilgili kavramlar şunlardır. 1. Habn 2. Habl 3. İzmâr 4. Tayy 5. Kabz 6.Gasb 7. Kasr 8.Kat' 9. Keff 10. Keşf 11. Vakf 12. Kıtf 13. Hazz 14. Salm 15. Hazf 16. Ebter 17. Terfîl 18. İzâl 19. Tesbiğ 20. Vakas 21. Akl 22. Şekl 23. Cezl 24. Naks 25. Cezm 26. Teş'îs 27. Selm 28. Serm 29. Mekbûl 30. Mecdû' 31. Ahreb 32. Ecem 33. Zelel 34. A'kas 35. Kasm 36. Cüz' 37. Meştûr 38. Menhûk.[33]

Kıta adı verilen bölümler ***Tuhfe-i Taksîrî***'nin ana bölümleri olup eserin esasını oluşturmaktadır. Eserde izah bulan konular bu bölümler içerisinde vezinlere göre tayin olunan bir sıralama içerisinde yer almaktadır. Bu başlıklar içerisinde ilk olarak vezin ile ilgili bilgiler verilmekte akabinde verilen bahir bir manzumede kullanılarak veznin öğrenilmesi ve beyitlerin bu vezin üzerine doğru okunması hedeflenmektedir.

[33] Nurullah Bayar. *Alî er-Ruhâvî Tuhfe-i Taksîrî (1b-46a) İnceleme-Tenkitli Metin,* Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2021.

Aruz ile ilgili uygulamalar ve izahatların ardından örnek beyitler şerh edilmektedir. Şerhte beyit içerisinde yer alan kelimelerin açıklaması, yer yer bu kelimelerin hareke kayıtları, yazılış ve söyleyiş özellikleri, kelime ya da kelime gruplarına dair gramer kuralları, eklere dair tahliller yer almaktadır.

Tezimizin asıl konusunu oluşturan bu eser her ne kadar Farsça-Türkçe olarak kaleme alınan *Tuhfe-i Şâhidî'*nin bir şerhi olsa da şarihin Türkçe kelimelerin Farsça karşılıklarını verdikten sonra Arapça karşılıklarını da vermesi Farsça ile birlikte Arapça'nın da öğretiminin şarih tarafından esas alındığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu yönüyle eser, üç dilli bir öğrenme metodunu ihtiva etmektedir.

Eser boyunca tespit edilen aruz bahirlerinin hem vezinleri hem de içerisinde yer alan bazı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

1.1.1.1.4. Dil ve İfade Hususiyetleri

Çalışmanın yapıldığı yüzyıl günümüzdeki yazı dilini meydana getiren Türkiye Türkçesinin ses düzeninin oluştuğu dönemdir. Eski Türkiye Türkçesinde dudak uyumları bulunmazken burada dudak uyumlarının meydana geldiğini görmekteyiz.

Çalışmanın bir özelliği /i fonemlerinin /e fonemine dönüşmüş olmasıdır. Burada yuvarlaklık-düzlük bakımından ses uyumunun gelişip büyük bir oranda tamamlanması söz konusudur.

Metinde günümüzde kullanımına hemen hiç rastlamadığımız Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Türkçe kelimeler de mevcuttur. Bu bağlamda metin eski ile günümüz arasında bir köprü mahiyetindedir. Şarihin unutulmaya yüz tutmuş kelimeleri vermesi çalışma açısından kayda değer bir zenginliktir. Bu anlamda *at tonı, bagaltak, burunduruk, çemiş, döldöş, ıldırayıcı, ımızganmak vb*. arkaik kelimelerin varlığı eseri oldukça zengin bir dil hazinesine dönüştürmektedir.

Tuhfe-i Taksîrî Şâhidî'nin bir şerhi olup diğer şerhlerin bazılarından farklı olduğu noktalar bulunmaktadır. Bu manada eserin Türkçe-Farsça bir sözlük olmasına rağmen eserde yer alan kelimelerin Arapça karşılıklarının da verilmesi eserin üç dilli bir öğretme metodu içerisinde kaleme alındığını göstermektedir.

"**Gil** kesr-i kâf-ı 'Acemî'yle balçık dimekdir tîn ma'nâsına. **Âhek** alçı dimekdir 'Arabî'de nûre dirler. Ve kevkebu'l-arz dahı dirler ve sârûc dahı dirler ya'nî bir kirecdir ki kuma katup yapu yaparlar. **Dâse** kılçık dimekdir ya'nî ekin başında olan kılçıkdır 'Arabî'de sünbüle dirler. **Mîtin** külüng dimekdir ya'nî Fârisî'de külüng ve 'Arabî'de mi'vel dirler cem'i ma'âvil gelür ve mikrâ' dahı dirler ve Türkî'de mîtin ya'nî bir âletdir ki anınla taş keserler ve berk yerleri kazarlar." (**yk 48a**)

Metinde bazen Farsça kelimenin Türkçe karşılığı verilmeden onun yerine sadece Arapçası verilmesi de söz konusudur. Burada bu tasarrufun şarih tarafından ne amaca binaen gerçekleştirildiği hususu izaha muhtaçtır. Bununla birlikte bazı yerlerde ise şarihin hatasından mıdır bilinmez Farsça kelimenin Türkçe karşılığı verildikten sonra Arapçası yer almamaktadır. Bu anlamda metinde verilen kavramların genel olarak Türkçe, Farsça ve Arapça karşılıklarının yer almasının tüm örneklerde doğrudan uygulama alanı bulduğunu ifade etmek mümkün değildir.

"Enbûh galebe dimekdir bunı nâzım 'Arabî'yle tefsîr idüp Türkî'sini getürmemişdir ya'nî hasm hasmına gâlib olup gör hâlini dimek olur ki 'Arabî'de galebe dirler." (**yk. 75b**) **Rûgan** yag dimekdir ya'nî gerek sütden yogurtdan hâsıl olan olsun semen gibi gerek hubûbâtdan ve nebâtâtdan ve çiçeklerden olsun ve dühün gibi cümlesine ıtlâk olunur ism-i 'âmdır." (**yk. 49a)**

Çalışmanın yine muhtelif yerlerinde er-Ruhâvî vezni tamamlamak için lügat olmayan kelimeleri de vermiştir: *...Diğer lafzı vezin içün gelmişdir lügat degildir.* **(yk. 80a)**

Eserin önemli bir özelliği kelimelerin telaffuzuna dikkat edilmesi ve nerede kullanıldığının dile getirilmesidir. Bu anlamda metin içerisinde bu yönde çok sayıda uygulama bulunmaktadır. ***Hʿîd*** *vâv-ı resmîyle bîd kâfîyesinde isti'mâl olınur. Ya'nî kesr-i sarîh ile vâv-ı resmîyle 'Arabî'de kâsıl dimekdir.* **(yk. 52a)**

Eserde görülen bir diğer özellik bazı beyitlerde kelime manalarının verildikten sonra beytin mealine yer verilmesidir. Bu tasarrrufun her yerde şarih tarafından uygulama bulduğunu ifade etmek mümkün değildir. Zira bazı örneklerde sadece kelimenin bir dilde karşılığının yer alması ve asıl lügat manasının izah edilmesi söz konusu olmuştur.

Gözinün fit **fâ‘ilâtün** nesine cân **mefâ‘ilün** meftûn **fe‘ilân**
Saçınun ‘uk **fâ‘ilâtün** desine dil **mefâ‘ilün** mecnûn **fe‘ilân**

“Fitne ‘Arabî’dir lügatde imtihân ve tecrübe dimekdir bunda dimek olur ki senin gözünün beni tecrübe itmesine benim cânım. **Meftûn** ‘Arabî’dir ya‘nî benim ‘aklım belâya ugramışdır. **‘Ukde** ‘Arabî’dir dügüm dimekdir ammâ bunda saçın örülmesine dirler edfâr dimekdir. **Dil** gönül dimekdir fu’âd ma‘nâsına. **Mecnûn** ‘Arabî’dir dîvâne dimekdir. Me’âl-i beyt bu olur ki senin gözünün tecrübe itmesine benim cânıma ‘aklsızlık isâbet itmişdir ve senin saçının örgüleri benim gönlümi dîvâne kılmışdır.”

Eserin bir diğer özelliği farklı dillerde ortak kulllanılan bazı kavramların harekelerinin verilmesi ve bu kavramların kaç anlama geldiğinin izah bulmasıdır.

“Zâg karga dimekdir ya‘nî burnı kızıl bir kargadır ve ba‘zılar kuzgun didükleri kargadır ve ba‘zılar mutlak kargaya dirler dimişlerdir. ‘Arabî’de dahı zâg dirler lügat-ı müşterekedir ve gurâb dahı dirler.” (**yk. 54a**)

Çalışmada kelimelerin yapısı hakkında bilgi verilmesi ve bu kelimelere yönelik tahlillerin yapılması söz konusudur. Şarih bazen de dil ile ilgili hususiyetlerde bilgi verme yoluna gitmiştir.

“**Hûk** vâv-ı resmîyle **gürâz** kâf-ı ‘Acemî’nin zammesiyle ikisi dahı başka başka lügatdır tonuz dimekdir ammâ fark budur ki hûk mutlak tonuza dirler gürâz erkek tonuza dirler.” (**yk. 51a**) **Bi-sây** sâyîden lafzından emrdir ez dimekdir eshik ma‘nâsına. **Bi-sâz** eyle dimekdir sâzîden lafzından emrdir ya‘nî it ve düz ve koş dimek olur ve tezyîn eyle dimekdir mutlakdır her neyi olursa olsun eslih ma‘nâsına. (**yk 52b**)

Eserin en önemli hususiyetlerinden biri metin boyunca görülen iştihat metodudur. Sözlükte şahit getirmek ve şahit göstermek manalarına gelen iştihat lügat, sarf, nahiv ve belagat ilimlerinde özellikle verilen kelimelerin veya ifadenin lafız, anlam ve kullanım doğruluğu kanıtlamak amacıyla örnek vermek bakımından kullanımıdır.

Metinde yer alan kelimelerin çoğunun tür olarak isim ve sıfatlardan oluştuğunu müşahede ediyoruz. Bunlar dışında yer yer Farsça sözcüklerin muzâri ve mâzî kökleri ile çekimli eylemler ve eylemlerin mastar hali verilmektedir.

Alî er-Ruhâvî şerhinde kelimelerin sarf ve nahiv gibi Arapça gramer özelliklerini vermektedir. Metindeki Farsça ve Arapça kelimelerin okunuşları şarih tarafından özen gösterilen hususlardandır.

> "**Kâh** ve **keh** ikisi dahı hâ'nın sükûnıyla ve kâf-ı 'Arabî'yle ve kâf'dan sonra elifle ve elifsiz ikisi dahı başka başka lügatdır saman dimekdir tibin ma'nâsına. **Kâhû** kâf-ı 'Arabî'nin meddiyle ve hâ'nın zammesiyle ve hâ'dan sonra vâv-ı asliye ile marul dimekdir 'Arabî'de has dirler." (**yk. 72b**)

İfade edilmesi gereken bir diğer husus şarihin bazı yerlerde sadece tercüme ve aktarma yolunu seçerken bazı yerlerde ise her kelimeyi ayrıntılı bir şekilde izah etme yoluna gitmesi ve pek doyurucu izahatlar yapmasıdır.

Eseri zengin kılan bir diğer özellik tarihi ve mitolojik bilgilerin bunun yanında bazı kitapların bilgilerinin verilmesidir. Çok yönlü olarak değerlendirilecek bu süreç bazı yerlerde yer isimleri ve bu yerlerin tanıtımı ile çok farklı varyasyonları içermektedir.

> "**Erjeng** Mânî kitâbı dimekdir ya'nî Mânî adlı bir nakkâşın yapdugı kitâbın adıdır ki anın içinde dürlü dürlü nakşlu sûretler vardır. (**yk. 49b**); **Zerdüşt** bir hakîmin adıdır dimekdir ya'nî Mecûsîlerin milletinde bir imâm vardı evvel-emrde Dânyâl Hakîm'in şâgirdlerinden idi sonra el-'iyâzu bi'llâh hızlâna mazhar olup Mecûsîlerin âyîn-i bâtıllarını ol vaz' itmişdir diyü rivâyet olunmuşdur." (**yk. 81a**); **Gird-kûh** ibtidâ kâf-ı 'Acemî'nin kesriyle ve râ'nın sükûnıyla ve ikinci kâf-ı 'Arabî'nin zammesiyle Kürdistân'da bir tag dimekdir ya'nî Kürdistân'da bir tagın adıdır. (**yk. 76b**)

Eserin muhtelif konularda çok sayıda bilgiyi içermesi söz konusudur. Bu manada yer yer görülen farklı bilgi ve muhteviyatı ile eser çok yönlü bir sürecin ürünüdür.

Müstensihten midir yoksa şarihten midir bilinmez fakat Farsça kelimelerin Arapça karşılığı verilirken Arapça kelimelerin zamanlarında basit hatalar yapıldığı görülmektedir. Geçmiş zaman kullanacak yerde fiili gelecek zamanda kullanılmıştır, yani ma-ketebe diyecek yerde ma-yektübu denilmiştir: ***Nübişt*** *yazdı ise dimekdir ya'nî takdîrde ne yazdısa dimekdir mâ-yektubu ma'nâsına* ***(yk 71b)***

Eser ile ilgili son olarak ifade edilecek husus çalışmanın sonunda ebced hesabı ile ilgili genişçe bir bilgiye yer verilmesidir. Bu manada eserin gerek Arapça, Farsça ve Türkçeyi öğrenme gerekse aruz vezninin inceliklerine ve genel kaidelerine haiz olma gerekse ebced hesabı ile ilgili malumatlar paylaşılarak bu konuda da genel bir düzeye ulaşılmaya dönük fonksiyonları oldukça dikkat çekicidir.

> "…Ve vaktâ ki nâzım lügatleri tamâm beyân idüp târîh beyân itmek murâd itdise târîh bilmek ebced hisâbına mevkûf oldugı ecilden evvel ebced hisâbın ta'lîm itmege şurû' idüp buyururlar ki:
>
> *Dinlegil eb **fâ'ilâtün** ced hisâbın **fâ'ilâtün** ey püser **fâ'ilün***
> *Kim elifden **fâ'ilâtün** yâya dek bir **fâ'ilâtün** bir sayar **fâ'ilün***
>
> **Ey püser** ey ogul dimekdir ya'nî ey ogul ebced hisâbını dinlegil kim elif'den yâ'ya dek bir bir sayar ya'nî lafz ebcedin elif'inden huttînin yâ'sına dek bir bir sayar ya'nî elif'e bir dir ve bâ'ya iki dir ve cîm'e üç dir ve dâl'a dört dir ve hevvezin hâ'sına beş dir ve vâv'ına altı dir ve zâ'sına yedi dir ve huttînin hâ'yına sekiz dir ve tâ'sına tokuz dir ve yâ'ına on dir…" (**yk. 90a**)

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

2.1. NÜSHA TANITIMI

2.1.1. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî, Edb. 256 (1231 h.)

1 boş yk+ 76yk+ 1 boş yk., 23 satır. 205X150, 150X80 mm. Eserin başında boş bir yaprak vardır ve ilk sayfasında fihrist bulunmamaktadır. 1 a'da İskenderi'ye valisi Şerifî Mustafa Efendi'ye ait bir mülkiyet kaydıyla yine aynı isme ait bir mühür vardır. Eserin birçok yaprağında, yer yer okumayı güçleştirecek nemlenmeler bulunmaktadır. Diğer nüshaya göre daha az okunaklı ve fazla eksikliklerin olduğu nüshadır. Çalışmamızda bu nüshaya MK kısaltmasını verdik.

2.1.2. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 961

Sırtı kahverengi, üzeri ebru kaplı, şirazeli, miklepli bir cildi vardır. 235X160 (170X90) mm. ebadında, 23 satır, 90 yapraktır. Halîl Şevkî-i Amasyevî'nin talik hattıyla 5 Şevval 1231/29 Ağustos 1816 tarihinde yazılmıştır. Sayfalar kırmızı cetvelli olup *Tuhfe*'ye ait beyitler kırmızı keşidelidir. Çalışmamızda referans aldığımız nüshadır. Çalışmamızda bu nüshaya R. kısaltmasını verdik.

2.2. METİN TESİSİ İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

- Özel isimlerin yazımında Türk Dil Kurumunun (TDK) İmlâ Kılavuzu'na riayet edilmiştir.
- Dizinde yer alan aruz terimleri alfabetik sıraya göre tertip edilmiştir.
- Eski Edebiyat incelemelerinde kullanılan transkripsiyon harfleri metin çevirisinde kullanıldı. Bu, çevriyazı bölümünde kısaltmalarla aktarıldı..
- Anlam karışıklığını önlemek adına özellikle noktalama işaretlerini kullanıldı ve bu hususta manaya halel verilmemeye çalışıldı.
- Metinde geçen ayet, hadis; Farsça şiir ve Arapça ibareleri bazı yerlerde çevriyazısı da verilip anlamı dipnota aktarıldı.
- Transkripsiyon harflerine riayet edildi ve İsmail Ünver'in, *Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler,* başlıklı makalesindeki önerileri dikkate alındı.
- Metindeki sayfa numaraları ayraç [] içinde belirtilip sayfa kısaltımları [yk.] kullanıldı.
- Aruz tefileleri kalın yazı ile belirtildi.
- Son edatlardan gelen râ kısa çizgiyle ayrı ve uzun yazılmıştır: Hud-râ.
- Farsça kelimelerdeki vâv-ı ma'dûleler ˇ biçiminde gösterilmiştir.
- İsim tamlamalarında tamlananın son harfi ünlü olduğu durumlarda "-i, -ı" yazım şekli tercih edilmiştir: *Tuhfe-i Şâhidî*.
- Vâv-ı atıf iki kelime arasında bağımsız bir kelime gibi ayrı yazılmıştır: âl u ashâb.
- Metin içerisinde geçen özel isimlere gelen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılmıştır: Fârisî'de, Arabî'de.
- Standart dili yakalamak adına metinde yer alan cüz kelimesinin tümü hemzeli (cüz'e) şeklinde verildi.

METİN

[yk. 48b] Ḳıtʿa-i heft-dehüm der-baḥr-i mużāriʿ-i aḫreb-est

Bu baḥre baḥr-i mużāriʿ-i aḫreb dirler. Zīrā baḥr-i mużāriʿ aṣlında *mefāʿīlün fāʿīlātün*'dür. Dört kerre tekrār olur. Gāh olur ki ṣadr cüzʾine ve ibtidā cüzʾine ve ḥaşv-i evveline aḫreb ʿilleti dāḫil olur. Aḫreb diyü bir cüzʾüñ evvelinden mīm'i ḫarem içün ve āḫirinden nūn'ı kef içün sāḳıṭ itmeye dirler. Ṣadr u ibtidā ve ḥaşv-ı **[yk. 48a]** evvel cüzleri ki *mefāʿīlün*'dür. Bu ʿameli[34] itdük *fāʿīlü* ḳaldı. *Mefʿūlü* lafẓın bundan bedel getürdük *mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün* her bir mıṣrāʿa ḥāṣıl oldı. Bu ḳıṭʿaya münāsib bu murabbaʿı getürdük kim ẕikr olunur.

Ruḫsāru ***mefʿūlü*** *ñ üzre ol ḫāl* ***fāʿilātün*** *ḫāl üzre* ***mefʿūlü*** *ol siyāh mū* ***fāʿilātün***
Ṣan āte ***mefʿūlü*** *ş üzre ʿanber* ***fāʿilātün*** *ʿanberde* ***mefʿūlü*** *dūd-ı ḫoş-bū* ***fāʿilātün***

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
Olsa mu ***mefʿūlü*** *żāriʿ aḫreb* ***fāʿilātün*** *vezni o* ***mefʿūlü*** *lur anıñ bu* ***fāʿilātün***

Ruḫsār yanaḳ dimekdir ḫadd maʿnāsına. **Ḫāl** beñ dimekdir şāme maʿnāsına. **Mū** ḳıl dimekdir şaʿr maʿnāsına. **ʿAnber** ʿArabī'dir[35] bir ḳoḫulu[36] nesnedir ki āteşe ḳosalar[37] ḳoḳar deñizden ḥāṣıl olur tafṣīli geçen murabbaʿda mürūr itmişdir. **Dūd** tütün dimekdir duḫān maʿnāsına. **Hoş-bū** iyi ḳoḫu dimekdir ʿıṭr-ı ṭayyib maʿnāsına. **Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün.** Bu lafẓlar āḫir mıṣrāʿa merbūṭdur dimek olur ki baḥr-i mużāriʿ-i aḫreb olsa vezni olur. Anıñ bu[38] ki **mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün** olur.

Balçıḳ gi ***mefʿūlü*** *l āhek alçı* ***fāʿilātün*** *hem ḳılçı* ***mefʿūlü*** *ḳ oldı dāse* ***fāʿilātün***
Mītin kü ***mefʿūlü*** *lüng ü kürek* ***fāʿilātün*** *pārū di* ***mefʿūlü*** *daḫı māse* ***fāʿilātün***

---

[34] terk MK: R'de yoktur.
[35] ʿArabī'dir R: MK'de yoktur.
[36] ḫoş MK: R'de yoktur.
[37] ḫoş MK: R'de yoktur.
[38] na MK: R'de yoktur.

Gil kesr-i kāf-ı ʿAcemī'yle balçıḳ dimekdir ṭīn maʿnāsına. **Āhek** alçı dimekdir ʿArabī'de nūre[39] dirler.[40] Ve kevkebu'l-arż daḫı[41] dirler ve ṣārūc daḫı dirler yaʿnī bir kirecdir ki ḳuma ḳatup yapu yaparlar. **Dāse** ḳılçıḳ dimekdir yaʿnī ekin başında olan ḳılçıḳdır ʿArabī'de sünbüle dirler. **Mītin** külüng dimekdir yaʿnī Fārisī'de külüng ve ʿArabī'de miʿvel dirler cemʿi maʿāvil gelür ve mikrāʿ daḫı dirler[42] ve Türkī'de mītin yaʿnī bir āletdir ki anıñla ṭaş keserler ve berk yerleri ḳazarlar. **Pārū** kürek dimekdir ki anıñla ḳar kürerler[43] ve ṭopraḳ atarlar. **Māse** daḫı bunda kürek maʿnāsına dimekdir sīn-i mühmele ile ve şīn-i muʿceme ile daḫı lüġatdır. Pārū ile māseniñ farḳı **[yk. 49b]** budur ki aġacdan olan ṭopraḳ küregine pārū dirler[44] ʿArabī'de micrefe dirler[45] ve demirden olan āteş kürekine māse dirler ʿArabī'de yeprem[46] ve mirfeṣe ve micrefe dirler ve micerre ve şerūf dirler ve māse ḳasiḥ didükleri āletdir ki demirciler kullanırlar aña daḫı dirler.

Ḳaplan pe ***mefʿūlü*** *leng u ḳolan* ***fāʿilātün*** *teng oldı* ***mefʿūlü*** *darı hem teng* ***fāʿilātün***

Mānī ki ***mefʿūlü*** *tāb-ı erjeng* ***fāʿilātün*** *di jengi* ***mefʿūlü*** *is u pāse* ***fāʿilātün***

Peleng ḳaplan dimekdir ʿArabī'de nemr dirler. **Teng** ḳolan dimekdir sükūn-ı nūn'ladır ʿArabī'de ḫirām ve ḫirām ve berṭaġ dirler yaʿnī ata biçdikleri[47] ḳolana dirler ve daḫı dar dimekdir[48] ḍīḳ maʿnāsına ve dar yere daḫı teng dirler ve deveniñ bir dengine daḫı dirler. **Erjeng** Mānī kitābı dimekdir yaʿnī Mānī[49] adlı bir naḳḳāşıñ yapduġı[50] kitābıñ adıdır ki anıñ içinde dürlü dürlü naḳşlu ṣūretler vardır. **Jeng** is ve

[39] maʿnāsına MK: R'de yoktur.
[40] dirler R: MK'de yoktur.
[41] daḫı R: MK'de yoktur.
[42] dirler cemʿi maʿāvil gelir ve mikraʿ daḫı dirler R: MK'de yoktur.
[43] ve ṣürerler MK: R'de yoktur.
[44] ve demirden olan āteş kürekine māse dirler MK: R'de yoktur
[45] ʿArabī'de micrefe dirler R: MK'de yoktur.
[46] yeprem R: MK'de yoktur.
[47] biçdikleri R: çekdikleri MK.
[48] ve MK: R'de yoktur.
[49] III. yüzyılda İran'da yaşayan Mezopotamya kökenli Maniheizm'in kurucusu. Nebi Bozkurt, " Nakkaş" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C. 32, İstanbul, 2010, s. 326-328.
[50] bir MK: R'de yoktur.

pās dimekdir zāʾ-i ʿAcemīʾyle yaʿnī demir cinsinden olan ve sāʾir eşyāda olan pās dimek olur ʿArabīʾde ṣadeʾ dirler.

Ṭurna kü ***mefʿūlü*** *lengidür reng* ***fāʿilātün*** *ṭaġ kiçi* ***mefʿūlü*** *si velī neng* ***fāʿilātün***
ʿĀr oldı ***mefʿūlü*** *ġatne sünnet* ***fāʿilātün*** *minnet di* ***mefʿūlü*** *miş sipāse* ***fāʿilātün***

Küleng kāf-ı ʿArabīʾniñ żammesi ve lāmʾıñ fetḥiyle ṭurna dimekdir yaʿnī ṭurna didükleri ḳuşdur ki ʿArabīʾde kurrākī dirler. **Reng**[51] ṭaġ kiçisi dimekdir ʿArabīʾde eyyil dirler ve veʿil dirler. **Neng** ʿār dimekdir ʿArabīʾde daḫı ʿār dirler ve nekef daḫı dirler enefe dirler. **Ġatne** sünnet dimekdir yaʿnī ẕekerin ucundaki ziyāde ḳabuġı kesmeklikdir[52] ʿArabīʾde daḫı ġatne dirler. **Sipās** minnet dimekdir yaʿnī niʿmete şükr itmekdir ʿArabīʾde şükr dirler yaʿnī taʿẓīm-i vech üzere[53] bir kimseye niʿmet muḳābilinde bir kimseyi medḥ ve ṣenā itmeye Fārisīʾde sipās dirler ve ʿArabīʾde şükr dirler.

Heft-dāne ***mefʿūlü*** *dür ʿaşūrā* ***fāʿilātün*** *aşı vü* ***mefʿūlü*** *yaġ rūġan* ***fāʿilātün***
Biryān a ***mefʿūlü*** *şına gūdab* ***fāʿilātün*** *dirler çe* ***mefʿūlü*** *naġe kāse* ***fāʿilātün***

[yk. 49a] Heft-dāne ʿāşūrā aşı dimekdir yaʿnī yedi dürlü ḥubūbāt cemʿ olduġundan ism olmuşdur. Aṣl mürekkebdir heft ile dāneden ve ʿArabīʾde daḫı ʿāşūrā dirler. Muḥarremiñ onuncı günine mensūb olduġundan ol aṣe ism[54] olmuşdur. **Rūġan** yaġ dimekdir yaʿnī gerek[55] sütden yoġurtdan ḥāṣıl olan olsun semen gibi gerek ḥubūbātdan ve[56] nebātātdan ve çiçeklerden olsun ve dühün gibi cümlesine ıṭlāḳ olunur ism-i ʿāmdır. **Gūdāb** biryān aşı dimekdir ʿArabīʾde cūẕāb dirler yaʿnī biryān altında pişmiş pirinç dānesidir. **Kāse** çenaḳ dimekdir ism-i ʿāmdır. Gerek ṭopraḳdan gerek billūrdan ʿArabīʾde ḳaṣʿa dirler.

[51] reng R: neg MK.
[52] kesmeklikdir R: kesmekdir MK.
[53] üzere R: üzerine MK.
[54] ism R: MK'de yoktur.
[55] gerek R: MK'de yoktur.
[56] gerek MK: R'de yoktur

Encām u ***mefʿūlü*** *ṣoñ u düşnām* ***fāʿilātün*** *sögmeg si* ***mefʿūlü*** *tāyiş ögmek* ***fāʿilātün***

Deşt ova ***mefʿūlü*** *dur legen ṭaşt* ***fāʿilātün*** *pingān di* ***mefʿūlü*** *nildi ṭāsa* ***fāʿilātün***

Encām ṣoñ dimekdir āḫir maʿnāsına. **Düşnām** sögmek dimekdir şetm maʿnāsına. **Sitāyiş** sütūden lafẓından ism-i masdardır[57] ögmek dimekdir medḥ maʿnāsına. **Ṭaşt**[58] legen dimekdir[59] yaʿnī giysi yuduḳları ve ḫamīr yoġurduḳları büyük legendir ki[60] ʿArabī'de daḫı ṭaşt dirler lüġat-ı müşterekedir. **Pingān** ṭās dimekdir yaʿnī[61] büyük ṭāsdır ʿArabī'de daḫı ṭās dirler lüġat-ı müşterekedir.[62]

Engūr ü ***mefʿūlü*** *züm erikdür* ***fāʿilātün*** *ālū mu* ***mefʿūlü*** *rūdı emrud* ***fāʿilātün***

Sīb elma ***mefʿūlü*** *nār enār u* ***fāʿilātün*** *gülnār* ***mefʿūlü*** *di kirāse* ***fāʿilātün***

Engūr üzüm dimekdir ʿArabī'de ʿineb dirler. **Ālū** erik dimekdir icāṣ maʿnāsına. **Murūd** emrūd dimekdir yaʿnī armud didükleri meyvedir ʿArabī'de kummeṣrā dirler. **Sīb** elma dimekdir ʿArabī'de tufāḥ dirler. **Enār** nār dimekdir ʿArabī'de rummān dirler. **Gülnār** kirās dimekdir yaʿnī bir yemişdir kirāz dimekle meşhūrdur ʿArabī'de cülnār dirler nār çiçegine beñzedigi içün cülnār dirler.

Atmaca ***mefʿūlü*** *bāşe āle* ***fāʿilātün*** *ṭavşanc* ***mefʿūlü*** *lu*[63] *ṭoġan bāz* ***fāʿilātün***

Yūhe de ***mefʿūlü*** *lüce ṭoġan* ***fāʿilātün*** *hem şeb-pe* **[yk. 50b]** **mefʿūlü** re yarasa **fāʿilātün**

Bāşe atmaca dimekdir[64] yırtıcı ṭoġan cinsinden bir yırtıcı ḳuşdur ki atmaca dimekle maʿrūfdur ʿArabī'de ḳırşāme ve bāşiḳ ve sernūf[65] dirler. **Āle** ṭavşancıl dimekdir ṭavşan avladuġı içün ṭavşancıl dirler ʿArabī'de ʿuḳāb dirler. **Bāz** ṭoġan

[57] sütūden lafẓından ism-i masdardır R: MK'de yoktur
[58] ṭaşt R: deşt MK.
[59] dimekdir R: maʿnāsına MK.
[60] ki R: MK'de yoktur.
[61] yaʿnī R: daḫı MK.
[62] yaʿnī büyük ṭasdır MK: R'de yoktur
[63] lü R: ler MK.
[64] yaʿnī MK: R'de yoktur.
[65] ve bāşiḳ ve sernūf R: MK'de yoktur.

dimekdir ki maʿrūfdur ʿArabī'de daḫı ecdel ve bāz ve bāzī daḫı dirler Türkī'de baʿżıları[66] boyunburan ḳuşı[67] dirler. **Yūhe** delüce ṭoġan dimekdir yaʿnī bir yırtıcı ḳuşdur ki ḳaragöz dirler ʿArabī'de yūʾyūʾ dirler.[68] **Şeb-pere** yarasa dimekdir ʿArabca ḫuffāş dirler.[69]

İvmek se ***mefʿūlü*** *vinmegile* ***fāʿilātün*** *oldı ba* ***mefʿūlü*** *ṭar velīkin* ***fāʿilātün***
Hem ḫāri ***mefʿūlü*** *ḫāri dirler* ***fāʿilātün*** *olsa gö* ***mefʿūlü*** *ñülde ṭāsa* ***fāʿilātün***

Baṭar ivmek sevinmek[70] dimekdir yaʿnī māl ve[71] evlād çoḳluġına iyüp ve sevinüp maġrūr[72] olmaḳdır ve kibr itmekdir bu baṭar lüġat-ı Fārisī degildir ʿArabī'dir bunda ẕikr itmekden murād ġarāʾib-i *Meṯnevī*'den olduġundan getürmüşdür zīrā bu lüġat *Meṯnevī*'niñ evvelinde pādişāhla kenīzek ḥikāyesinde bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ger Ḫudā ḫāʿhed ne-güftend ez-baṭar
Pes Ḫudā bi'nmūd-şān ʿacz-i beşer

Ḫārḫār göñülde[73] ṭāsa olmaḳ dimekdir yaʿnī bir ādemiñ göñlünde ṭāsası olsa[74] ve ġuṣṣası ve ḥarāreti olsa Fārisī'de ḫārḫār dirler ve ʿArabī'de taraḥ ve esef ve ġuṣṣa dirler bu daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ḫārḫār-ı dū firişte hem ne-hişt
Tā ki toḫm-ı ḫʿīş-bīnī-rā ne-kişt

Bu beytde ḫārḫār lafẓı vāḳiʿ olmuşdur.

[66] baʿżıları R: baʿżı MK.
[67] ḳuşı R: ḳuşa MK:
[68] ʿArabī'de yūʾyūʾ dirler R: MK'de yoktur.
[69] ʿArabī'de yūʾyūʾ dirler MK: R'yoktur.
[70] dir MK: R'de yoktur.
[71] ve R: MK'de yoktur.
[72] maġrūr R: MK'de yoktur.
[73] olan MK: R'de yoktur.
[74] olsa R: MK'de yoktur.

Şādī me- ***mefʿūlü*** kün tū bā-sūr ***fāʿilātün*** endūh me-***mefʿūlü*** yāri bā-sūg ***fāʿilātün***

Sevinme ***mefʿūlü*** sen dügüne ***fāʿilātün*** ġuṣṣa ge ***mefʿūlü*** türme yasa ***fāʿilātün***

Bu daḫı nāẓımıñ tamām olduḳca her bir ḳıṭʿa-i mevzūn yazardım. Anda bir beyt-i hümāyūn didügi bu miṣilliye işāretdir ki[75] mıṣrāʿ-ı evveli[76] Fārisī'dir ve mıṣrāʿ-ı ṣānīsi[77] Türkī'dir[78] hem tefsīri ve hem muḳābili vāḳiʿ olmuşdur. **Şādī me-kün [yk. 50a]** sevinme dimekdir lā-tefraḥ maʿnāsına. **Tū** sen dimekdir ente maʿnāsına. **Bā-sūr** dügün dimekdir yaʿnī yiyüp içme vaḳtinde dimek olur ʿīş u ʿişret maʿnāsına. **Endūh** ġuṣṣa dimekdir[79] esef maʿnāsına. **Me-yār** getürme dimekdir āverden lafẓından nehy-i ḥāżırdır lā-tüheyyī maʿnāsına. **Bā-sūg** yas dimekdir yaʿnī muṣībet dimek olur belā maʿnāsına ʿArabī'de kürbe ve esef dirler. Mā-ḥaṣal-ı beyt bu olur ki: Eger ṣaña ʿīş u ʿişret vāḳiʿ olursa sevinme ki elbette[80] anıñ ʿaḳībinde bir ġam ve ġuṣṣa olur ve eger saña bir belā ve muṣībet nāzil olursa aña ġuṣṣalanma ki Ḥaḳḳ Teʿālā elbette[81] anıñ mükāfātın virür zīrā külli ʿusrin yusrādır.[82] **Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün** didügi nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli eczālara işāretdir dimek olur ki bu ḳıṭʿa baḥr-i mużāriʿ-i aḫrebdir bu veznde oḳunur nitekim ḳıṭʿa evvelinde ẕikr olundı andan ṣoñra nāẓım el-ḳanāʿatü kenzun lā-yefnā[83] feḥvāsınca sālik-i ṭarīḳe naṣīḥat idüp dir ki:

Sulṭān-ı ***mefʿūlü*** *ʿālem oldı* ***fāʿilātün*** *ḳāniʿ o* ***mefʿūlü*** *lan pelāsa* ***fāʿilātün***

Ḳāniʿ ʿArabī'dir aṣl lüġatde Allāh Teʿālā her ne virdise aña rāżī olmaġa dirler.[84] **Pelās**[85] şāl ve at ve deve çulıdır ammā bunda ḫor ve alçaḳ eṣvāb dimekdir[86] yaʿnī her

[75] ki R: MK'de yoktur.
[76] evveli R: evvel MK.
[77] ṣānīsi R: ṣānīsidir MK.
[78] Türkī'dir R: MK'de yoktur.
[79] dimekdir R: maʿnāsına MK.
[80] elbette R: MK'de yoktur.
[81] elbette R: MK'de yoktur.
[82] "Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır." (İnşiraḥ 94/5,6). Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Kurʿan-ı Kerîm Meali*, İstanbul, 2011, s. 329.
[83] Kanaat tükenmez bir hazinedir. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *ez-Zühd'ül Kebîr,* Yay. Dâr'ül Cinân Müessesetü'l Kütübi's-Sekafiyye, 1987, s. 88.
[84] Ḳāniʿ ʿArabī'dir aṣl lüġatte Allāh Teʿāla her ne virdise aña rāżī olmaġa dirler R: MK'de yoktur.

neye ki mālik olursa anı giyen kimseye bir āḫere mürācaʿat olmaḳ ile sulṭān-ı ʿālem oldı dimek olur.[87]

Ḳıṭʿa-i heşt-dehüm der-baḥr-i ḫafīf-i maḫbūn-ı maḳṣūr-ı müseddes-est

Bu baḥre baḥr-i ḫafīf dirler. Baḥr-i ḫafīf aṣlında *fāʿilātün müstefʿilün fāʿilātün müstefʿilün*'dür. İki kerre tekrār olur müsemmendir. Gāh olur ki her bir mıṣrāʿıñ āḫir cüzin bi'l-küllīye ḥaẕf olunur. Biz her mıṣrāʿıñ āḫiri ki *müstefʿilün*'dür sāḳıṭ itdük müseddes olur. Her mısrāʿ *fāʿilātün müstefʿilün fāʿilātün* ḳalur gāh olur ki bāḳī ḳalan eczālar ki ḥaşv cüzʾine ve ḍarb cüzʾine ve ʿarūż cüzʾine maḫbūn ʿilleti dāḫil **[yk. 51b]** olur. Ḫabn diyü ikinci ḥarf-i sākini ḥaẕf itmeye dirler ikinci ḥarf-i sākin *fāʿilātün*'de elif'dir ve *müstefʿilâtün*'de sīn'dir biz daḫı *fāʿilātün*'den elif ve *müstefʿilün*'den sīn'i ḥaẕf itdük ki *fāʿilātün mütefʿilün feʿilātün* ḳalur. Gāh olur ki bu baḥriñ ḍarb cüzʾine ve ʿarūż cüzʾine yaʿnī her mıṣrāʿıñ āḫir cüzʾine ḳaṣr ʿilleti dāḫil olur ḳaṣr diyü cüzʾin āḫirinden sebeb-i ḫafīfiñ sākin ḥarfini sāḳıṭ ve müteḥarrik ḥarfini sākin itmeye dirler. Biz daḫı *feʿilātün*'den āḫirinden nūn'ı sāḳıṭ ve tā'yı sākin ḳıldıḳ. *Feʿilāt*[88] *feʿilān* lafẓın bedel getürdük ve *mütefʿilün* yerine *mefāʿilün* lafẓın bedel getürdük ḳaçan bu ʿameller cümlesi ḥāṣıl oldı her bir mıṣrāʿı *fāʿilātün*[89] *mefāʿilün feʿilān* olur. Bu ḳıṭʿaya münāsib bu murabbaʿı getürdük ki ẕikr olunur.

Göziñüñ fit ***fāʿilātün*** *nesine cān* ***mefāʿilün*** *meftūn* ***feʿilān***

Ṣaçıñuñ ʿuḳ ***fāʿilātün*** *desine dil* ***mefāʿilün*** *mecnūn* ***feʿilān***

fāʿilātün mefāʿilün feʿilān

Bu ḫafīf ol ***fāʿilātün*** *dı ḳaṣrile* ***mefāʿilün*** *maḫbūn* ***feʿilān***

---

[85] lügatde MK: R'de yoktur.
[86] dimekdir R: maʿnāsına MK.
[87] olur R: oldı MK.
[88] ḳaldı MK: R'de yoktur.
[89] fāʿilātün R: feʿilātün MK.

Fitne ʿArabī'dir[90] lüġatde imtiḥān ve tecrübe dimekdir bunda dimek olur ki seniñ gözüñüñ beni tecrübe itmesine benim cānım. **Meftūn** ʿArabī'dir[91] yaʿnī benim ʿaḳlım belāya uġramışdır. **ʿUḳde** ʿArabī'dir dügüm dimekdir ammā bunda ṣaçıñ örülmesine dirler eḍfār dimekdir. **Dil** gönül dimekdir fuʾād maʿnāsına. **Mecnūn** ʿArabī'dir[92] dīvāne dimekdir.[93] Meʾāl-i beyt bu olur ki seniñ gözüñüñ tecrübe itmesine benim cānıma ʿaḳlsızlıḳ işābet itmişdir ve seniñ saçıñıñ örgüleri benim göñlümi dīvāne ḳılmışdır. **Fāʿilātün mefāʿilün feʿilān** yaʿnī bu ḳıṭʿa bu veznde oḳunur baḥr-i ḫafīf-i maḳṣūr-ı maḫbūn dimek yaʿnī bu ḳıṭʿaya baḥr-i ḫafīf-i maḳṣūr-ı maḫbūn dirler dimek olur.[94]

*Ayu ḫırs u **fāʿilātün** ṭoñuz ne ḫū **mefāʿilün** ki gürāz **feʿilān***

*Seg meges it **fāʿilātün** sinek di ḫar **mefāʿilün** gez uyaz **feʿilān***

Ḫırs ayu dimekdir ʿArabī'de dubbe dirler. **Ḫūk [yk. 51a]** vāv-ı resmīyle **gürāz** kāf-ı ʿAcemī'niñ żammesiyle ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır ṭoñuz dimekdir ammā farḳ budur ki ḫūk muṭlaḳ ṭoñuza dirler gürāz erkek ṭoñuza dirler ʿArabī'de ḫınzīr dirler. **Seg** it dimekdir kelb maʿnāsına. **Meges** siñek[95] dimekdir ʿArabī'de ẕubāb dirler. **Ḫar-gez** uyaz dimekdir yaʿnī ol uvacıḳ[96] siñekdir ki yaz güninde olur ādeme ve ata ve ḥayvāna üşüp ḳanını ṣuvarırlar ʿArabī'de baḳḳa dirler baʿūḍa daḫı dirler.[97]

*Dirsege vā **fāʿilātün** rın ü bides **mefāʿilün** ti ḳarış **feʿilān***

*Ḳola bāzū **fāʿilātün** di hem ḳula **mefāʿilün** ca di bāz **feʿilān***

Vārın dirsek dimekdir mirfaḳ maʿnāsına. **Bidest** ḳarış dimekdir ʿArabī'de şibr dirler. **Bāzū** ḳol dimekdir ʿaḍud maʿnāsına. **Bāz** ḳulac dimekdir ʿArabī'de bāʿ dirler yaʿnī iki ḳol uzunına ḳulac dirler.

---

[90] ʿArabī'dir R: MK'de yoktur.
[91] ʿArabī'dir R: dir MK.
[92] ʿArabī'dir R: dimekdir MK.
[93] dimekdir R: MK'de yoktur.
[94] ki MK: R'de yoktur.
[95] siñek R: MK'de yoktur.
[96] uvacıḳ R: ufaḳ MK.
[97] ʿArabī'de baḳḳa dirler baʿūḍa daḫı dirler R: MK'de yoktur.

Sūzen igne ***fāʿilātün*** *gez arşun u* ***mefāʿilün*** *sūvūfār* ***feʿilān***

Oḳ gezidür ***fāʿilātün*** *daḫı di ṣın* ***mefāʿilün*** *duya gāj* ***feʿilān***

Sūzen igne[98] dimekdir ʿArabī'de ibra dirler. **Gez** feṭḥ-i kāf-ı ʿAcemī'yle arşun dimekdir yaʿnī metāʿ cinsinden bez gibi ve ḳumaş gibi nesneleri ölçdükleri nesneye dirler ki[99] ʿArabī'de zirāʿ dirler. **Sūfār** ok gezidir dimekdir[100] ʿArabī'de fūnī dirler. **Gāj**[101] şındu dimekdir yaʿnī iki çatallı bir nesnedir ki pūlāddan ve demirden keskin yaparlar anıñla altun ve demir ve bez ve ḳumaş keserler miḳrāḍ dirler ʿArabī'de miḳṭaʿ dirler.

Pehni yaşşı ***fāʿilātün*** *yoġun siṭeb* ***mefāʿilün*** *rū ḳışa* ***feʿilān***

Kūteh u gird ***fāʿilātün*** *degirmi uzun* ***mefāʿilün*** *ne dırāz* ***feʿilān***

Pehn bāʾ-i ʿAcemī'yle yaşşı dimekdir. ʿArabī'de feṭiḥ dirler. **Sitebr** yoġun dimekdir ġalīẓ maʿnāsına. **Kūteh** ḳışa dimekdir ḳaṣīr maʿnāsına. **Gird** degirmi dimekdir müdevver maʿnāsına. **Dırāz** uzun dimekdir ṭavīl maʿnāsına.

Dīde göz gör ***fāʿilātün*** *bi-bīn u baḳ* ***mefāʿilün*** *bi-niger* ***feʿilān***

Yaḳ bi-sūz ez ***fāʿilātün*** *bi-sāyı ey* ***mefāʿilün*** *le* [yk. 52b] *bi-sāz* ***feʿilān***

Dīde göz dimekdir ʿayn maʿnāsına. **Bi-niger** baḳ dimekdir ünzur maʿnāsına. **Bi-sūz** yaḳ dimekdir iḥriḳ maʿnāsına. **Bi-sāy** sāyīden lafẓından emrdir ez dimekdir esḥiḳ maʿnāsına. **Bi-sāz** eyle dimekdir sāzīden lafẓından emrdir yaʿnī it ve düz ve ḳoş dimek olur[102] ve tezyīn eyle dimekdir muṭlaḳdır her neyi olursa olsun eṣliḥ maʿnāsına.

Ḳamçıdur tā ***fāʿilātün*** *ziyāne yurt* ***mefāʿilün*** *itimek* ***feʿilān***

Türk-tāz ol ***fāʿilātün*** *dı hem segir* ***mefāʿilün*** *ti bi-tāz* ***feʿilān***

[98] igne R: iyne MK.
[99] ki R: MK'de yoktur.
[100] dir R: MK'de yoktur.
[101] gāj R: gāz MK.
[102] dimek olur R: dimekdir MK.

Tāziyāne ḳamçı dimekdir yaʿnī at sürdükleri ḳamçı dimekdir ṣavṭ maʿnāsına. **Türk-tāz**[103] yurt itmek dimekdir yaʿnī il üzerine çepeye gitmek ʿArabī'de ġāra dirler[104] bu Türk-tāz lüġatı daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī'*dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ger küşāyed dil ser-i enbān-i rāz

Cān be-sūy-ı ʿarş sāzed Türk-tāz

Bi-tāz segirt dimekdir ʿArabī'de israʿ dirler tāḫten lafẓından emrdir segirt dimek olur.

*Ḳalḳmakdur **fāʿilātün** cehīden **mefāʿilün** ü bāzī **feʿilān***

*Oyun u ḳal **fāʿilātün** ḳı bercih oy **mefāʿilün** na bi-bāz **feʿilān***

Cehīden ḳalḳmaḳ dimekdir yaʿnī ṣıçramaḳ dimekdir ʿArabī'de veṣbe dirler. **Bāzī** oyun dimekdir luʿb maʿnāsına. **Ber-cih** cehīden lafẓından emrdir ḳalḳ dimekdir yaʿnī ṣıçra dimek olur ʿArabī'de ṣib dirler[105] bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī'*dendir[106] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt**:

Raḥm āmed mer şütür-rā güft hīn

Ber-cih u ber-kūdibān-i men nişīn

Bi-bāz bāzīden lafẓından emrdir oyna dimekdir ilʿeb maʿnāsına.

*Merdümek mā **fāʿilātün** ş u mercimek **mefāʿilün** mencū **feʿilān***

*Hem ḳıcı ser **fāʿilātün** mdür ṣoġan **mefāʿilün** ḫo piyāz **feʿilān***

Māş merdümek[107] dimekdir yaʿnī burçaḳdır lüġat-ı müşterekedir ʿArabī'de daḫı[108] māş dirler fik gibi[109] ḥubūbātdandır. Ve **mencū** Fārisī'dir mercimek dimekdir

---

[103] Türk-tāz R: tāz MK.

[104] **Türk-tāz** yurt itmek dimekdir yaʿnī il üzerine çepeye gitmek ʿArabī'de ġāra dirler R: MK'de yoktur.

[105] dirler R: maʿnāsına MK.

[106] ki MK: R'de yoktur.

[107] merdümek R: merdimek MK.

[108] daḫı R: MK'de yoktur.

[109] gibi R: MK'de yoktur.

ʿArabī’de ʿades dirler. **Serm** ḳıcı dimekdir yaʿnī bir acı otdur ki ṭaġlarda biter tīz ve keskindir açıldıkda ṣoġana beñzer yaban pırasası dirler ʿArabī’de ʿunṣul dirler. **Piyāz** ṣoġan dimekdir ʿArabī’de beṣal dirler. **[yk. 52a]**

*Bīmdür ḳor **fāʿilātün** ḳu ṣayrudur **mefāʿilün** bīmār **feʿilān***

*Daḫı bisyā **fāʿilātün** ru çoḳdur en **mefāʿilün** dek az **feʿilān***

Bīm ḳorḳu dimekdir ḫavf maʿnāsına. **Bīmār** ṣayru dimekdir yaʿnī ḫasta maʿnāsına ʿArabī’de marīż dirler. **Bisyār** çoḳ dimekdir keṯīr maʿnāsına. **Endek** az dimekdir ḳalīl maʿnāsına.

*Hem kem eksik **fāʿilātün** dürür firā **mefāʿilün** vānı bol **feʿilān***

*Oldı ḫurṯen **fāʿilātün** de ḳāniʿ u **mefāʿilün** ḥrışı āz **feʿilān***

Kem eksik dimekdir naḳış maʿnāsına. **Firāvān** bol dimekdir vāfir maʿnāsına. **Ḫurṣend** ḳāniʿ dimekdir rāżī maʿnāsına. **Āz** ḥırṣ dimekdir ṭamaʿ maʿnāsına.

*Pīṣḫored **fāʿilâtün** di ötme ḫā **mefāʿilün** ṣıla ḫ ̌īd **feʿilān***

*Kefe kesmik **fāʿilātün** di ortaġa **mefāʿilün** enbāz **feʿilān***

Pīṣḫord ötme dimekdir yaʿnī buġday sütden çıḳup firik olduḳda alup ḳılçıḳların od yalığına öterler daḫı yerler ʿArabī’de ʿucāle dirler. **Ḫ ̌īd** vāv-ı resmīyle bīd ḳāfīyesinde istiʿmāl olunur. Yaʿnī kesr-i ṣarīḥ ile vāv-ı resmīyle ʿArabī’de ḳāṣıl dimekdir yaʿnī ilk yazda[110] atlara yedirdikleri yeşil arpadır ki ḥaṣīl dirler. **Kefe** kesmik dimekdir yaʿnī ḫarmanda ḳatıldığından geç yumuşamayan ekin baldırıdır ekinciler tekrār dögüp buġdayın alırlar ḳuṣāle ve ḳuṣāre ve ḳuṣre dirler. **Enbāz** ortaḳ dimekdir ʿArabī’de şerīk dirler.

*Gönlümüz git **fāʿilātün** di gelmedi **mefāʿilün** o yine **feʿilān***

*Dil-i mā ref **fāʿilātün** t u mī-neyā **mefāʿilün** med ū bāz **feʿilān***

[110] ilk yazda R: ol bahārda MK.

Dil-i mā gönlümüz dimekdir mā nefs-i mütekellim maʿāl ġayr maʿnāsınadır. Yaʿnī gönlümüz diyecek yerde dil-i mā dirler ʿArabī'de fuʾādunā dirler. **Reft**[111] **u mī-neyāmed** mī edāt-ı ḥāldir kesrile mużāriʿ evveline dāḫil olur ḥāl maʿnāsını verirler māżī evveline dāḫil olur ḥikāyet-i ḥāl olur gelmedi dimekdir mā-yecu dimek olur[112] ʿArabī'de ʿaks ve tekrāre dirler.[113]

Ey güzel yüz ***fāʿilātün*** *lü beg gül ü* ***mefāʿilün*** *nazılan* ***feʿilān***

Ey şehī ḫū ***fāʿilātün*** *b-rū bi-ḫan* ***mefāʿilün*** *d u bi-nāz* ***feʿilān*** [yk. 53b]

Bu ḳıṭʿada nāẓım beyt-i hümāyūn getürdüm didügi iki beyt getürdi biri de budur ki mıṣrāʿ-ı ṣānī Fārisī'dir ve mıṣrāʿ-ı evveli Türkī'dir Fārisī'niñ hem tefsīr ve hem muḳābilidir.

Ey şeh'de ey ḥarf-i nidādır şeh beg dimekdir şāhdan muḫaffefdir melik maʿnāsına. **Ḫūb-rū** güzel yüzlü dimekdir ʿArabī'de vech-i ḥasen dirler. **Bi-ḫand** gül dimekdir ḫandīden maṣdar-ı lāzımdır gülmek maʿnāsına müteʿaddīsi ḫandānīden güldürmek maʿnāsına iḍḥak maʿnāsına. **Bi-nāz** nāzlan dimekdir ʿArabī'de iġnec maʿnāsına. **Fāʿilātün mefāʿilün feʿilān** bu lafẓlardan murād nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli lafẓlara işāretdir dimek olur ki bu ḳıṭʿaya baḥr-i ḫafīf-i maḫbūn-ı maḳṣūr-ı müseddeṣ dirler bu veznde oḳunur dimekdir.

İre maḳṣū ***fāʿilātün*** *da her ki ṣaḳ* ***mefāʿilün*** *laya rāz* ***feʿilān***

Rāz sır dimekdir nāẓım naṣīḥat idüp dir ki her kimse ki müʾmin ḳarındaşınıñ sırrını ṣaḳlaya ol kimse maḳṣūdına nāʾil olur yaʿnī Allāh Teʿālā[114] daḫı āḫiretde anıñ gizlü günāhlarını keşf itmez.

[111] gitdi dimekdir zeheb maʿnāsına MK: R'de yoktur.
[112] dimek olur R: maʿnāsına. Bāz yine dimekdir yaʿnī gitdi gelmedi dimekdir ʿArabī'de ʿaks ve tekrāre dirler MK.
[113] ʿArabī'de ʿaks ve tekrāre dirler R: MK'de yoktur.
[114] Teʿālā R: MK'de yoktur.

Ḳıṭʿa-ı nüh-dehüm der-baḥr-i remel-i maḫbūn-ı maḳṣūr-est

Bu baḥre baḥr-i remel dirler baḥr-i remel aṣlında sekiz kerre *fāʿilātün*'dür. Gāh olur ki bu baḥriñ ṣadr cüzʾinden ve ibtidā cüzʾinden ġayrı cüzlere ḫabn ʿilleti dāḫil olur yaʿnī ikinci ve üçünci ve dördünci ve altıncı ve yedinci ve sekizinci cüzlerin ikinci ḥarf-i sākini ki elifʾdir ḥaẕf olunup *feʿilātün* ḳalur. Bu ʿamele maḫbūn dirler ve gāh olur ki bu ʿamelden ṣoñra ḍarb ve ʿarūż cüzʾine ḳaṣr ʿilleti dāḫil olur yaʿnī dördünci ve sekizinci cüzlerden āḫirindeki sebeb-i ḫafīfiñ sākin ḥarfini sāḳıṭ ve müteḥarrik ḥarfini sākin ḳılarlar *feʿilāt* ḳalur *feʿilān* lafẓın bedel getürürler bu ʿamele maḳṣūr dirler. Pes baḥr-i remelde bu ʿameller cemʿ olsa vezni **fāʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilān** ḳalur. Baḥr-i remel-i maḫbūn-ı maḳṣūr-ı müs̱s̱emmen dirler bu vezne münāsib bu murabbaʿı getürdük ki ẕikr olunur:

*Göziñiñ fit **fāʿilātün** nesine her **feʿilātün*** [yk. 53a] *kim iderse **feʿilātün** naẓarı **feʿilān***

*Ṣanemā ḳop **fāʿilātün** dı ṣanur fit **feʿilātün** ne-i devr-i **feʿilātün** ḳameri **feʿilān***

fāʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilān

*Bu müs̱emmen **fāʿilātün** remeli ḫabn **feʿilātün** nile ḳaṣrın **feʿilātün** eṣeri **feʿilān***

Ṣanem ʿArabīʾdir put dimekdir ammā bunda murād maḥbūbdur āḫirinde olan elif ḥarf-i nidādır. **Fitne** ʿArabīʾdir lüġatde yaḳmaḳ[115] manāsınadır iḫrāḳ[116] gibi. İkinci fitneden murād ḳıyāmetiñ ḳopmasıdır mā-ḥaṣal-ı beyt bu olur ki seniñ göziñiñ yaḳıcılığını gören devr-i ḳamerde yaʿnī dünyānıñ āḫirindeki ḳıyāmet ḳopdı ṣanur dimek olur. Ve **fāʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilān** dimek yaʿnī bu ḳıṭʿa bu veznde oḳunur dimek olur ve bu müs̱s̱emmen remel-i ḫabnla ḳaṣr eṣeri didügi yaʿnī bu ḳıṭʿa sekiz eczālıdır ve adına baḥr-i remel dirler ve ʿalāmeti ḫabndır ve ḳaṣrdır dimek olur zīrā eṣer lüġatı daḫı ʿArabīʾdir ʿalāmet maʿnāsınadır.

[115] dır MK: R'de yoktur.
[116] maʿnāsına MK: R'de yoktur.

Butraġa dū ***fāʿilātün*** *je di çūje* ***feʿilātün*** *pilice nes* ***feʿilātün*** *neye çīz* ***feʿilān***

Lūledür nā ***fāʿilātün*** *yije di ṣo* ***feʿilātün*** *la çep u pu* ***feʿilātün*** *la peşīz* ***feʿilān***

Dūje zāʾ-i ʿAcemī'yle putraḳ dimekdir yaʿnī bir otdur ki ḳaftāna ve ḥayvāna yapuşur lāzīḳ maʿnāsına ʿArabī'de ḫande fūḳ ve ḥurşūn daḫı[117] dirler. **Çūje** cīm-i ʿAcemī'niñ fetḥasıyla ve zāʾ-i ʿAcemī'niñ daḫı fetḥasıyla pilic dimekdir[118] yaʿnī ḳuş yavrusı dimekdir ʿArabī'de ferḫ dirler muṭlaḳdır ne gūne ḳuşun yavrusı olursa olsun. **Çīz** cīm-i ʿAcemī'niñ kesriyle nesne dimekdir şeyʾ maʿnāsına. **Nāyije** zāʾ-i ʿAcemī'niñ fetḥasıyla[119] lūle dimekdir yaʿnī ḥammām ve çeşmeleriñ[120] lūlesidir ʿArabī'de[121] mīzel[122] dirler. **Çep** cīm-i ʿAcemī'niñ fetḥasıyla ve bāʾ-i ʿAcemī'niñ[123] sükūnıyla[124] ṣol dimekdir yaʿnī ṣol ṭarafdır[125] ṣaġın żıddıdır yesār maʿnāsına ve şimāl maʿnāsına. **Peşīz** pul dimekdir yaʿnī her yerde geçen aḳçedir nüm maʿnāsına ʿArabī'de revāc dirler ve nümī dirler ve fels dirler.

Ṣamreye çir ***fāʿilātün*** *ki dimişler* ***feʿilātün*** *daḫı sergī* ***feʿilātün*** *nu likin* ***feʿilān***

Sidüge po [yk. 54b] ***fāʿilātün*** *ḫe çemīn dir* ***feʿilātün*** *ler u hem dā* ***feʿilātün*** *ḫı kümiz* ***feʿilān***

Çīrk cīm-i ʿAcemī'niñ kesriyle ṣamre dimekdir ʿArabī'de daḫı ṣamre dirler ammā Türkī'ye taʿrīb[126] idüp kemre dimişlerdir bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vākiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Mürde pīş-i ū keşī zinde şeved

Çīrk der-pālīz rūyende şeved

---

[117] daḫı R: MK'de yoktur.
[118] ʿAcemī'niñ daḫı fetḥasıyla pilic dimekdir R: MK'de yoktur.
[119] fetḥasıyla R: fetḫiyle MK.
[120] çeşmelerin R: çeşme MK.
[121] ʿArabī'dir R: MK'de yoktur.
[122] mīzel R: mīzāb MK.
[123] ʿAcemī'niñ R: ʿAcemī'yle MK.
[124] sükūnıyla R: MK'de yoktur.
[125] ṭarafdır R: dimekdir MK.
[126] taʿrīb R: taʿrīf MK.

Sergīn daḫı şamre dimekdir yaʿnī kemreye çirk dirler daḫı sergīn dirler dimekdir ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır ʿArabī'de serḳīn dirler.[127] **Çemīn** poḫ dimekdir yaʿnī neciş dimekdir. Bu çemīn lüġatı daḫı ġarāʾib-i *Meşnevī'*dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Bülbülān-rā cāy mī-zībed çemen

Mercuʿel-rā der-çemīn ḫoşter vaṭan

Kümīz sidik dimekdir bevl maʿnāsına.

Ġunde örüm ***fāʿilātün*** *cege di ṣa* ***feʿilātün*** *rı aru mün* ***feʿilātün*** *cü sütüh* ***feʿilān***

Ünkülük ***fāʿilātün*** *ḫu sitih ol* ***feʿilātün*** *dı hem istī* ***feʿilātün*** *ze sitīz* ***feʿilān***

Ġunde örümcek dimekdir ʿankebūt maʿnāsına. **Münc** ṣarı aru dimekdir ʿArabī'de zenbūrun aṣfer maʿnāsına. **Sütūh sitīh istīze sitīz** bu dört lüġat daḫı başḳa başḳa lüġatdır ünkülük dimekdir teʿannüd maʿnāsına yaʿnī cidāl itmek ve ḥaḳḳı bulmuş[128] iken ḳabūl itmeyüp[129] ʿinād itmek ʿArabī'de cedel dirler ve lücūc dirler ve bu istīze lüġatı daḫı ġarāʾib-i *Meşnevī'*dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Nāṣiḥān güftend ez-ḥaḳḳ meʾgzerān

Merkeb-i istīze-rā çendīn me-rān

Kārgāh ol ***fāʿilātün*** *dı dükān çen* ***feʿilātün*** *bere āhen* ***feʿilātün*** *çe digil* ***feʿilān***

Pāy-bāf ol ***fāʿilātün*** *dısa çulhā* ***feʿilātün*** *daḫı kirbās*[130] ***feʿilātün*** *ola bīz* ***feʿilān***

Kārgāh dükān dimekdir yaʿnī iş yeri ve iş mekānı dimek olur mekān-ı kesb maʿnāsına ʿArabī'de ḥānūtdur[131] cemʿi ḥavānīt gelür.[132] **Āhençe** çenber dimekdir yaʿnī bir uzun demürdür ki cüllāhlar[133] āletindendir. Beziñ ipini ṭoḳurken buruşmaġa ve dürülmege ḳomaz ʿArabī'de feris dirler. **Pāy-bāf** cūlāhe dimekdir bezi **[yk. 54a]**

[127] ʿArabī'de serḳīn dirler R: MK'de yoktur.
[128] bulmuş R: bulup MK.
[129] iken ḳabūl itmeyüp R: MK'de yoktur.
[130] kirbās R: kiryās MK.
[131] dirler MK: R'de yoktur.
[132] cemʿi ḥavānīt gelür R: MK'de yoktur.
[133] cüllāhlar R: cüllāh MK.

ayaġı ile doḳuduġundan ötürü dirler ʿArabī'de cāʾil dirler. **Kirbās** bez dimekdir ammā henūz aġarmış beze dirler ṣevb maʿnāsına[134] bu kirbās lüġat-ı müşterekedir ʿArabī'de ve Fārisī'de müstaʿmeldir.

Pīşe di ṣan ***fāʿilātün*** *ʿata bīşe* ***feʿilātün*** *meşeyistā* ***feʿilātün*** *ne digil* ***feʿilān***
Maʿnisi kef ***fāʿilātün*** *ş u direfşüñ* ***feʿilātün*** *biri paşmaḳ* ***feʿilātün*** *biri bīz* ***feʿilān***

Pīşe bāʾ-i ʿAcemī'niñ kesriyle ṣanʿat dimekdir ʿArabī'de ḥirfe dirler. **Bīşe** bāʾ-i ʿAcemī'niñ[135] kesriyle meşeyistān[136] dimekdir yaʿnī ormanlıḳ ve aġaclıḳ dimek olur ʿArabī'de eyke dirler. **Kefş** paşmaḳ dimekdir ḫuf maʿnāsına ʿArabī'de ḳafş dirler. **Direfş** bīz dimekdir yaʿnī paşmaḳçılar āletidir bīz dirler ʿArabī'de miḫṣaf dirler.

Hem emīrā ***fāʿilātün*** *ne külāhe* ***feʿilātün*** *di külāh-ı* ***feʿilātün*** *tatarī* ***feʿilān***
Kelle ṣaġ ol ***fāʿilātün*** *ması ser-zin* ***feʿilātün*** *degī keskin* ***feʿilātün*** *daḫı tīz* ***feʿilān***

Külāh-ı Tatarī emīrāne külāh dimekdir yaʿnī ulular giyecegi bürk dimek olur ḳālenseve maʿnāsına. **Ser-zindegī** mürekkebdir ser kelle dimekdir yaʿnī başdır zindegī'de yā maṣdariyyedir dirlik dimekdir ve vaṣf-ı terkībi kelle ṣaġ olmaḳlıḳ dimekdir ṣıḥḥat-ı reʾs maʿnāsına. **Tīz** keskin dimekdir ḳaṭʿ maʿnāsına ʿArabī'de ḥiddet dirler.

Ḳarġaya zāġ ***fāʿilātün*** *di düdām aġ* ***feʿilātün*** *u penāġ ip* ***feʿilātün*** *lik ucı* ***feʿilān***
Bend bāġ rā ***fāʿilātün*** *ġı u ṭaġ bā* ***feʿilātün*** *ġile būstā* ***feʿilātün*** *nu pālīz* ***feʿilān***

Zāġ ḳarġa dimekdir yaʿnī burnı ḳızıl bir ḳarġadır ve baʿżılar ḳuzġun didükleri ḳarġadır ve baʿżılar muṭlaḳ karġaya dirler dimişlerdir.[137] ʿArabī'de daḫı[138] zāġ[139] dirler lüġat-ı müşterekedir ve ġurāb daḫı dirler. **Dām** aġ dimekdir yaʿnī tuzaḳdır ki

[134] ammā MK: R'de yoktur.
[135] Müstensih "ʿ Arabī" yerine sehven "ʿ Acemī" yazmıştır.
[136] meşeyistān R: būstān MK.
[137] dimişlerdir R: MK'de yoktur.
[138] daḫı R: MK'de yoktur.
[139] zāġ R: ġurāb dirler MK.

ḳuş içün ḳurarlar ʿArabī'de faḫ dirler. **Penāġ** iplik ucı dimekdir[140] ʿArabī'de ḳaṭʿü'l-ḫayṭ[141] dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Murġ-ı mürde-i ḫuşk v'ez-zaḫm-ı kelāġ
Üstüḫ ̌ānhā zār geşte çūn penāġ

Bend baġ **[yk. 55b]** dimekdir yaʿnī dügüm ve ṣu bendi dimekdir ʿaḳd ve sed gibi.[142] **Rāġ** ṭaġ dimekdir yaʿnī etegi yeşilistān ve teferrücgāh ola ve iniş yoḳuş olan yere dirler ʿArabī'de heḍbe dirler. **Pālīz** bāġ ve būstān dimekdir ḥādiḳa maʿnāsına bu pālīz lüġatı daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur ki çirk lüġatde mürūr itmişdir.

Bir yürüyiş ***fāʿilātün*** *yüri kim sa* ***feʿilātün*** *ña ḳıyāmet* ***feʿilātün*** *de gerek* ***feʿilān***
Revişī rev ***fāʿilātün*** *ki tu-rā bā* ***feʿilātün*** *yed der-rus* ***feʿilātün*** *tā-ḫīz* ***feʿilān***

Bu beyt daḫı nāẓımıñ tamām olduḳca her bir ḳıṭʿa-i mevzūn yazardım anda bir beyt-i hümāyūn didügi bu miṣilliye işāretdir ki ikinci mıṣrāʿı Fārisī'dir ve evvelki mıṣrāʿı Türkī'dir Fārisī'niñ hem tefsīr ve hem muḳābili vāḳiʿ olmuşdur. **Revişī** bir yürüyiş dimekdir meşy maʿnāsına. **Rev ki** yürü ki dimekdir imşiy dirler.[143] **Tu-rā** ṣaña dimekdir bike maʿnāsına. **Bāyed** gerek dimekdir elzem maʿnāsına. **Der-rustā-ḫīz** elif'iñ meddi iledir. Vezn içün elif'e ḥareke virilür. Der lafẓı ẓarfiyyet içündür ḳıyāmetde dimekdir fi'l-ḳıyāmetihi maʿnāsına. ***Fāʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilān*** nāẓımıñ muḳaddem getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli lafẓlara işāretdir dimek olur ki[144] bu ḳıṭʿa baḥr-i remeldir müṣemmendir maḫbūn-ı maḳṣūr ʿilleti uġramışdır[145] nitekim ḳıṭʿa evvelinde beyān olundı.

Görmeye hīç ***fāʿilâtün*** *saʿadet yü* ***feʿilātün*** *zine oġlan* ***feʿilātün*** *k'ola ḥīz* ***feʿilān***

[140] dimekdir R: MK'de yoktur.
[141] ḫayṭ R: ḫīṭ MK.
[142] gibi R: MK'de yoktur.
[143] dirler R: maʿnāsına MK.
[144] ki R: MK'de yoktur.
[145] uġramışdır R: dāḫil olmuşdur MK.

Ḥīz aṣlında hīzdir zīrā ki[146] Fārisī'de hā'-i mühmele vardır ḥā'-i mühmele yokdur ve aṣlde[147] ḥīz[148] lüġatde ḥammām ṭāsına dirler kim gerekse istiʿmāl ider. Müḫennes olan er kişi kim gerekse istiʿmāl itdüginden ötüri hīz ıṭlāḳ oldı. Baʿdehu kesret-i istiʿmālden hā'yla[149] ġalaṭ-ı meşhūr istiʿmāl olundı. Yaʿnī ol oġlan ki yumuşaḳ ola ki olursa meyl eyleye ʿArabī'de müḫennes dirler.

Ḳıṭʿa-i bistüm der-baḥr-ı hezec-i aḫreb-i maḳbūż-ı zelel-i müsemmen-est

Bu baḥre baḥr-ı hezec **[yk. 55a]** dirler hezec aṣlında sekiz kerre *mefāʿīlün*'dür. Gāh olur ki ṣadr cüzʾine ve ibtidā cüzʾine aḫreb ʿilleti dāḫil olur. Yaʿnī her mıṣrāʿıñ cüzʾ-i evveline aḫreb dāḫil olur. Aḫreb diyü ḫarem ile kef'i cemʿ itmeye dirler. Yaʿnī bir cüzʾüñ evvelinden mīm'i ve āḫirinden nūn'ı ḥaẕf itmeye dirler. Biz daḫı her mıṣrāʿıñ evvelindeki *mefāʿīlün* evvelinden mīm'i ḫarem içün ve āḫirinden nūn'ı kef içün ḥaẕf itdük *fāʿīlü* ḳaldı. *Mefʿūlü* lafẓın bedel getürdük bu ʿamele aḫreb dirler. Gāh olur ki ḥaşv-ı evvele ḳabż ʿilleti dāḫil olur. Yaʿnī her mıṣrāʿıñ ikinci cüzʾine ḳabż dāḫil olur. Ḳabż diyü beşinci ḥarf-i sākini ḥaẕf itmeye dirler. Beşinci ḥarf-i sākin *mefāʿīlün*'de yā'dır ḥaẕf itdük mefāʿilün ḳaldı. Bunuñ dāḫil olduġı cüzʾe maḳbūż dirler. Gāh olur[150] ḍarb cüzʾine ve ʿarūż cüzʾine zelel ʿilleti dāḫil olur yaʿnī her mıṣrāʿıñ āḫir cüzʾine zelel dāḫil olur zelel diyü cüzʾüñ āḫirinden sebeb-i ḫafīfiñ ikisinden birin bi'l-küliyye ve birinden daḫı sākin ḥarfini ve müteḥarrik ḥarfini sākin ḳıldıḳdan ṣoñra evvelinden daḫı mīm'i ḥaẕf itmeye dirler. Biz daḫı *mefāʿīlün*'den āḫirinden nūn'ı[151] ve lām'ı ve yā'yı ḥaẕf itdük ve ʿayn'ıñ daḫı ḥarekesini ḥaẕf itdük ve[152] evvelinden daḫı mīm'i ḥaẕf itdük fāʿ ḳaldı. Bu ʿameller cümlesi cemʿ olduḳda **mefʿūlü mefāʿilün mefāʿīlün fāʿ** vezn ḥāṣıl olur. Bu vezne hezec-i müsemmen-i

[146] ki R: MK'de yoktur.
[147] ve aslda R: MK'de yoktur.
[148] asl MK: R'de yoktur.
[149] hā'yla R: ḥā'yla MK.
[150] ki MK: R'de yoktur.
[151] nūn'ı R: mīm'i MK.
[152] ve R: ki MK.

aḫreb-i maḳbūż-ı zelel dirler. Bu vezne münāsib bu murabbaʿ getürdük ki ẕikr olunur:

Dil bende ***mefʿūlü*** *dürür saña* ***mefāʿilün*** *ve çāker hem* ***mefāʿīlün*** *cān* ***fāʿ***
Şīrin le ***mefʿūlü*** *büñe daḫı* ***mefāʿilün*** *revānım ḥay* ***mefāʿīlün*** *rān* ***fāʿ***

mefʿūlü mefāʿilün mefāʿīlün fāʿ

Olsa he ***mefʿūlü*** *zec aḫrebu* ***mefāʿilün*** *zelel maḳbūż* ***mefāʿīlün*** *kān* ***fāʿ***

Dil göñül dimekdir fuʾād maʿnāsına. **Bende** ḳul dimekdir ʿabd maʿnāsına. **Çāker** ḳulluḳcı dimekdir ʿābid **[yk. 56b]** maʿnāsına. **Cān** ʿArabī'dir Türkī'de ve Fārisī'de müstaʿmeldir maʿnāsı maʿlūmdur. **Revān** Fārisī'dir bu daḫı cān[153] dimekdir[154] āḫirindeki mīm nefṣ-i mütekellim żamīrdir. Benim cānım daḫı[155] dimek olur[156] ʿArabī'de rūḥī dirler. **Şīrīn** ṭatlu dimekdir ḥalāv maʿnāsına. **Leb** dudaḳ dimekdir şefe maʿnāsına. **Ḥayrān** ʿArabī'dir ser-gerdān olmuş dimekdir. Ḥāṣıl-ı murabbaʿ budur[157] ki göñlüm saña ḳuldur ve cān[158] daḫı saña ḳulluḳcıdır ve ṭatlu dudaġıñ[159] daḫı[160] cānım ser-gerdāndır ve bu ḳıṭʿa **mefʿūlü mefāʿilün mefāʿīlün fāʿ** vezn üzere oḳunur. Zīrā bu baḥr-ı hezec-i müṣemmen-i aḫreb-i maḳbūż-ı zelel oldı dimek olur.[161]

Tek ḥamle ***mefʿūlü*** *vü ḳaʿr üzüm* ***mefāʿilün*** *tekākīdür* ***mefāʿīlün*** *tāk* ***fāʿ***
Hem rez di ***mefʿūlü*** *üzüm çıbı* ***mefāʿilün*** *ġı yırtıḳdur* ***mefāʿīlün*** *çāk* ***fāʿ***

Tek ḥamle dimekdir ʿArabī'de saṭve[162] ve ṣavlet maʿnāsına ve yine tek lüġat dip maʿnāsına daḫı gelür ki ʿArabī'de ḳaʿr dirler nāẓım burada ʿArabī lüġatını Türkī yerine istiʿmāl idüp tek ḥamleye dirler daḫı ḳaʿr dirler dimekdir. **Tāk** üzüm tekākīdir

[153] cān R: cāndır MK.
[154] dimekdir R: MK'de yoktur.
[155] daḫı R: MK'de yoktur.
[156] dimek olur R: dimekdir MK.
[157] budur R: olur MK.
[158] cān R: cānım MK.
[159] dudaġıñ R: dudaġına MK.
[160] daḫı R: MK'de yoktur.
[161] dimek olur R: dimekdir MK.
[162] dirler MK: R'de yoktur.

dimekdir yaʿnī üzüm teyekine tāk dirler. Baʿżı yerde ki üzüm çubuġı dirler aña tāk dirler. ʿArabī'de nāmīde dirler ammā eṣaḥḥ budur ki üzüm çubuġınıñ altına dikerler çubuḳ yere düşmesin diyü dikerler. Aña baʿżı yerde dekek dirler ve baʿżı yerde serpene dirler aña tāk dirler. ʿArabī'de esraʿ ve üsrūʿ dirler. **Rez** üzüm çubuġı dimekdir yaʿnī bāġ teyekidir.[163] **Çāk** yırtıḳ dimekdir ʿArabī'de ḫarḳ dirler.

Yapraḳ da ***mefʿūlü*** *ḫı bergdür* ***mefāʿilün*** *aġac ḥāṣılı* ***mefāʿīlün*** *bār* ***fāʿ***
Kök biḫ u ***mefʿūlü*** *velīki pek* ***mefāʿilün*** *simet dürür* ***mefāʿīlün*** *kāk* ***fāʿ***

Berg yapraḳ dimekdir ʿArabī'de varaḳ dirler. **Bār** aġac ḥāṣılı dimekdir yaʿnī aġacdan ḥāṣıl olan meyvedir ṣemer maʿnāsına. **Biḫ** kök dimekdir[164] ʿArabī'de aṣl dirler[165] ve erūme daḫı dirler. **Kāk** beksimet dimekdir ḳurṣe maʿnāsına ʿArabī'de kaʿk dirler.[166]

Boġmaḳ ḫa ***mefʿūlü*** *fe kerden ol* ***mefāʿilün*** *dı sīlīdir* ***mefāʿīlün*** *lürs* ***fāʿ*** ***[yk. 56a]***
Celd oldı ***mefʿūlü*** *lüġatde hem* ***mefāʿilün*** *vü çābük çā* ***mefāʿīlün*** *lāk* ***fāʿ***

Ḫafe kerden boġmaḳ dimekdir ʿArabī'de ḫanıḳ dirler. **Lürs** sīlī dimekdir yaʿnī silledir ki bir edebsizlik edeniñ yüzine ururlar şelḳi bi'l-yed maʿnāsına. **Celd** cīm-i ʿArabī'niñ kesriyle[167] çābük ve çālāk dimekdir yaʿnī işinde ḳavī olan kimseye dirler. Ḥaḳīḳatde üçi daḫı Fārisī'dir ʿArabī'de celdī dirler ve lākin nāẓım bunda celd lafẓını Fārisī yerine ve çābük ve çālāk lafẓlarını Türkī yerine istiʿmāl itmişdir bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt**:

Güft şeh celdī me-kün der-medḥ-i yār
Medḥ-i ḫod der-żımn-ı medḥ-i ū me-yār

Hem jerf u ***mefʿūlü*** *deriñ şigerf* ***mefāʿilün*** *ulu kāf şī* ***mefāʿīlün*** *kāf* ***fāʿ***
Di yarı ***mefʿūlü*** *ġa gev çuḳur* ***mefāʿilün*** *daḫı dur mū* ***mefāʿīlün*** *ġāk* ***fāʿ***

[163] dirler MK: R'de yoktur.
[164] dimekdir R: maʿnāsına MK.
[165] aṣl dirler R: aṣldır MK.
[166] ʿArabī'de kaʿk dirler R: MK'de yoktur.
[167] Müstensih burada "fetḥasıyla" yerine sehven "kesriyle" ifadesini kullanmıştır.

Jerf deriñ dimekdir ʿumḳ maʿnāsına. **Şigerf** ulu dimekdir yaʿnī yaḫşi ve ḥaşmetlü dimekdir ceyyīd maʿnāsına bu iki lüġat ki jerf ve şigerf lüġatlarıdır ikisi daḫı ġarāʾib-i *Meşnevī*'dendir ikisi daḫı bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Hem şeb u hem ebr u hem bārān-ı jerf
İn se tārīkī ġalaṭ āred şigerf

Kāf muṭlaḳā yarıḳ dimekdir ʿArabī'de[168] şaḳḳ dirler ve ṣadʿ dirler. **Şikāf** daḫı yarıḳ dimekdir lākin şikāf muṭlaḳā degildir dīvār yarığı ve ṭaġ yarığına dirler fürce maʿnāsına. **Gev** kāf-ı ʿAcemī'yle çuḳur dimekdir ḥufre maʿnāsına. Muġāk[169] daḫı çuḳur dimekdir ve lākin deriñ çuḳura dirler ḥufre-i ʿamīḳ maʿnāsına.

Yük bāri ***mefʿūlü*** *ulu daḫı* ***mefāʿilün*** *di uc gezse* ***mefāʿīlün*** *bār* ***fāʿ***
Tāc efse ***mefʿūlü*** *r u gürisne* ***mefāʿilün*** *daḫı aç zāc* ***mefāʿīlün*** *zāk* ***fāʿ***

Bār yük dimekdir ḥiml maʿnāsına ve ulu dimekdir ʿaẓīm maʿnāsına ve kerre dimekdir merre maʿnāsına yaʿnī bār bāʾ-i ʿArabī'yle üç maʿnāya gelür. Evvelen[170] yük maʿnāsına gelür ki bār-keş dirler yük çekici dimek olur ve ṯānīyen ulu maʿnāsına gelür bār-ı Ḫudā dirler ulu Allāh **[yk. 57b]** dimek olur.[171] Ve ṯālīṯen kerre maʿnāsına gelür se-bār dirler[172] üç kerre dimek olur. **Efser** tāc dimekdir pādişāhlar başına giyerler ʿArabī'de riʿāṯ dirler. **Gürsne** aç dimekdir kāf-ı ʿAcemī'niñ żammı ve rā'nıñ sükūnı ve sī'niñ fetḥiyledir ciʿān maʿnāsına. **Zāc** zāk dimekdir ʿArabī'de daḫı zāc dirler yaʿnī kara boyadır ki Türkī'de zāc dimekle meşhūrdur. Bir boz ṭoprāḳ gibi nesnedir ṣuya koyduḳda siyāh olur.

Ol küldi ***mefʿūlü*** *vü ṭoġrı iyü* ***mefāʿilün*** *añe ne ḳor* ***mefāʿīlün*** *ḳū* ***fāʿ***
Şüd ān ki ***mefʿūlü*** *nikū vü rās* ***mefāʿilün*** *ti ū-rā çi* ***mefāʿīlün*** *bāk* ***fāʿ***

[168] ʿArabī'de R: MK'de yoktur.
[169] muġāk R: meġālik MK.
[170] evvelen R: evvelā MK.
[171] dimek olur R: dimekdir MK.
[172] se bār R: MK'de yoktur.

Şüd ān ki oldı ol ki[173] dimekdir kāne men maʿnāsına. **Nīk** iyü dimekdir ṣalāḥ maʿnāsına. **Rāst** ṭoġrı dimekdir müstaḳīm maʿnāsına. **Ū-rā çi bāk** aña ne ḳorḳu dimekdir lā-ḫavfe ʿaleyhi maʿnāsına bu daḫı nāẓımıñ tamām oldukca her bir ḳıṭʿa-i mevzūn yazardım anda bir beyt-i hümāyūn didügi bu miṣilliye işāretdir ki mıṣrāʿ-ı ṣānī Fārisī'dir ve mıṣrāʿ-ı ūlāsı[174] Türkī'dir Fārisī'niñ hem tefsīridir[175] ve hem muḳābilidir. **Mefʿūlü mefāʿilün mefāʿīlün fāʿ** bu lafẓlar daḫı nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli lafẓlara işāretdir[176] bu lafẓlar delālet ider ki bu ḳıṭʿa baḥr-ı hezec-i aḫreb-i maḳbūż-ı zeleldir. Nitekim bu yuḳarıda beyān olundı.

Devletlü ***mefʿūlü*** *ü ʿaybiden* ***mefāʿilün*** *özin ide* ***mefāʿīlün*** *pāk* ***fāʿ***

Bundan ṣoñra nāẓım naṣīḥat idüp dir ki āḫiret devletlüsi ol kimsedir ki günāh ʿaybından kendüyi pāk eyleye.

Ḳıṭʿa-ı bist u yeküm der-baḥr-ı recez-i müṣemmen heme eczāʾ-i maṭvī-est

Bu baḥre baḥr-ı recez dirler. Baḥr-ı recez aṣlında sekiz kerre *müstefʿilün*'dür. Gāh olur ki cümle eczāsına ṭay ʿilleti dāḫil olur. Yaʿnī dördünci ḥarf-i sākini ḥaẕf iderler. *Müstefʿilün*'de dördünci ḥarf-i sākin fā'dır. Biz daḫı fā'yı ḥaẕf itdük *müsteʿilün* ḳaldı. *Müfteʿilün* bedel getürdük. Bu ʿilletiñ dāḫil olduġı cüzʾe maṭvī dirler. Bu ʿamel olduḳda sekiz kerre *müfteʿilün* **[yk. 57a]** tekrār olur. Bu veẕne münāsib bu murabbaʿı getürdük ki ẕikr olunur.

ʿĀşıḳ olan ***müfteʿilün*** *ey gül-i ter* ***müfteʿilün*** *derd-i dile* ***müfteʿilün*** *çāre arar* ***müfteʿilün***

Bir ṣanemi ***müfteʿilün*** *sīnesine* ***müfteʿilün*** *ṣarmaġıla* ***müfteʿilün*** *çāre arar* ***müfteʿilün***

[173] oldı ol ki R: olmak MK.
[174] ūlāsı R: ūlā MK.
[175] tefsīridir R: tefsīri MK.
[176] ki MK: R'de yoktur.

Müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün

Bu recez-i ***müfteʿilün*** *maṭvīyi bil* ***müfteʿilün*** *tā olasın* ***müfteʿilün*** *ehl-i hüner* ***müfteʿilün***

Gül-i ter tāze gül dimekdir verd-i nuʿūme maʿnāsına. **Derd-i dile** dimek göñül derdine dimekdir maraż-ı ḳalb maʿnāsına.[177] **Çāre arar** dimek[178] yaʿnī dermān arar dimekdir[179] yeṭlubu devāen dirler. **Ṣanem** lüġatde puta[180] dirler. Ṣanem put dimekdir veṣen maʿnāsına[181] ammā bunda murād maḥbūb-ı dünyādır.[182] **Sīne** gögüs dimekdir ṣadr maʿnāsına ve bu müfteʿilün lafẓları veznde bu ḳıṭʿa[183] oḳunur ve buña recez-i maṭvī dirler. Bu vezni bildikde saña ehl-i hüner olmuş olursun.[184]

Bīḫten ol ***müfteʿilün*** *dı elemek* ***müfteʿilün*** *hem daḫı mā* ***müfteʿilün*** *şūdur*[185] *elek* ***müfteʿilün***

Hem daḫı ā ***müfteʿilün*** *şū gil-i sürḫ*[186] ***müfteʿilün*** *oldı sepūṣ* ***müfteʿilün*** *oldı kepek* ***müfteʿilün***

Bīḫten elemek dimekdir ʿArabī'de minḫal dirler. Bīḫten maṣdardır müstakbilātında bīzed (mużāriʿ) ve bīzende (ism-i fāʿil) ve bīz (emr-i ḥāżır) ve me-bīz (nehy-i ḥāżır) dirler. **Māşū** elek dimekdir ʿArabī'de münḫul[187] dirler.[188] **Gil-i sürḫ** āşū[189] dimekdir yaʿnī bir ḳızıl ṭoprakdır ki neccārlar anıñla taḫta ve aġac

[177] maʿnāsına R: dimekdir MK.
[178] dimek R: dimekdir MK.
[179] ʿArabī'de MK: R'de yoktur.
[180] puta R: büte MK.
[181] Ṣanem put dimekdir veṣen maʿnāsına R: MK'de yoktur.
[182] maḥbūb-ı dünyādır R: dünyā-yı maḥbūbīdir MK.
[183] bu ḳıṭʿa R: MK'de yoktur.
[184] olmuş olursun R: dirler MK.
[185] māşūdur R: aşūdur MK.
[186] hem daḫı āşū gil-i sürḫ R: āşū gil-i sürḫ MK.
[187] münḫul R: menḫal MK.
[188] dirler R: dimekdir MK.
[189] āşū R: āşı MK.

nişānlayup[190] çırparlar.[191] ʿArabī'de mışḳ ve maʿze ve meşʿ dirler. **Sepūs** kepek dimekdir ki un elendikde elek[192] üzerine gelür ʿArabī'de nuḫāle[193] dirler.

Ḫʿāheri ḳız ***müfteʿilün*** *ḳardeşe di* ***müfteʿilün*** *māder ana* ***müfteʿilün*** *ata peder* ***müfteʿilün***

Ādeme mer ***müfteʿilün*** *düm di velī* ***müfteʿilün*** *merdüm-i çeşm* ***müfteʿilün*** *oldı bebek* ***müfteʿilün***

Ḫʿāher vāv-ı resmīyle elif-i ṣābit ile elifsiz daḫı lüġatdır ḳız ḳardeş dimekdir uḫt maʿnāsına. **Māder** ana dimekdir ümm maʿnāsına. **Peder** ata dimekdir eb maʿnāsına. **Merdüm** ādem dimekdir yaʿnī cins-i ādem murāddır ibn-i ādem maʿnāsına. **Merdüm-i çeşm** bebek dimekdir yaʿnī göziñ bebegidir ʿArabī'de ḥadeḳa dirler.

Hīme vü hī ***müfteʿilün*** *zimdür odun*[194] ***müfteʿilün*** *hem daḫı ḫā* ***müfteʿilün*** **[yk. 58b]** *kisteri kül* ***müfteʿilün***

Āzer od en ***müfteʿilün*** *gişti kömür* ***müfteʿilün*** *aḫkeri köz* ***müfteʿilün*** *yaʿni zelek* ***müfteʿilün***

Hīme vü **hīzim** ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır odun dimekdir ḥaṭab maʿnāsına. **Āzer** od dimekdir nār maʿnāsına. **Ḫākister** kül dimekdir ramād maʿnāsına. **Engişt** kömür dimekdir kāf-ı ʿAcemī'yle ve şīn-i muʿceme'niñ sükūnıyladır[195] faḥm maʿnasına. **Aḫker** köz dimekdir ḳabes maʿnāsına.[196] **Zelek** daḫı köz dimekdir yaʿnī āteşiñ közine aḫker didükleri gibi zelek daḫı dirler.

Zinde diri ***müfteʿilün*** *jende yama* ***müfteʿilün*** *lu dona di* ***müfteʿilün*** *daḫı edīm* ***müfteʿilün***

---

[190] nişānlayıp R: nişānlanıp MK.
[191] çırparlar R: çizerler MK.
[192] elek R: elegin MK.
[193] nüḫāle R: neḫāle MK.
[194] odun R: oḳun MK.
[195] sükūnıyladır R: sükūnıyla MK.
[196] āḫker köz dimekdir ḳabes maʿnāsına R: MK'de yoktur.

Saḫtiyan u ***müfteʿilün*** *çerm gön ü* ***müfteʿilün*** *pūstı deri* ***müfteʿilün*** *ḫˇāst*[197] *dilek* ***müfteʿilün***

Zinde zāʾ-i ʿArabī'niñ kesriyle diri dimekdir ḥayy maʿnāsına. **Jende** zāʾ-i[198] ʿAcemī'niñ fetḥasıyla yamalı don dimekdir yaʿnī eskimiş ve yamalanmış esbāb dimek olur[199] ʿArabī'de ledīm dirler. **Edīm** saḫtiyān dimekdir ʿArabī'de daḫı edīm dirler lüġat-ı müşterekedir[200] yaʿnī dibāġat olmuş saḫtiyāndır ʿArabī'de üşkür daḫı dirler. **Çerm** gön dimekdir yaʿnī dibāgat olunmamış ḫām göndür ʿArabī'de taʿrīb idüp ṣarm dirler ve[201] ihāb daḫı dirler. **Pūst** deri dimekdir cild maʿnāsına. **Ḫˇāst** vāv-ı resmīyle ve elif-i ṣābite ile dilek dimekdir recā maʿnāsına.

Boz ata di ***müfteʿilün*** *ḫınk u semend* ***müfteʿilün*** *oldı ḳule* ***müfteʿilün*** *oldı çemiş* ***müşteʿilün***

Serkeşī[202] *sük* ***müfteʿilün*** *sük yeleken* ***müfteʿilün*** *nerm-rev ol* ***müfteʿilün*** *k'ola dölek* ***müfteʿilün***

Ḫınk kesr-i ḫā'yla boz at ʿArabī'de eşheb dirler.[203] **Semend** ḳule dimekdir yaʿnī ṣarı veyā kül renginde olan atdır ʿArabī'de aġbes dirler. **Şerkeş** çemiş dimekdir yaʿnī sert at ki rām olmaya. Baş çekici dimekdir ʿArabī'de cumūḥ ve cāmiḥ dirler. **Süksük** yeleken dimekdir yaʿnī yürüyici atdır ki ʿArabī'de ṭımmır dirler Türkī'de çapḳun dirler bu lüġat daḫı[204] ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir birkaç beytde vāḳiʿ olmuşdur biri budur. **Beyt:**

Esb-i süksük mī-şeved rehvār u rām

Ḫırs bāzī mī-küned boz hem selām

---

[197] ḫˇāst R: MK'de yoktur.
[198] zāʾ-i R: jāʾ-i MK.
[199] dimek olur R: dimekdir MK.
[200] müşterekedir R: müştereke MK.
[201] ve R: MK'de yoktur.
[202] serkeşi R: serkeş MK.
[203] dirler R: at dimekdir MK.
[204] daḫı R: MK'de yoktur.

Nerm-rev dölek dimekdir **[yk. 58a]** yaʿnī yavaş yürür ve aġır cānlu atdır ḥarūn maʿnāsına.

Çendi şitā ***müfteʿilün*** *bī be-güneh* ***müfteʿilün*** *īn revişet* ***müfteʿilün*** *tā-be-kucā* ***müfteʿilün***

Nice iver ***müfteʿilün*** *sin yazuġa* ***müfteʿilün*** *bu gidişiñ* ***müfteʿilün*** *ḳandeye dek* ***müfteʿilün***

Bu beyt daḫı nāẓımıñ tamām olduḳca her bir ḳıṭʿa-i mevzūn yazardım. Anda bir beyt-i hümāyūn didügi bu miṣilliye işāretdir ki beyt-i ūlāsı Fārisī beyt-i ṯānī Türkī'dir. Türkī Fārisī'niñ[205] tefsīridir ve hem muḳābilidir. **Çendi şitābī** nice iversin dimekdir ki saʿye maʿnāsına. **Be-güneh** yazuġa dimekdir yaʿnī günāha dimek olur bi'l-lemem maʿnāsına. **Īn revişet** bu gidişiñ dimekdir ẕihābike maʿnāsına. **Tā-be-kucā**[206] kāf-ı ʿArabī'yle ḳandeye dek dimekdir ile'l-eyn maʿnāsına. **Müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün** bu daḫı nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṯilli lafẓlara işāretdir ki bu ḳıṭʿa baḥr-ı recez-i müṯemmen-i maṭvī[207] dimek olur nitekim ḳıṭʿa evvelinde ẕikr olunmuşdur bundan ṣoñra nāẓım naṣīḥat idüp dir ki:

Her ne ṣanur ***müfteʿilün*** *sañ işüñe* ***müfteʿilün*** *hep başuña* ***müfteʿilün*** *gelse gerek* ***müfteʿilün***

yaʿnī dīn ḳardeşiñe her ne ṣanursañ seniñ[208] başuña elbette gelse gerek dimek olur.

Ḳıṭʿa-i bist u düvüm der-baḥr-i münseriḥ-i maṭvī-i mevḳūf-ı mecdūʿ-est

Bu baḥre baḥr-i münseriḥ dirler baḥr-i münseriḥ aṣlında *müstefʿilün mefʿūlātü müstefʿilün mefʿūlātü*'dür her beytde iki kerre[209] tekrār olur. Gāh olur ki ṭay ʿilleti

[205] hem MK: R'de yoktur.
[206] tā-be-kucā R: tā-be-cā MK.
[207] maṭvī R: maṭvīdir MK.
[208] seniñ R: MK'de yoktur.

dāḫil olur yaʿnī dördünci ḥarf-i sākini ḥaẕf olunur[210] biz daḫı *müstefʿilün*'den dördünci[211] ḥarf-i sākiñ ki fā'dır ḥaẕf itdük *müsteʿilün* ḳaldı yerine *müfteʿilün* bedel getürdük ve *mefʿūlātü*'de[212] daḫı[213] dördünci ḥarf-i sākin[214] vāv'dır. Ḥaẕf itdükten ṣoñra[215] ḥaşvdeki cüzʾ ki *mefʿilāt*[216] ḳaldı idi mevḳūf ʿilleti dāḫil olur yaʿnī āḫirinden tā'yı sākin ḳılmaya dirler. Biz daḫı tā'yı sākin ḳıldıḳ. *Mefʿilāt* ḳaldı. *Fāʿilün* lafẓın bedel getürdük[217] ve gāh olur ki ḍarb ve ʿarūż cüzide[218] mecdūʿ ʿilleti dāḫil olur yaʿnī *mefʿilātü* āḫirinden tā'yı iskān itdükden ṣoñra evvelinden **[yk. 59b]** iki sebeb-i ḫafīf ḥaẕf itmeye dirler. Biz daḫı bu ʿameli itdük lāt ḳālur fāʿ lafẓın bedel getürdük çünki baḥr-i sarīḥde bu ʿamelleri itdük *müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿ* vezni ḥāṣıl olur bu ḳıṭʿaya münāsib bu murabbaʿı getürdük ki ẕikr olunur.

Pādişahā ***müfteʿilün*** *rifʿatiñ* ***fāʿilün*** *zīd ola her* ***müfteʿilün*** *gāh* ***fāʿ***
Devlet ü naṣ ***müfteʿilün*** *rın muʿīn* ***fāʿilün*** *yarıcıñ Al* ***müfteʿilün*** *lāh* ***fāʿ***

Müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿ

Maṭvi vü mec ***müfteʿilün*** *dūʿı mev* ***fāʿilün*** *ḳūfi sarīḥ* ***müfteʿilün*** *şāh* ***fāʿ***

Pādişahā āḫirinde olan elif-i nidādır[219] ey şāh dimekdir ey beg maʿnāsına tafṣīli mürūr itmişdir. **Rifʿatiñ** yaʿnī ḳadriñ dimekdir derece maʿnāsına. **Zīd**[220] ʿArabī'den muḥaffefdir ola dimek[221] yaʿnī ziyāde ola dimekdir. **Her gāh** dimek yaʿnī her dāʾim dimekdir. Gāh āvān maʿnāsınadır. Devlet ve nuṣret muʿīn ve yarıcıñ Allāh dimek yaʿnī devletiñ daḫı ziyāde ola ve yardımcıñ ve nāṣırıñ muʿīniñ Allāh ola dimekdir.

---

[209] kerre R: kez MK.
[210] olunur R: itmeye dirler MK.
[211] dördünci R: MK'de yoktur.
[212] mefʿūlātü'de R: mefʿūlātün'den MK.
[213] daḫı R: MK'de yoktur.
[214] sākin R: sākini MK.
[215] yaʿnī MK: R'de yoktur.
[216] mefʿilāt R: mefʿulātü MK.
[217] ki MK: R'de yoktur.
[218] cüzʾide R: cüzʾine MK.
[219] nidādır R: intibāhīdir MK.
[220] ola MK: R'de yoktur.
[221] ol dimek R: MK'de yoktur.

Müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿ ve bu ḳıṭʿa bu veznde oḳunur ki maṭvī-i mevḳūf-ı mecdūʿ-ı münseriḥe dāḫil olmuşdur. Ey şāh dimek olur.

*Düpdüze hem **müfteʿilün** vāre di **fāʿilün** hem daḫı yek **müfteʿilün** sān **fāʿ***
*Kes bü-bür en **müfteʿilün** bür ḳışac **fāʿilün** örse di sin **müfteʿilün** dān **fāʿ***

Hemvār düpdüz dimekdir yaʿnī ber-ā-ber dimekdir. ʿArabī'de ḳayʿa dirler. **Yeksān** bu daḫı düpdüz dimekdir yaʿnī bir düzüye dimek olur[222] sevʾ maʿnāsına. **Bübür** kes dimekdir iḳtaʿ maʿnāsına. **Enbür** ḳışac dimekdir ki kelbetān maʿnāsına. **Sindān** örs dimekdir yaʿnī cemīʿ ḳazancılar ve demirciler ve naʿl-bendler āletindendir ki bir büyük demirdir.[223] Örs dimekle meşhūrdur. ʿArabī'de sindān ve ʿalāt dirler.

*Tīşe keser **müfteʿilün** dür çekiç **fāʿilün** hem daḫı ḫā **müfteʿilün** yisk **fāʿ***
*Dörpiye di **müfteʿilün** çūbsāy **fāʿilün** hem ege sū **müfteʿilün** hān **fāʿ***

Tīşe keser dimekdir ki neccārlar āletindendir ʿArabī'de ḳaddūm dirler. **Ḫāyisk** çeküc[224] dimekdir. Yaʿnī demirciler demir dögdügi[225] büyük çeküc **[yk. 59a]** ʿArabī'de mıṭraḳa dirler. **Çūbsāy** dörpi dimekdir neccārlar āletindendir. ʿArabī'de misfen dirler. **Sūhān** ege dimekdir. ʿArabī'de mibrad dirler.

*Ṭaġ depesi **müfteʿilün** ne di şaḫ **fāʾilün** girve beleñ **müfteʿilün** dür **fāʿ***
*Gūhı necis **müfteʿilün** kūhı ṭaġ **fāʿilün** örgüce kū **müfteʿilün** hān **fāʿ***

Şaḫ ṭaġ depesi dimekdir. ʿArabī'de ḳulle dirler. **Girve** beleñ dimekdir. ʿArabī'de ʿaḳabe dirler[226] ve ṣuʿūd daḫı dirler. **Gūh** kāf-ı ʿAcemī'niñ żammesiyle necis dimekdir. ʿArabī'de ʿaẕira dirler. **Kūh** kāf-i[227] ʿArabī'niñ żammesiyle ṭaġ dimekdir. ʿArabī'de cebel dirler ve ṭavd dirler. **Kūhān** örgüc dimekdir yaʿnī deve örgücüne dirler. ʿArabī'de senām dirler.

---

[222] dimek olur R: dimekdir MK.
[223] ki MK: R'de yoktur.
[224] çeküc R: çekic MK.
[225] dögdügi R: dögdükleri MK.
[226] dirler R: MK'de yoktur.
[227] kāf-ı R: MK'de yoktur.

Oldı duman **müfteʿilün** *ıldırım* **fāʿilün** *pejmile baḫ* **müfteʿilün** *nev* **fāʿ**

Şebneme çih **müfteʿilün** *hir ṭuman* **fāʿilün** *ʿarşe geriz* **müfteʿilün** *mān* **fāʿ**

Pejim ṭuman dimekdir yaʿnī ḳarañılıḳdır ki ṭaġ başlarında olur. ʿArabī'de ġayheb dirler. **Baḫnev** ıldırım dimekdir. ʿArabī'de berḳ dirler. **Şebnem** çih dimekdir yaʿnī güze yaḳın gece ile düşen yaşlıḳdır. ʿArabī'de celīd dirler[228] ve ned'en dirler. **Hir** ṭuman dimekdir. Bu daḫı pejim maʿnāsına ġayheb dirler. Gerezman ʿarş dimekdir.[229] ʿArabī'de daḫıʿarş dirler.

Hem daḫı raḫ **müfteʿilün** *şendedür* **fāʿilün** *ıldırayı* **müfteʿilün** *cı* **fāʿ**

Hem daḫı tā **müfteʿilün** *bāndedür* **fāʿilün** *daḫı dıraḫ* **müfteʿilün** *şān* **fāʿ**

Raḫşende ıldırayıcı dimekdir yaʿnī parlayıcı[230] dimek olur[231] ʿArabī'de berrāḳ dirler şimşek daḫı dirler. **Tābān** daḫı ıldırayıcı ve **dıraḫşān** daḫı ıldırayıcı dimekdir. Bu daḫı berrāḳ maʿnāsınadır. Yaʿnī raḫşende ve tābān ve dıraḫşān üçi daḫı ıldırayıcı dimekdir. ʿArabī'de berrāḳ dirler.

Maʿnide der **müfteʿilün** *yābı ḫoş* **fāʿilün** *añla dimek* **müfteʿilün** *dür* **fāʿ**

Hem zeh u[232] *zād* **müfteʿilün** *döl ve döş* **fāʿilün** *yün yöş sā* **müfteʿilün** *mān* **fāʿ**

Der-yāb ḫoş añla dimekdir yaʿnī bil dimekdir ifhem maʿnāsına. **Zih u**[233] **zād** döl döş dimekdir nesl maʿnāsına. **Sāmān** yün yöş dimekdir. Yaʿnī yordamsız dimek **[yk. 60b]** olur. Meṣelā bī-sāmān yünsiz yöşsiz dimekdir ammā miʿyār-ı cemālīde işiñ endāzesi ve resmi ve şınur nişānı murāddır didi ve ʿaḳl u ṣalāḥ maʿnāsına daḫı gelür ve iyü ḫūy ve resm-i ʿādet maʿnāsına daḫı gelür ve sefīh dirler.[234]

Büklümü çīn **müfteʿilün** *şar bü-pīç* **fāʿilün** *ḫam şüd egil* **müfteʿilün** *di* **fāʿ**

Egri kej ve **müfteʿilün** *yüz çevir* **fāʿilün** *rūy bi-ger* **müfteʿilün** *dān* **fāʿ**

---

[228] ʿArabī'de ṣayḳ dirler MK: R'de yoktur.
[229] dimekdir R: MK'de yoktur.
[230] parlayıcı R: barlayıcı MK.
[231] dimek olur R: dimekdir MK.
[232] u R: MK'de yoktur.
[233] u R: MK'de yoktur.
[234] dirler R: MK'de yoktur.

Çīn büklüm dimekdir. Yaʿnī nesneniñ bükügi ve deri ḳocmadan veyā ġażabdan alın büklüm büklüm olması ʿArabī'de maʿṭaf dirler ve kevr dirler.[235] **Pīç** ṣar dimekdir. Yaʿnī dolaşdır[236] dimek olur lef maʿnāsına. **Ḫam şüd** egildi dimekdir inḥinā maʿnāsına. **Kej** feṯḥ-i kāf-i ʿArabī ve zāʾ-i ʿAcemī'yle egri dimekdir rakīk maʿnāsına. **Rūy bi-gerdān** yüz çevir dimekdir. Yaʿnī yüz döndür dimek olur iltefit maʿnāsına ʿArabī'de intikāf dirler.

Bü'gẕer u geç ***müfteʿilün*** *yi ve iç* ***fāʿilün*** *bi-nūş bi-yā* ***müfteʿilün*** *şām* ***fāʿ***
Ḳonuḳ alan ***müfteʿilün*** *mīzbān* ***fāʿilün*** *ḳonuġa mih* ***müfteʿilün*** *mān* ***fāʿ***

Bü'gẕer geç dimekdir imrir maʿnāsına. **Bi-nūş bi-yāşām** cümlesi[237] vaṣf-ı terkībīdir ye ve iç dimekdir. Yaʿnī ʿīş u ʿişret eyle dimek olur.[238] **Mīzbān** ḳonuḳ alan dimekdir. Yaʿnī ḳonuḳ alıcı ve ḥıfẓ-ı ḥirāset idici dimek olur zīrā kelimenin āḫirinde olan bān lafẓı ḥıfẓ maʿnāsını ifāde ider ḥāris maʿnāsına. **Mihmān** ḳonuḳ dimekdir ḍayf maʿnāsına vaṣf-ı terkībi[239] ḳonuḳ alan dimek olur muḍiyyef maʿnāsına.

Meyve yemiş ***müfteʿilün*** *bīve ṭul* ***fāʿilün*** *ḫarbūze ḳa* ***müfteʿilün*** *vun* ***fāʿ***
Pātile ta ***müfteʿilün*** *va virim* ***fāʿilün*** *hem ola tā* ***müfteʿilün*** *vān* ***fāʿ***

Meyve yemiş dimekdir şemere maʿnāsına. **Bīve** ṭul dimekdir yaʿnī ṭul ʿavret dimek olur şeyyibe dimek olur.[240] ʿArabī'de ermile dirler. **Ḫarpūz** ḳavun dimekdir beṭṭīḫ maʿnāsına ve ʿArabī'de ḫarbuze dirler. Fārisī'de bāʾ-i ʿAcemī'yledir. **Pātile** bāʾ-i ʿAcemī'yle tava dimekdir yaʿnī tencere ḳazandır[241] ki içinde yemek bişürürler. **[yk. 60a]** ʿArabī'de ṭancīr ve ṭancere dirler.[242] **Tāvān** virim dimekdir yaʿnī muṭlaḳ

[235] kevr dirler R: MK'de yoktur.
[236] dolaşdır R: dolandırmak MK.
[237] cümlesi R: cümle MK.
[238] dimek olur R: dimekdir MK.
[239] vaṣf-ı terkībi R: terkisi MK.
[240] dimek olur R: maʿnāsına MK.
[241] tencere ḳazandır R: tenceredir MK.
[242] ve MK: R'de yoktur.

virimdir gerek borca virsin cirm u ciyānete versin gerek ödeñe virsin ol virmeklige tāvān dirler[243] edāʾ ve maġrem maʿnāsına.

Ḳış evi kā ***müfteʿilün*** *şānedür* ***fāʿilün*** *kāḫ dürür* ***müfteʿilün*** *köşk* ***fāʿ***

Çārdaġa vār ***müfteʿilün*** *vāre di* ***fāʿilün*** *hem daḫı ey* ***müfteʿilün*** *vān* ***fāʿ***

Kāşāne ḳış evi dimekdir ḫāb-ḫāne[244] gibi ʿArabī'de beyt şitevī.[245] **Kāḫ** köşk dimekdir ʿArabī'de ṣarḥ dirler[246] ve şuḳḳa[247] daḫı[248] dirler. **Vārvāre** çārdaḳ dimekdir. **Eyvān**[249] çārdaḳ dimekdir ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır çārdaḳ dimekdir yaʿnī öñi açıḳ yüksek binādır. ʿArabī'de revāḳ ve ġurfe ve ʿuliyye dirler.

Mūnise[250] *dī*[251] ***müfteʿilün*** *ġam-küsār* ***fāʿilün*** *derddeşe hem-* ***müfteʿilün*** *derd* ***fāʿ***

Dem nefes u ***müfteʿilün*** *hem-dem iş*[252] ***fāʿilün*** *soña di pā* ***müfteʿilün*** *yān* ***fāʿ***

Ġam-küsār mūnis dimekdir ġam ile küsārdan mürekkebdir. Yaʿnī vaṣf-ı terkībi ġam üzüci dimekdir. Yaʿnī göñlünden ġamını ve ġuṣṣasını giderür dāfiʿü'l-ġam maʿnāsına enīs maʿnāsına. **Hem-derd** yaʿnī bir dertlü ve bir ḥāllü dimek olur. Türkī'de derddeş dirler. ʿArabī'de muvātāt dirler. **Dem** nefes dimekdir ve āh eylemek[253] ve sāʿāt ve zevḳ u ṣafā maʿnālarına gelür teneffüḫ ve teneffüs maʿnāsına. **Hem-dem** iş dimekdir bilece oturup[254] duran kimesnedir muṣāḥib maʿnāsına. **Pāyān** ṣoñ dimekdir āḫir maʿnāsına.

Ḫırḳa rügū ***müfteʿilün*** *arḳa püşt* ***fāʿilün*** *bili meyān* ***müfteʿilün*** *dür* ***fāʿ***

Āb-ı revān ***müfteʿilün*** *di aḳar* ***fāʿilün*** *ṣuya revān* ***müfteʿilün*** *cān* ***fāʿ***

---

[243] ʿArabī'de MK: R'de yoktur.
[244] ḫāb-ḫāne R: tāb-ḫāne MK.
[245] beyt şitevī R: beyt şitā MK.
[246] dirler R: MK'de yoktur.
[247] şuḳḳa R: ʿuḳḳe MK.
[248] daḫı R: MK'de yoktur.
[249] daḫı MK: R'de yoktur.
[250] mūnise R: mūnis MK.
[251] di R: daḫı MK.
[252] iş R: bise MK.
[253] eylemek R: eyle MK.
[254] oturup R: duran MK.

Rügū[255] ḫırḳa dimekdir ʿArabī'de daḥı ḫırḳa dirler yaʿnī bir pāre[256] bez ve eski maʿnāsına dimekdir. **Püşt** arḳa dimekdir ẓahr maʿnāsına. **Meyān** bil dimekdir yaʿnī ādemiñ ortasıdır evsaṭ maʿnāsına[257] ve keşkec maʿnāsına. **Āb-ı revān** aḳar ṣu dimekdir mā'-i cārī maʿnāsına. **Revān** cān dimekdir ʿArabī'de mühce ve rūḥ dirler.

Men ben ü baṭ ***müfteʿilün*** [yk. 61b] *mān menn u* ***fāʿilün*** *kile dürür* ***müfteʿilün*** *ṣāʿ* ***fāʿ***

Ölçege pey ***müfteʿilün*** *māne di* ***fāʿilün*** *ʿahde dī*[258] *pey* ***müfteʿilün*** *mān* ***fāʿ***

Men nūn'uñ sükūnıyla ben dimekdir ene maʿnāsına. **Menn** nūn'uñ teşdīdiyle ve żammesiyle baṭmān dimekdir ʿArabī'de ve lākin Fārisī'de taḫfīf idüp men dirler ki iki rıṭle dirler her rıṭıl yüz otuz dirhem olmak üzeredir. **Ṣāʿ** kile dimekdir ki biñ ḳırḳ dirheme dirler lüġat-ı müşterekedir ʿArabī'de daḥı ṣāʿ dirler. **Peymāne** ölçek dimekdir. Nūn'dan ṣoñra hā'-i resmīyledir. Muṭlaḳā ölçekdir. Ne ölçegi olursa olsun peymāne dirler keyl maʿnāsına. **Peymān** nūn'uñ sükūnıyla ʿahd dimekdir lüġat-ı müşterekedir. Türkī'de ve ʿArabī'de ʿahd dirler yaʿnī ḳavl-i ḳarār itmeye dirler.

Oldı girā ***müfteʿilün*** *n u sebük* ***fāʿilün*** *aġır ve yeg* ***müfteʿilün*** *ni* ***fāʿ***

Duḫteri ḳız ***müfteʿilün*** *ḳız girān* ***fāʿilün*** *hem ucuz er* ***müfteʿilün*** *zān* ***fāʿ***

Girān kāf-ı ʿAcemī'niñ kesriyle[259] aġır dimekdir ṣaḳīl maʿnāsına. **Duḫter** ḳız dimekdir bint maʿnāsına. **Girān** ḳız dimekdir yaʿnī ḳızlıḳdır ki zaḫīre bulunmayıp bahālu olur ḳaḥṭ dirler cedb maʿnāsına ve ġālī ve ġalā maʿnāsına yaʿnī girān kāf-ı ʿAcemī'yle iki maʿnāya gelür. Biri aġır dimekdir ṣaḳīl maʿnāsına[260] ve biri ḳızlıḳ dimekdir ḳaḥṭ maʿnāsına[261] ve ġalā maʿnāsına. **Sebük** yegni dimekdir ḫafīf maʿnāsına. **Erzān** ucuz dimekdir yaʿnī bahāsı az olan nesne ʿArabī'de raḫṣ dirler ḫasīs maʿnāsına.

---

[255] rügū R: regū MK.
[256] pāre R: bāre MK.
[257] maʿnāsına R: maʿnāsınadır MK.
[258] dī R: MK'de yoktur.
[259] yükü MK: R'de yoktur.
[260] maʿnāsına R: dimekdir MK.
[261] maʿnāsına R: MK'de yoktur.

Ṣorar iseñ ***müfteʿilün*** *ṣavlecān* ***fāʿilün*** *ne ola çev* ***müfteʿilün*** *gān* ***fāʿ***

Yuvalanan ***müfteʿilün*** *ṭobcaġız* ***fāʿilün*** *gūyek-i ġal* ***müfteʿilün*** *ṭān* ***fāʿ***

Ṣavlecān çevgān dimekdir yaʿnī ucı egri ʿaṣādır ki altundan ve gümüşden iderler. Anıñla begler ve pādişāhlar ṭop oynarlar. ʿArabī'de ṭabṭāb dirler. **Gūyek-i ġalṭān** yuvalanan ṭobcaġız dimekdir. Gūyek u ġalṭān mürekkebdir. Gūyek ile ġalṭān lafẓından gū kāf-ı ʿAcemī'yle ṭob dimekdir. Gūyek ism-i taṣġīrdir. Ṭobcaġız dimekdir. **[yk. 61a]** Ġalṭān ġalṭīden lafẓından ṣīġa-ı mübālaġadır ziyāde yuvalanıcı dimekdir. Vaṣf-ı terkībi ziyāde yuvalanan ṭobcaġız dimek olur küre maʿnāsına cemʿi kürrāt gelür ve kürrāc vaṣf-ı terkīb küreyretun müdeḥrecun dirler.[262]

Jāle[263] *ṣuda* ***müfteʿilün*** *binilen* ***fāʿilün*** *ṭuluġa dir* ***müfteʿilün*** *ler* ***fāʿ***

Hem daḫı ṭa ***müfteʿilün*** *ġarcıġa* ***fāʿilün*** *didiler en* ***müfteʿilün*** *bān* ***fāʿ***

Jāle zāʾ-i ʿAcemī'yle ṣuda binilen ṭuluġa dirler dimekdir[264] yaʿnī ol ṭuluḳdur ki üfürüp üzerine binüp ṣuda yüzerler ʿArabī'de zeḳāʾ dirler. **Enbān** ṭaġarcıḳ dimekdir yaʿnī ol ṭaġarcıġa dirler ki içine aḳçe ve azıḳ ḳorlar ʿArabī'de cirāb dirler.

Mihri güneş ***müfteʿilün*** *daḫı bil* ***fāʿilün*** *mihri mehā* ***müfteʿilün*** *rī* ***fāʿ***

Sevi vü bu ***müfteʿilün*** *runduruḳ* ***fāʿilün*** *devci şütür* ***müfteʿilün*** *bān* ***fāʿ***

Mihr güneş dimekdir şems maʿnāsına. **Mihr** sevi dimekdir ʿaşḳ ve muḥabbet maʿnāsına yaʿnī iki maʿnāya gelür biri güneş maʿnāsına[265] ve[266] bir de[267] sevgü maʿnāsına istiʿmāl olunur. **Mehārī** burunduruḳ dimekdir yaʿnī deveniñ burnına geçürdükleri bir ḳıldan ḥalḳadır ki[268] yuları aña geçürürler ʿArabī'de ḫizāme dirler. **Şütürbān** deveci dimekdir. Deveyi ḥıfẓ itdüginden içün şütürbān dirler ḥāris maʿnāsına ʿArabī'de cemmāl dirler.

---

[262] küre mâʿnāsına cemʿi kürrāt gelir ve kurrac vaṣf-ı terkībi kureyretün müdeḥrecün dirler R: MK'de yoktur.
[263] jāle R: ẕāle MK.
[264] dimekdir R: MK'de yoktur.
[265] maʿnāsına R: MK'de yoktur.
[266] ve R: MK'de yoktur.
[267] de R: MK'de yoktur.
[268] ki R: MK'de yoktur.

Gey daḫı gey ***müfteʿilün*** *dür bü-pūş* ***fāʿilün*** *daḫı bü-pū* ***müfteʿilün*** *şān* ***fāʿ***

Nīfedür iç ***müfteʿilün*** *ṭon yaḳa* ***fāʿilün*** *sı yake gir* ***müfteʿilün*** *bān* ***fāʿ***

Bü-pūş gey dimekdir ülbis dimekdir[269] pūşīden lafẓından emrdir. **Bü-pūşān** geydir dimekdir ilbās maʿnāsına. **Pūşīden** geymek **pūşānīden** geydirmek maʿnāsına. Müstaḳbilātında **pūşed** (mużāriʿ) **pūşende** (ism-i fāʿil) **pūş** (emr-i ḥāżır) **me-pūş** (nehy-i ḥāżır) gelür. **Pūşāned** geydirir **pūşānende** geydirici **pūşān** geydir **me-pūşān** geydirme.[270] **Nīfe** iç don yaḳası dimekdir[271] yaʿnī tuman[272] aġı dimek olur ʿArabī'de nīfeḳ dirler. **Girībān** yaḳa dimekdir ceyb maʿnāsına.

Ḳamuyı bes ***müfteʿilün*** *leyici* ***fāʿilün*** *ṣaḳlayıcı* ***müfteʿilün*** *dür* ***fāʿ***

Bā-heme per ***müfteʿilün*** *verdigār* ***fāʿilün*** *hesti nigeh* ***müfteʿilün*** *bān* ***fāʿ***

Bu beyt nāẓımıñ tamām olduḳca her bir ḳıṭʿa-i[273] mevzūn yazardım anda bir beyt-i hümāyūn didügi bu miṣilliye işāretdir ki mıṣrāʿ-ı ūlāsı[274] Türkī **[yk. 62b]** ve mıṣrāʿ-ı ṣānīsi[275] Fārisī'dir Türkī Fārisī'niñ hem tefsīr hem muḳābilidir. **Bā-heme** ḳamuya dimekdir bi'l-cümle maʿnāsına. **Perverdigār hest** besleyici dimekdir rabb maʿnāsına. **Nigeh-bān** saḳlayıcı dimekdir yaʿnī gözedici dimek olur[276] ḥafīẓ ve nāẓır maʿnāsına *müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿ* bu lafẓlar daḫı nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli lafẓlara işāretdir. Dimek olur ki bu ḳıṭʿa baḥr-i münseriḥ-i maṭvī-i mevḳūf-ı mecdūʿ dur bu veznde oḳunur. Nitekim ḳıṭʿa evvelinde tefsīr[277] beyān olunmuşdur ve bundan ṣoñra nāẓım naṣīḥat idüp dir ki:

Yār ola dāʾ ***müfteʿilün*** *im saña* ***fāʿilün*** *himmet-i mer* ***müfteʿilün*** *dān* ***fāʿ***

Himmet göñül yardımı dimekdir. **Merdān** merdiñ cemʿidir. Bunda murād evliyāu'llāhdır.

---

[269] dimekdir R: maʿnāsına MK.
[270] Pūşīden // geydirme. R'de der-kenār
[271] dimekdir R: MK'de yoktur.
[272] tuman R: duman MK.
[273] bir MK: R'de yoktur.
[274] ūlāsı R: ūlā MK.
[275] ṣānīsi R: ṣānī MK.
[276] dimek olur R: dimekdir MK.
[277] tefsīr R: tefsīri MK.

Ḳıṭʿa-i bist u siyüm der-baḥr-i hezec-i müṣemmen-i mekfūf-ı maḥẕūf-ı maḳṣūr-est

Bu baḥre baḥr-i hezec dirler. Baḥr-i hezec aṣlında sekiz kerre *mefāʿīlün*'dür. Gāh olur ki[278] ṣadr cüzʾi ile ibtidā cüzlerine kef ʿilleti dāḫil olur yaʿnī her mıṣrāʿıñ cüzʾ-i evvelinden yedinci ḥarf-i sākin ḥaẕf olunur. Yedinci ḥarf-i sākin *mefāʿīlün*'de nūn'dur. Ḥaẕf itdük *mefāʿīlü* ḳaldı. Bu cüzʾe mekfūf dirler. Gāh olur ki ḥaşv-ı evvelinden ḥaẕf ʿilleti dāḫil olur. Yaʿnī her mıṣrāʿıñ ikinci cüzʾinden sebeb-i ḫafīf ḥaẕf olunur. *Mefāʿīlün*'de sebeb-i ḫafīf *lün*'dür. Ḥaẕf itdük *mefāʿī* ḳaldı. *Feʿūlün* lafẓın bedel getürdük. Bu ʿilletiñ dāḫil olduġı cüzʾe maḥẕūf dirler. Gāh olur ki ḍarb ve ʿarūż cüzʾine ḳaṣr ʿilleti dāḫil olur. Yaʿnī her mıṣrāʿıñ āḫir cüzʾiniñ sebeb-i ḫafīfiniñ sākin ḥarfini ḥaẕf idüp[279] müteḥarrik ḥarfini sākin iderler[280] *mefāʿīl* ḳalur.[281] ʿUlemā ʿarūż üç vech bunda cāʾizdir dirler. Biri *mefāʿīlü feʿūlün mefāʿīlün mefāʿīl* ve biri daḫı *mefāʿīl feʿūlün mefāʿīlün feʿūlün* ve biri daḫı *mefāʿīl feʿūlün mefāʿīlün feʿūlān*'dır lākin meşhūr olan *mefāʿīlü feʿūlün mefāʿīlün mefāʿīl*'dir. Bu ḳıṭʿaya **[yk. 62a]** münāsib bu murabbaʿı getürdük ki ẕikr olunur.

Elā ey şe ***mefāʿīlü*** *h-i ḫūbān* ***feʿūlün*** *dil u cān i* ***mefāʿīlün*** *derin cāy* ***mefāʿīl***
Saʿādetle ***mefāʿīlü*** *burayı* ***feʿūlün*** *şerīf eyle* ***mefāʿīlün*** *ser-ā-pāy* ***mefāʿīl***

Mefāʿīlü feʿūlün mefāʿīlün mefāʿīl

Çū mekfūfu ***mefāʿīlü*** *ve maḥẕūf* ***feʿūlün*** *hezec maḳṣūr* ***mefāʾīlün*** *dil-āsāy* ***mefāʾīl***

Elā ʿArābīʾdir ḥarf-i tenbīhdir āgāh ol dimekdir. **Ey** ḥarf-i nidādır. **Şeh** şāhdan muḥaffefdir ulu dimekdir beg maʿnāsına. **Ḫūbān** ḫūbuñ cemʿidir güzel dimekdir

[278] gāh olur ki R: MK'de yoktur.
[279] idüp R: itdik MK.
[280] iderler R: ḳıldıḳ MK.
[281] ḳalur R: ḳaldı MK.

ḥasen maʿnāsına. **Dil** göñül dimekdir fuʾād.[282] **Cān** maʿlūmdur rūḥ maʿnāsına. **Cāy** cemʿ iderin dimekdir cemeʿnā maʿnāsına. **Saʿādetle** bu daḫı ʿArabī'dir[283] yaʿnī iyilik ile dimekdir. **Burayı şerīf**[284] ʿArabī'de[285] yaʿnī[286] tedbīr-i şerīf dimekdir eyle. **Ser-ā-pāy**[287] yaʿnī başdan ayaġa ilet dimekdir bi-külli maʿnāsına.[288] Muḥaṣṣıl-ı beyt budur ki dir ki āgāh ol ki ey güzelleriñ[289] ulusı cānımı ve göñlümi saña cemʿ iderin sen daḫı saʿādetle bu şerīf tedbīri başa çıḳar dimek olur. *Mefāʿīlü feʿūlün mefāʿīlün mefāʿīl* dimek yaʿnī bu ḳıṭʿa bu veznde oḳunur ki baḥr-i hezec-i mekfūf-ı maḥẕūf-ı maḳṣūrdur dimekdir. **Dil-āsāy** göñül dörpilenür dimekdir dil göñül[290] dimekdir[291] sāy sāyiden lafẓından ism-i fāʿildir dörpileyici ve igleyici dimekdir vaṣf-ı terkībi bu vezn göñül dörpileyicidir dimek olur ʿArabī'de müseffin dirler.

Çi ne ḳuş ye ***mefāʿīlü*** *mi çīne* ***feʿūlün*** *daḫı ḳocı* ***mefāʿīlün*** *saḫun-çīn* ***mefāʿīl***
Ḥasūd oldı ***mefāʿīlü*** *bed-endīş* ***feʿūlün*** *özin göri* ***mefāʿīlün*** *ci ḫod-bīn* ***mefāʿīl***

Çi ḥarf-i istifhāmdır ne dimekdir ʿArabī'de eyy[292] ve īşvemā maʿnāsına yaʿnī ne ḫaber diyecek yerde çi ḫaber dirler ve ʿArabī'de īş ḫaber dirler.[293] **Çīne** ḳuş yemi dimekdir yaʿnī ḳuş düşürdigi dāneye[294] dirler ʿArabī'de ḥabb dirler. **Saḫun-çīn** ḳocı dimekdir mürekkebdir[295] saḫun ile çīn'den[296] maʿnā-yı terkībi söz düşürici dimekdir **[yk. 63b]** ʿArabī'de ġammāz ve nemmām maʿnāsına. **Bed-endīş** ḥasūd dimekdir bu daḫı mürekkebdir bed ile endīş'den. Türkī'de maʿnā-yı terkībi yaramaz fikirlü dimek

[282] maʿnāsına MK: R'de yoktur.
[283] bu daḫı ʿArabī'dir R: MK'de yoktur.
[284] şerīf R: daḫı MK.
[285] ʿArabī'de R: ʿArabī'dir MK.
[286] müşrif MK: R'de yoktur.
[287] ser-ā-pāy R: eyle ser-ā-pāy MK.
[288] bi-külli maʿnāsına R: MK'de yoktur.
[289] güzelleriñ R: güzeller MK.
[290] göñül R: göñüldür MK.
[291] dimekdir R: MK'de yoktur.
[292] dimekdir MK: R'de yoktur.
[293] ve ʿArabī'de īş ḫaber dirler R: MK'de yoktur.
[294] dāneye R: dāne MK.
[295] mürekkebdir R: MK'de yoktur.
[296] mürekkebdir MK: R'de yoktur.

olur[297] ʿArabī'de daḫı ḥasūd dirler. **Ḫod-bīn** mürekkebdir ḫod ile bīn'den. Maʿnā-yı terkībi özin görüci dimekdir ism-i fāʿildir ʿArabī'de müteʿaccīb dirler.[298]

Yoġun zeft u ***mefāʿīlü*** *baḫīle* ***feʿūlün*** *digil züft ve* ***mefāʿīlün***[299]
Nedür ḳīr u ***mefāʿīlü*** *di tīre* ***feʿūlün*** *bulanıḳ tö* ***mefāʿīlün*** *re āyīn* ***mefāʿīl***

Zeft feṯḥ-i zā ile yoġun dimekdir ġalīẓ maʿnāsına. **Züft**[300] zā'nıñ żammıyla baḫīl dimekdir yaʿnī mālını kimseye virmeyüp ṣaḳınana dirler[301] dirler ʿArabī'de baḫīl dirler. **Zift** kesr-i zā'yla ḳīr dimekdir yaʿnī ḳara saḳızdır ki Türkī'de daḫı zift dirler ve ʿArabī'de daḫı zift dirler ve ḳīr daḫı dirler.[302] **Tīre** bulanıḳ dimekdir yaʿnī ṣāfī degil bulanıḳ dimek olur ʿArabī'de maġṣūṣ dirler. **Āyīn** töre dimekdir yaʿnī tertīb ve ʿādet dimek olur.

Perend ibri ***mefāʿīlü*** *şime hem* ***feʿūlün*** *di dībāc u* ***mefāʿīlün*** *ipek gej* ***mefāʿīl***
Güzel ḫūb o ***mefāʿīlü*** *la zībā* ***feʿūlün*** *velī zişt o* ***mefāʿīlün*** *la çirkīn* ***mefāʿīl***

Perend ibrişim dimekdir bāʾ-i ʿAcemī'yle yaʿnī bükülmüş ibrişimdir ʿArabī'de dimaḳs dirler ve ḳaz daḫı dirler ve dībāce daḫı dirler yaʿnī perend iki maʿnāya gelür ibrişime ve dībāce perend dirler dimekdir.[303] **Dībāc** ʿArabī'dir Türkī'de aṭlas dirler nāẓım ʿArabī'sin Türkī'de istiʿmāl itmişdir yaʿnī naḳşsız düz[304] ḳumaşdır aṭlas dirler. **Gej** ipek dimekdir kāf-ı ʿAcemī'yle ve zāʾ-i ʿAcemī'yle bükülmedik ipekdir ʿArabī'de ibrişim dirler. **Ḫūb** güzel dimekdir[305] ʿArabī'de ḥasendir. **Zībā** daḫı güzel dimekdir yaʿnī ḫūb ve[306] zībā ikisi daḫı[307] başḳa başḳa lüġatdır ikisi daḫı güzel

[297] dimek olur R: dimekdir MK.
[298] müteʿaccīb dirler R: müteʿaccībdir MK.
[299] velī zift mefāʿil MK: R'de yoktur.
[300] züft R: zeft MK.
[301] ṣaḳınana dirler R: ṣaḳınandır MK.
[302] ve ʿArabī'de daḫı zift dirler ve ḳīr daḫı dirler R: MK'de yoktur.
[303] dimekdir R: MK'de yoktur.
[304] bir MK: R'de yoktur.
[305] güzel dimekdir R: güzeldir MK.
[306] ve R: MK'de yoktur.
[307] ḫūb ve zībā MK: R'de yoktur.

dimekdir lākin ḫūb ẕātda istiʿmāl olunur ve lākin[308] zībā ṣıfatda istiʿmāl olunur yaʿnī ġāyet yaraşıḳlu ve[309] lāyıḳ maʿnāsınadır.[310] **Zişt** çirkīn dimekdir ḳabīḥ maʿnāsına.

Nedür ṭaġ e ***mefāʿīlü*** *rigi nilk* ***feʿūlün*** *ḳalem kilk ve* ***mefāʿīlün*** *ḳuru üzüm* ***mefāʿīl***

Mevīz oldı ***mefāʿīlü*** *ve ḳoz gevz* ***feʿūlün*** *daḫı mürde* [yk. 63a] ***mefāʿīlün*** *ne mersin* ***mefāʿīl***

Nilk nūn'uñ kesriyle[311] ve lām'ıñ sükūnıyla ṭaġ erigi dimekdir yaʿnī bir uvacıḳ ve ekşice erikdir ki ṭoñuz erigi dirler çubuġına kökem dirler ʿArabī'de idrak dirler. **Kilk** iki kāf-ı ʿArabī'yle ḳalem dimekdir mizbar maʿnāsına. **Mevīz** ḳuru üzüm dimekdir zebīb maʿnāsına. **Gevz** ḳoz dimekdir ceviz maʿnāsına. **Mürden**[312] mersin dimekdir ās maʿnāsına.

Di şīr arṣla ***mefāʿīlü*** *na rūbah* ***feʿūlün*** *dinür dilkü* ***mefāʿīlün*** *ye keftār* ***mefāʿīl***

Dinür sırtla ***mefāʿīlü*** *na hem par* ***feʿūlün*** *sı dürür yūz* ***mefāʿīlün*** *künām in* ***mefāʿīl***

Şīr imāle ile arslan dimekdir esed maʿnāsına. **Keftār** kāf-ı ʿArabī'yle sırṭlan dimekdir żabʿ maʿnāsına. **Rūbah** dilkü dimekdir ṣeʿleb maʿnāsına. **Yūz** pars dimekdir yaʿnī bir yırtıcı canverdir[313] ki ʿArabī'de fehd dirler. **Künām** in dimekdir kāf-ı ʿArabī'niñ żammesiyle ve feṭḥasıyla lüġatdır yaʿnī yırtıcı canverlerin yataġı dimekdir ʿArabī'de ḳavlec dirler ve mekū daḫı dirler.[314]

Daḫı ḳuvve ***mefāʿīlü*** *te di ẓūr* ***feʿūlün*** *daḫı dīr u* ***mefāʿīlün*** *giç u dūr* ***mefāʿīl***

Iraḳ ṭaġ e ***mefāʿīlü*** *şegi gūr* ***feʿūlün*** *daḫı gūr ve* ***mefāʿīlün*** *dürür sīn* ***mefāʿīl***

---

[308] lākin R: MK'de yoktur.
[309] ve R: MK'de yoktur.
[310] maʿnāsınadır R: dimekdir MK.
[311] kesrīyle R: kesrī MK.
[312] mürden R: merden MK.
[313] canverdir R: canvere dirler MK.
[314] ʿArabī'de ḳavlec dirler ve mekū daḫı dirler R: MK'de yoktur.

Zūr ḳuvvet dimekdir ʿArabī'de daḫı ḳuvvet dirler. **Dīr** imāle-i kesr ile giç dimekdir mekş maʿnāsına. **Dūr** ıraḳ baʿīd maʿnāsına. **Gūr** kāf-ı ʿAcemī'yle ṭaġ eşegi dimekdir yaʿnī ḳolan didükleri vaḥşī ḥayvāndır[315] ʿayr dirler ve daḫı gūr sīn maʿnāsına daḫı gelür dimekdir diyüp nāẓım getürmüşdür maḳbere maʿnāsına yaʿnī farḳ budur ki kāf-ı ʿAcemi'ñin żamme-i ṣarīḥesiyle ṭaġ eşegine dirler ve kāf-ı ʿAcemī'niñ mażmūm imālesiyle[316] sīn dimekdir cedeş[317] dirler.

Digil ṣalḳı ***mefāʿīlü*** *ma ḫūşe* ***feʿūlün*** *daḫı azı* ***mefāʿīlün*** *ġa tūşe* ***mefāʿīl***
Ḳatıḳ nān-ḫu ***mefāʿīlü*** *riş'oldı* ***feʿūlün*** *digil hekbe* ***mefāʿīlün*** *ye ḫūrçīn* ***mefāʿīl***

Ḫūşe ṣalḳım dimekdir yaʿnī muṭlaḳā ṣalḳım ki üzüm ve ḫurmā ṣalḳımına dirler ʿanḳūd ve ġadaḳ maʿnāsına. **Tūşe** azıḳ dimekdir yaʿnī yola götürdükleri zaḫīredir[318] ki ʿArabī'de zād dirler. Nān-ḫūriş yaʿnī **[yk. 64b]** etmek ile yenen ḳatıḳdır ki ʿArabī'de idem dirler. **Ḫūrçīn** hekbe dimekdir yaʿnī iki gözlü çuvaldır ki ʿArabī'de ḫurc dirler.

Kese olsa ***mefāʿīlü*** *ṭolu altun* ***feʿūlün*** *digil kīse* ***mefāʿīlün*** *-i pür-zer* ***mefāʿīl***
Ger olsa çe ***mefāʿīlü*** *naḳ altun* ***feʿūlün*** *dinür kāse* ***mefāʿīlün*** *-i zerrīn* ***mefāʿīl***

Kīse-i pür-zer altın ṭolu kese[319] dimekdir yaʿnī bir kese[320] ṭolu altun olsa aña kīse-i pür-zer dirler ʿArabī'de kīs memlū[321] biz-zehebi dirler. **Kāse-i zerrīn** altun çenaḳ dimekdir yaʿnī altundan düzülmüş çenaġa Fārisī'de kāse-i zerrīn dirler ʿArabī'de ḳaṣʿatün mine'z-zehebi dirler.

Göñül niçe ***mefāʿīlü*** *bir aldır* ***feʿūlün*** *seni semi* ***mefāʿīlü*** *zi ṭatlu* ***mefāʿīl***
Dilā çendi ***mefāʿīlü*** *firībed* ***feʿūlün*** *tu-rā ferbih* ***mefāʿīlün*** *u şīrīn* ***mefāʿīl***

---

[315] ʿArabī'de MK: R'de yoktur.
[316] mażmūm imālesiyle R: żammesiyle MK.
[317] cedeş R: ḥadeş MK.
[318] zaḫīredir R: azıḳdır MK.
[319] kese R: kīse MK.
[320] kese R: kīse MK.
[321] memlū R: MK'de yoktur.

Bu beyt nāẓımıñ tamām olduḳca her bir ḳıṭʿa-ı mevzūn yazardım anda bir beyt-i hümāyūn didügi bu miṣilliye işāretdir ki mıṣrāʿ-ı ṣānī Fārisī'dir ve mıṣrāʿ-i evvel Türkī'dir Fārisi'ñin[322] tefsīridir ve hem muḳabilidir. **Dilā** lafẓınıñ āḫirindeki elif ḥarf-i nidādır dil göñül dimekdir ey göñül dimekdir yā fuʾād maʿnāsına. **Çend** niçe dimekdir yaʿnī ne miḳdār dimek olur[323] ki ʿaded maʿnāsına ve mā-ḳadr maʿnāsına. **Firībed** aldır dimekdir ʿArabī'de yeḫdiʿu[324] dirler. **Tu-rā** seni dimekdir entümā[325] maʿnāsınā. **Ferbih** semiz dimekdir semīn maʿnasına. **Şīrīn** ṭatlu dimekdir ḥalvā maʿnāsına. ***Mefāʿīlü feʿūlün mefāʿīlün mefāʿīl*** bu lafẓlar nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli eczālara işāretdir.

Dürüş ʿilm u ***mefāʿīlü*** *kemāle* ***feʿūlün*** *ideler sa* ***mefāʿīlün*** *ña taḥsīn* ***mefāʿīl***

Bu mıṣrāʿda nāẓım naṣīḥat ider.[326] **Dürüş** çalış dimekdir ciddu saʿyin maʿnāsına. **ʿİlm** maʿlūmdur. **Kemāl** yaʿnī ʿilm tekmīl itmege dirler.[327] **Taḥsīn** yaʿnī seni begeneler medḥ maʿnāsına.

Ḳıṭʿa-i bist u çehārüm der-baḥr-i recez-i müṣemmen-i maṭvī-i maḫbūn-est

Bu baḥre baḥr-i recez dirler aṣlında sekiz kerre[328] *müstefʿilün*'dür. Gāh olur ki evvelki ve üçünci ve beşinci ve yedinci cüzlerine ṭay ʿilleti dāḫil olur yaʿnī **[yk. 64a]** dördünci ḥarf-i sākin ḥarf ḥaẕf olunur biz daḫı tertīli ūlāsınıñ dördünci ḥarf-i sākini ki fā'dır ḥaẕf itdük ki[329] *müsteʿilün* ḳaldı *müfteʿilün* bedel getürdük. Ve gāh olur ki tertīli ṣānīsine ḫabn ʿilleti dāḫil olur yaʿnī ikinci ve dördünci ve altıncı ve sekizinci cüzleriniñ ikinci ḥarf-i sākinini ḥaẕf iderler ikinci ḥarf-i sākin ki sīn'dir ḥaẕf itdük

[322] hem MK: R'de yoktur.
[323] dimek olur R: dimekdir MK.
[324] yeḫdiʿu R: ḥazaʿ MK.
[325] entümā R: ente MK.
[326] ider R: idüp MK.
[327] itmege dirler R: itmek dimekdir MK.
[328] kerre R: kez MK.
[329] itdük ki R: MK'de yoktur.

müteferilün ḳaldı. *Mefāʿilün* lafẓın bedel getürdük çünkü bu ʿameller recezde ʿamel olunsa *müteferilün*[330] *mefāʿilün müteferilün*[331] *mefāʿilün* vezni ḥāṣıl olur bu baḥre baḥr-i recez-i müsemmen-i maṭvī-i maḫbūn dirler. Bu baḥre münāsib bu[332] beyti getürdük kim ẕikr olunur.

Hīç ere ḫū ***müfteʿilün*** *ri baḳmaġıl* ***mefāʿilün*** *belkim ola* ***müfteʿilün*** *o pür-hüner* ***mefāʿilün***

Maʿdene ger ***müfteʿilün*** *çi tīredür* ***mefāʿilün*** *çün ḳazasın* ***müfteʿilün*** *çıḳa güher* ***mefāʿilün***

müfteʿilün mefāʿilün müfteʿilün mefāʿilün

Ṭayyile ḫab ***müfteʿilün*** *nile recez* ***mefāʿilün*** *oldı revā* ***müfteʿilün*** *ni rastı ter* ***mefāʿilün***

Er'den murād bunda kimse maʿnāsınadır[333] ki[334] ʿArabī'de men dirler. **Ḫvār** vāv-i resmīyle elif-i sābite ile[335] alçaḳ dimekdir ḥaḳīr maʿnāsına. **Pür-hüner** dolu maʿrifet dimekdir memlū'ü'l-maʿrifeti maʿnāsına.[336] **Maʿden** bir yerdir ki andan cevāhir altun ve gümüş çıḳar ʿArabī'de daḫı maʿdin dirler dāl'ıñ kesriyle. **Tīre** bulanıḳ dimekdir yaʿnī ṭopraḳ ile ḳarışıḳdır dimek olur ʿArabī'de keder dirler maġşūş maʿnāsına. **Güher** bahāda aġır nesneye dirler cevher maʿnāsına. **Revān** aḳıcı dimekdir cārī maʿnāsına. **Rāst** ṭoġrı dimekdir müstaḳīm maʿnāsına. **Ter** tāze dimekdir raṭb[337] maʿnāsına ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki aṣlā bir kimseye ḥaḳāret naẓarı ile naẓar itme zīrā bilinmez belki añda bir hüner ve yāḫūd birḳaç hüner vardır ki ol hünerler sende yoḳdur. Görmez misiñ ki maʿdenler cümle ṭopraḳdır ve ṭopraḳ ile ḳarışıḳdır ammā ḳazarsañ kiminden ʿaḳīḳ ve kiminden yemenī ve kiminden altun ve gümüş çıḳar ve

[330] müteferilün R: müfteʿilün MK.
[331] müteferilün R: müfteʿilün MK.
[332] bu R: bir MK.
[333] maʿnāsınadır R: dimekdir MK.
[334] ki R: MK'de yoktur.
[335] sābite ile R: sābite MK.
[336] memlū'ü'l-maʿrifeti maʿnāsına R: MK'de yoktur.
[337] raṭb R: ruṭb MK.

bu ḳıṭʿa ki *müfteʿilün mefāʿilün müfteʿilün mefāʿilün*[338] **[yk. 65b]** oḳunur recez-i maḫbūn-ı[339] maṭvīdir[340] ve aḳıcıdır ve ṭoġrıdır dimek olur ve tāze vü terdir.

Şāne ṭaraḳ ***müfteʿilün*** *bıyıḳ bürūt* ***mefāʿilün*** *hem şaḳala* ***müfteʿilün*** *di rīşdir* ***mefāʿilün***

Rīşe şaçaḳ ***müfteʿilün*** *dürür velī* ***mefāʿilün*** *bürt ü beşā* ***müfteʿilün*** *di rīşdir* ***mefāʿilün***

Şāne ṭaraḳ dimekdir ne güne ṭaraḳ olursa olsun mimşaṭ maʿnāsına. **Bürūt** bıyıḳ dimekdir şārib maʿnāsına. **Rīş** imālesiz kesr-i ṣarīḥ ile saḳal dimekdir liḥye maʿnāsına. **Rīşe** ṣaçaḳ dimekdir yaʿnī peşgīre ve ḳuşaġa ve puşuya itdükleri ṣaçaḳdır ʿArabī'de hüdb[341] dirler. **Rīş** imāle ile baş bürt dimekdir yaʿnī bir çibāndır ki ekṣeri parmaḳda çıḳar baş bürt ʿilleti dirler ḳurḥa maʿnāsına ʿArabī'de ḫurāʿa[342] dirler.

Ṭaşaġıda ***müfteʿilün*** *bübādī*[343] *küned* ***mefāʿilün*** *arḳası kūz* ***müfteʿilün*** *ḫū kuzī püşt* ***mefāʿilün***

Köse ve ṣa ***müfteʿilün*** *ḳalı ḳaba* ***mefāʿilün*** *kevsec u bel* ***müfteʿilün*** *me rīşidir* ***mefāʿilün***

Bādkend ṭaşaġı debe dimekdir bādḫāye daḫı dirler[344] yaʿnī bir marażdır ki erkeklerde olur ḫāyesi dāʾimā üfürülmüş ṭuluḳ gibi şiş ḳalur ʿArabī'de eder dirler. **Kūz püşt** arḳası[345] kūz dimekdir kūz lafẓı egri dimekdir ve iki bükülmüş dimekdir ve püşt arḳa dimekdir vaṣf-ı terkībi arḳası iki[346] bükülmüş dimek olur.[347] **Kevsec** köse dimekdir yaʿnī ṣaḳalı seyrek[348] ādeme kevsec dirler dimekdir[349] ʿArabī'de aṣṭ dirler.

[338] müfteʿilün mefāʿilün R: MK'de yoktur.
[339] maḫbūn R: maṭvī MK.
[340] maṭvīdir R: maḫbūndur MK.
[341] hüdb R: hedb MK.
[342] ḫurāʿa R: ḫirāʿa MK.
[343] bübādi R: bibādi MK.
[344] bādḫāye daḫı dirler R: MK'de yoktur.
[345] arḳası R: arḳa MK.
[346] iki R: MK'de yoktur.
[347] dimek olur R: dimekdir ʿArabī'de aḥdeb dirler MK.
[348] dimekdir MK: R'de yoktur.
[349] dimekdir R: MK'de yoktur.

Belme-rīş bā’-i ʿArabī’yle[350] ve fetḥa ile[351] ṣaḳalı ḳaba dimekdir yaʿnī ḳaba ṣaḳallı ve ṣıḳ ṣaḳallı[352] ādeme[353] belme-rīş dirler keşirü’l-liḥye maʿnāsına ʿArabī’de kenfīle dirler.

Ḳuyruġa düm ***müfteʿilün*** *di rim irīñ* ***mefāʿilün*** *nīmu yarım* ***müfteʿilün*** *ṣırım düvāl* ***mefāʿilün***

Ṣu ṣıġırı ***müfteʿilün*** *beşi nedür* ***mefāʿilün*** *kelle-i gā* ***müfteʿilün*** *vmīşdür* ***mefāʿilün***

Düm ḳuyruḳ dimekdir ve her nesnenin āḫiri ẕeneb maʿnāsına. **Rīm** iriñ dimekdir ḳayḥ maʿnāsına. **Nīm** yarım dimekdir şaḳḳ[354] ve nıṣf maʿnāsına. **Düvāl** ṣırım dimekdir[355] ve sīr dirler bu muṭlaḳdır.[356] **Kelle-i gāvmīş** ṣu ṣıġırı başı dimekdir[357] reʾs-i cāmūs maʿnāsına kelle-i gāvmīş mürekkebdir kelle kāf-ı ʿArabī’niñ fetḥ ve[358] lām’ıñ teşdīdiyle baş **[yk. 65a]** dimekdir reʾs maʿnāsına ve gāvmīş ṣu ṣıġırı dimekdir cāmūs maʿnāsına[359] vaṣf-ı terkībi ṣu ṣıġırı başı dimek olur[360] reʾs-i[361] cāmūs maʿnāsına.[362]

Göz ḳapaġı ***müfteʿilün*** *na pīle di* ***mefāʿilün*** *pür ṭoludur* ***müfteʿilün*** *kedū ḳabaḳ* ***mefāʿilün***

Boşı tehī ***müfteʿilün*** *dü baş ser* ***mefāʿilün*** *artuġı yaʿ* ***müfteʿilün*** *ni bīşdür* ***mefāʿilün***

---

[350] ʿArabī’yle R: ʿArabī MK.
[351] fetḥa ile R: fetḥasıyla MK.
[352] saḳallı R: saḳallıya MK.
[353] ādeme R: MK’de yoktur.
[354] şaḳḳ R: MK’de yoktur.
[355] ʿArabī’de MK: R’de yoktur.
[356] bu muṭlaḳdır R: MK’de yoktur.
[357] ʿazeri MK: R’de yoktur.
[358] fetḥi ve R: MK’de yoktur.
[359] cāmus maʿnāsına R: MK’de yoktur.
[360] dimek olur R: dimekdir MK.
[361] reʾs-i R: MK’de yoktur.
[362] maʿnāsına R: dimekdir MK.

Pīle bāʾ-i ʿAcemī'yle göz ḳapaġı dimekdir cefin maʿnāsına. **Pür** ṭolu dimekdir bāʾ-ı ʿAcemī'niñ żammıyladır[363] ʿArabī'de memlū ve meşḥūn dirler. **Kedū**[364] ḳabaḳ dimekdir kāf-ı ʿArabī'yle ve dāl'dan ṣoñra vāv-ı resmīyledir ʿArabī'de ḳarʿ ve yaḳṭīn[365] dirler. **Tehī** boş dimekdir yāʾ-i resmiyledir[366] ʿArabī'de ṣıfır dirler. **Ser** baş dimekdir reʾs maʿnāsına. **Bīş** artuḳ dimekdir izdiyād maʿnāsına.

Çīre yegin ***müfteʿilün*** *di kimnūne* ***mefāʿilün*** *zīre u ḥī* ***müfteʿilün*** *ri yüşidür* ***mefāʿilün***

Bal arınıñ ***mefāʿilün*** *çūnūşidür* ***mefāʿilün*** *dikeni da* ***müfteʿilün*** *ḫı nīşidür* ***mefāʿilün***

Çīre yegin dimekdir cīm-i ʿAcemī'niñ kesriyledir cerāʿat ve şecāʿat maʿnāsına. **Zīre** kimnūn dimekdir ṭabībler kinūn dirler Türki'de çemen daḫı dirler ʿArabī'de mīm'iñ şeddesiyle[367] kimmūn dirler. **Ḫīre** yüş dimekdir[368] yaʿnī yorġun dimek olur[369] uyuşmuş aʿża ve ḳamaşmış göz żaʿīf maʿnāsına. **Nūş** bal dimekdir yaʿnī arıdan ḥāṣıl olandır ki bal dirler ʿasel maʿnāsına[370] ve şehd maʿnāsına[371] lākin bu nūş lüġat-ı muḳayyedir engebīn[372] muṭlāḳ bal dimekdir[373] ʿasel gibi ammā nūş muḳayyeddir kümec balı dimekdir şehd gibi.[374] **Nīş** dikeni dimekdir yaʿnī bal arusının dikenine nīş dirler dimekdir ʿArabī'de şevke dirler.

Muştılıġa ***müfteʿilün*** *di müjdedür* ***mefāʿilün*** *müzdi kira*[375] ***müfteʿilün*** *dönüm kerī* ***mefāʿilün***

---

[363] żammıyladır R: żammesiyle MK.
[364] kedū R: ked MK.
[365] yaḳṭīn R: MK'de yoktur.
[366] resmiyledir R: resmiyle MK.
[367] şeddesiyle R: şeddiyle MK.
[368] dimekdir R: dirler MK.
[369] yaʿnī MK: R'de yoktur.
[370] nīş dikeni dimekdir MK: R'de yoktur.
[371] şehd maʿnāsına R: MK'de yoktur.
[372] engebīn R: MK'de yoktur.
[373] engebīn gibi degildir MK: R'de yoktur.
[374] şehd gibi R: MK'de yoktur.
[375] kira R: keri MK.

Vīje arı ***müfteʿilün*** *rīze uvaḳ* ***mefāʿilün*** *yek-vīze bir* ***müfteʿilün*** *ḳarışdur* ***mefāʿilün***

Müjde zā-i ʿAcemī'yle[376] muştılıḳ dimekdir beşāre tebşīr maʿnāsına. **Müzd** zāʾ-i ʿArabī'yle keri dimekdir yaʿnī emek muḳābili ʿArabī'de ücret dirler. **Kerī** dönüm dimekdir yaʿnī ekinciler tarlayı bölük bölük iderler ṭūl ü ʿarż altmış zirāʿ olur ʿArabī'de cerīb dirler. **Vīje** arı dimekdir **[yk. 66b]** yaʿnī ġıll u ġışş olmayan nesne ṣāfi maʿnāsına zāʾ-i ʿAcem'īyledir ʿArabī'de ḫāliṣ dirler. **Rīze** uvaḳ dimekdir yaʿnī her nesneniñ uvaġı ʿArabī'de ruḍāḍ dirler. **Yek-vīze** zāʾ-i ʿArabī'niñ fetḥasıyla[377] bir ḳarış dimekdir yaʿnī bir ḳarış nesneye yek-vīze dirler ʿArabī'de şibrun vāḥidun dirler.

Revnaḳa fer ***müfteʿilün*** *daḫı diger* ***mefāʿilün*** *balta teber* ***müfteʿilün*** *velī siper* ***mefāʿilün***

Ḳalḳana dir ***müfteʿilün*** *ler oḳıyay* ***mefāʿilün*** *ḳoyacaḳa* ***müfteʿilün*** *di kīşidür* ***mefāʿilün***

Fer revnaḳ dimekdir yaʿnī yaḳışıḳ ve ziynet dimek olur ʿArabī'de daḫı revnaḳ dirler Türkī ile ʿArabī lüġat-ı müşterekedir. **Diger** daḫı dimekdir ġayr maʿnāsına. **Teber** balta dimekdir yaʿnī nacaḳ didikleri maʿrūf āletdir iki yüzlü olur ʿArabī'de feʾs dirler. **Siper** ḳalḳan dimekdir cünnet maʿnāsına. **Kīş** oḳ ve yay ḳoyacaḳ yeri[378] dimekdir ḳırāb maʿnāsına ʿArabī'de kināne dirler[379] ve caʿbe ve miḳveş dirler.

Ṭapmaġa[380] *di* ***müfteʿilün*** *perestiş u* ***mefāʿilün*** *beslemege* ***müfteʿilün*** *di perveriş* ***mefāʿilün***

Zāhide pā ***müfteʿilün*** *risā digil* ***mefāʿilün*** *meẕheb u dīn* ***müfteʿilün*** *ḫıkīşidir*[381] ***mefāʿilün***

---

[376] zāʾi ʿAcemī'yle MK: R'de yoktur.
[377] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[378] yeri R: adı MK.
[379] dirler R: MK'de yoktur.
[380] ṭapmaġa R: ṭapınma MK.
[381] ḫıkīşidir R: ḫakīşidir MK.

Perestiş ṭapmaḳ dimekdir teʿabbud maʿnāsına. **Perverīş** beslemek dimekdir rabb[382] maʿnāsına. **Pārisā** zāhid dimekdir yaʿnī pāk-dāmen ve tezkīyelenmiş dimek olur ʿArabī'de daḫı zāhid dirler. **Kīş** meẕheb ve dīn dimekdir ṭarīḳa maʿnāsına.

Atlu süvā ***müfteʿilün*** *r ü mertebe* ***mefāʿilün*** *pāye piyā* ***müfteʿilün*** *dedür yaya* ***mefāʿilün***

Sac ayaġı ***müfteʿilün*** *se-pāye di* ***mefāʿilün*** *hem daḫı sī* ***müfteʿilün*** *ḫi şişdir* ***mefāʿilün***

Süvār atlu dimekdir fāris maʿnāsına. **Pāye** mertebe dimekdir derece maʿnāsına. **Piyāde** yaya dimekdir rācil maʿnāsına. **Se-pāye** sac ayaġı dimekdir muṭlaḳdır her nesne ki üç ayaḳlı ola aña Fārisī'de se-pāye dirler ʿArabī'de münṣab dirler. **Sīḫ** şiş dimekdir yaʿnī her nesne ki ete ve sāʾir bişecek nesneye sencerler gerek aġacdan olsun gerek demirden olsun aña Fārisī'de sīḫ dirler ʿArabī'de seffūd dirler.

Īneset ā ***müfteʿilün*** *b-ı ḫoş-güvār* ***mefāʿilün*** *āyedi ān* ***müfteʿilün*** *ki teşne-est* ***mefāʿilün***[383]

Budur iyü ***müfteʿilün***[384] *sıkıcı ṣu* ***mefāʿilün*** *k'ola o ṣu* ***müfteʿilün*** *ṣamışdır* ***mefāʿilün***

Bu beyt **[yk. 66a]** daḫı nāẓımıñ tamām olduḳca her bir ḳıṭʿa-i mevzūn yazardım añda bir beyt-i hümāyūn didügi bu miṣilliye bir işāretdir ki mıṣrāʿ-i ṣānī Türkī[385] mıṣrāʿ-i ūlā Fārisī'niñ tefsīridür ve hem muḳābilidir. **Īn-est** bu dimekdir haẕā maʿnāsına. **Āb-ı ḫoş-güvār** iyü sıkıcı ṣu dimekdir māʾ-i ʿaẕb maʿnāsına. **Āyed ān ki** ola o ki dimekdir kāne haẕā maʿnāsına. **Teşne-est** ṣuṣamışdır dimekdir ʿaṭşān ve ẓamāʾn maʿnāsına.[386]

[382] rabb R: rabbü'l ʿālemin MK.
[383] ki teşne-est mefāʿilün R: MK'de yoktur.
[384] budur iyü müfteʿilün R: MK'de yoktur.
[385] Türkī R: Türkī'dir MK.
[386] ve ẓamāʾn maʿnāsına R: MK'de yoktur.

Müfteʿilün mefāʿilün müfteʿilün mefāʿilün bu daḫı nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṡilli lafẓlara işāretdir ki yaʿnī bu ḳıṭʿa bu veznde oḳunur ki baḥr-i recez-i müṡemmen-i maṭvī-i maḫbūndür dimek olur.

ʿİlm u kemā ***müfteʿilün*** *l-i maʿrifet* ***mefāʿilün*** *ʿārife öz* ***müfteʿilün*** *ge ʿīşidür* ***mefāʿilün***

Kemāl yaʿnī her şeyde tamām dimekdir. **Maʿrifet** bilmeklik dimekdir. **ʿĀrif** her şeyi maʿlūm idinmiş kimse[387] dimekdir.[388] **Özge** başḳa dimekdir. **ʿİş** dirlik dimekdir mā-ḥaṣal-ı beyt budur ki ʿilm u kemāl u maʿrifet ḳadrin bilene bir zevḳ-i ṣafādür dimek olur.

Ḳıṭʿa-i bist u pencüm der-baḥr-i ṭavīl-i müṡemmen-i[389] sālim[390]-est

Bu baḥre baḥr-i ṭavīl dirler baḥr-i ṭavīl aṣlında *feʿūlün mefāʿīlün feʿūlün mefāʿīlün*'dür iki kerre tekrār[391] olur sekiz eczāsı daḫı sālimdir yaʿnī ʿillet uġramayupdur bu baḥre münāsib bir murabbaʿ getürdük kim baḥriniñ ismi ve taḳṭīʿi beyān olunup ṭālibe tefhīm oluna budur ẕikr olunur:

Bu baḥr-ı ***feʿūlün*** *ṭavīli gel* ***mefāʿīlün*** *işit ey* ***feʿūlün*** *boyı uzun* ***mefāʿīlün***
Ki nice ***feʿūlün*** *laṭīf u ḫūb* ***mefāʿīlün*** *olur mün* ***feʿūlün*** *tehā mevzūn* ***mefāʿīlün***

Feʿūlün mefāʿīlün feʿūlün mefāʿīlün

Hemīşe ***feʿūlün*** *saʿādet ya* ***mefāʿīlün*** *rıcıñ dev* ***feʿūlün*** *letiñ efzūn* ***mefāʿīlün***

Laṭīf ʿArabī'dir yumuşaḳ dimekdir. **Ḫūb** güzel dimekdir. **Müntehā** aṣl lüġatde dükenmiş dimekdir ammā bunda müntehādan murād laṭīflik ve ḫūbluḳ bu baḥre

[387] kimse R: ādemdir MK.
[388] dimekdir R: MK'de yoktur.
[389] Müṡemmen-i R: sālim-i MK.
[390] sālim R: müṡemmen MK.
[391] tekrār R: kez MK.

maḫṣūṣdur dimek olur mevzūn[392] *feʿūlün mefāʿīlün feʿūlün mefāʿīlün* yaʿnī bu ḳıṭʿa bu veznde oḳunur dimekdir. **Hemīşe** her dāʾim dimekdir ʿArabī'de dāʾimā dimekdir. **Saʿādet** iyilik dimekdir ʿArabī'dir **[yk. 67b]** yardımcıñ ve devletiñ efzūn dimek ziyāde maʿnāsınadır[393] yaʿnī yardımcıñ ve devletiñ ziyāde olsun dimekdir.

Firīb al ***feʿūlün*** *damaḳ oldı* ***mefāʿīlün*** *firībī* ***feʿūlün*** *den aldanmaḳ* ***mefāʿīlün***

Kişi cā ***feʿūlün*** *bilūs itmek* ***mefāʿīlün*** *nedür yaʿ* ***feʿūlün*** *nī aldanmaḳ* ***mefāʿīlün***

Firīb aldamaḳ dimekdir ʿArabī'de ġabn dirler ve eded dirler.[394] **Firībīden** aldanmaḳ dimekdir yaʿnī bir āḫer kimse kendüyi aldatmaḳ dimek olur. Firībīden maṣdardır müstaḳbilātında firībed firībende firīb (emr-i ḥāżır) me-firīb.[395] ʿArabī'de maġbūn dirler. **Cābilūs** yalṭanmaḳ dimekdir yaʿnī dil küçüklük itmek tabaṣbuṣ maʿnāsına.

Keşīden ***feʿūlün*** *dürür çekmek* ***mefāʿīlün*** *küşāden* ***feʿūlün*** *dürür açmaḳ* ***mefāʿīlün***

Lüġatde bü-menkīden ***mefāʿīlün*** *ḳaḳıyup* ***feʿūlün*** *ṭuṭuldanmaḳ* ***mefāʿīlün***

Keşīden kāf-ı ʿArabī'niñ fetḥiyle çekmek[396] dimekdir[397] ceẕb maʿnāsına. Keşīden maṣdardır çekmek maʿnāsına mużāriʿinde keşed ve ism-i fāʿilinde keşende ve emr-i ḥāżırında keş ve nehy-i ḥāżırında me-keş gelür.[398] **Küşāden** kāf-ı ʿArabī'niñ żammesiyle açmaḳ dimekdir fetḥ maʿnāsına. **Bü-menkīden** ḳaḳıyup ṭuṭuldanmaḳ dimekdir yaʿnī[399] kimse ṭarıldıḳda gümrenüp söylenmek dimek olur[400] tefehhül maʿnāsına.

Ġunūden ***feʿūlün*** *ımızġanmaḳ* ***mefāʿīlün*** *uyumaḳ* ***feʿūlün*** *bi-ḫusbīden* ***mefāʿīlün***

---

[392] yaʿnī kāʿide-i ʿarūż vezninde düzenlenmişdir MK: R'de yoktur.
[393] maʿnāsınadır R: maʿnāsına MK.
[394] ve eded dirler R: MK'de yoktur.
[395] Firībīden // me-firīb. R'de der-kenâr
[396] çekmek R: çekmekdir MK.
[397] dimekdir R: MK'de yoktur.
[398] Keşīden // gelür. R'de der-kenâr
[399] bir MK: R'de yoktur.
[400] dimek olur R: dimekdir MK.

Be-bāliş ***feʿūlün*** *nihāden ser* ***mefāʿīlün*** *ḫū yaṣdu* ***feʿūlün*** *ġa yaṣdanmaḳ* ***mefāʿīlün***

Ġunūden ımızġanmaḳ dimekdir nuʿās maʿnāsına[401] daḫı iġfāt maʿnāsına yaʿnī ḫafīf uyḳu uyumaḳdır bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Şāh kārī nāzükem fermūde-est

Z'intiẓārem şāh şeb ne'ġnūde-est

Bi-ḫusbīden uyumaḳ dimekdir[402] yaʿnī derin uyḳuya yatmaḳ nevm maʿnāsına. **Be-bāliş nihāden** yaṣduġa yaṣdanmaḳ dimekdir yaʿnī yaṣduġa yaṣdanup oturmaḳ ve yaṣdanup[403] uyumaḳ ʿArabī'de istenede ile'l-visādi dimek olur.[404]

Begenmek ***feʿūlün*** *pesendīden* ***mefāʿīlün*** *güzīden* ***feʿūlün*** *ögürtlemek* ***mefāʿīlün***

Serāyī ***feʿūlün*** *den ırlamaḳ* ***mefāʿīlün*** *bi-şermī* ***feʿūlün*** *den utanmaḳ* ***mefāʿīlün***

Pesendīden begenmek dimekdir irtiḍāʾ maʿnāsına. **Güzīden** żamm-ı kāf-ı ʿAcemī'yle ögürtlemek dimekdir yaʿnī üründilmek dimek[405] olur iḫtiyār maʿnāsına. Güzīden maṣdardır öründilmek maʿnāsına mużāriʿinde güzīned ve ism-i fāʿilinde güzīnende ve emr-i ḥāżırında güzīn ve nehy-i ḥāżırında me-güzīn gelür.[406] **Serāyīden** ırlamaḳ dimekdir[407] **[yk. 67a]** taġannī maʿnāsına. **Bi-şermīden** utanmaḳ dimekdir ḥayyā ve ḫacle maʿnāsına.

Çeşīden ***feʿūlün*** *dürür ṭatmaḳ* ***mefāʿīlün*** *yemek ḫūr* ***feʿūlün*** *den u emmek* ***mefāʿīlün***

Mezīden ***feʿūlün*** *mekīden hem* ***mefāʿīlün*** *bi-ġurrī* ***feʿūlün*** *den igrenmek* ***mefāʿīlün***

---

[401] maʿnāsına R: dimekdir MK.
[402] dimekdir R: MK'de yoktur.
[403] yaṣdanup R: MK'de yoktur.
[404] dimek olur R: dirler MK.
[405] dimek R: MK'de yoktur.
[406] Güzīden // gelür. R'de der-kenâr
[407] dimekdir R: yaʿnī MK.

Çeşīden datmaḳ dimekdir ʿArabī'de ẕevḳ dirler. **Ḫūrden** vāv-ı resmīyle yemek dimekdir ekl maʿnāsına. **Mezīden** ve **mekīden** bu iki kelimeler[408] başḳa başḳa lüġatdır emmek dimekdir yaʿnī ağız ile bir nesneyi emmekdir maṣṣ maʿnāsına. **Biġurrīden** igrenmek dimekdir yaʿnī gürlemek dimekdir yaʿnī ḳatı āvāzla çağırmaḳ dimek olur[409] ʿArabī'de ṣıyāḥ dirler[410] ve ṣāʿiḳa daḫı[411] dirler.

Di süften ***feʿūlün*** *delik delmek* ***mefāʿīlün*** *direngī* ***feʿūlün*** *den eglenmek* ***mefāʿīlün***

Di fincā ***feʿūlün*** *vü ġalṭīden* ***mefāʿīlün*** *gerinmek* ***feʿūlün*** *yuvalanmaḳ* ***mefāʿīlün***

Süften delik delmek dimekdir ṣuḳub maʿnāsına. **Direngīden** eglenmek dimekdir mekṣ maʿnāsına. **Fincā** kesr-i fā'yla gerinmek dimekdir[412] temaṭṭā maʿnāsına. **Ġalṭīden** tā'yla ve ṭā'yla lüġatdır yuvalanmaḳ deḫraceten[413] maʿnāsına baʿżı nüsḫada süften yerine şitābīden ivmekdir gelmişdir öyle olsa şitābīden ivmek dimekdir ʿacele maʿnāsına.

Çerīden ***feʿūlün*** *dür otlamaḳ* ***mefāʿīlün*** *hem āġış* ***feʿūlün*** *ten ışlamaḳ* ***mefāʿīlün***

Şüden ter ***feʿūlün*** *zi-bārān yaʿ* ***mefāʿīlün*** *ni yaġmur* ***feʿūlün*** *dan ışlamaḳ* ***mefāʿīlün***

Çerīden rā'nıñ[414] teşdīd ve taḫfīf cāʾizdir otlamaḳ dimekdir yaʿnī ṭavar otlamaḳ dimek olur irtiʿāʾ maʿnāsına. **Āġışten** ışlamaḳ dimekdir yaʿnī bir nesne nem çeküp ışlanmaḳ ve yāḫūd bir nesneyi ṣuya ışlatmaḳ yumuşaḳ içün belle maʿnāsına. **Şüden ter zi-bārān** mürekkebdir şüden oldı dimek ter yaş dimekdir zi-bārān yaġmurdan dimekdir vaṣf-ı terkībi yaġmurdan ışlanmaḳ dimek olur ʿArabī'de belle fiʾl-maṭari dirler.

---

[408] kelimeler R: kelime MK.
[409] ki MK: R'de yoktur.
[410] dirler R: MK'de yoktur.
[411] daḫı R: MK'de yoktur.
[412] dimekdir R: MK'de yoktur.
[413] deḫraceten R: deḫrace MK.
[414] rā'nıñ R: MK'de yoktur.

Bih ez-cā ***feʿūlün*** *n īn güftā* ***mefāʿīlün*** *eger mī-* ***feʿūlün*** *künī bāver* ***mefāʿīlün***

Bu söz yeg ***feʿūlün*** *dürür cāndan* ***mefāʿīlün*** *ger ider* ***feʿūlün*** *sen inanmaḳ* ***mefāʿīlün***

Bu beyt daḫı nāẓımıñ tamām olduḳca her bir ḳıṭʿa-i mevzūn yazardım añda bir beyt-i hümāyūn didügi bu miṣilliye işāretdir ki mıṣrāʿ-ı ṣānī **[yk. 68b]** Türkī mıṣrāʿ-ı ūlā Fārisī'niñ tefsīr ve hem muḳābili[415] vāḳiʿ olmuşdur. **Bih** yegdür[416] yaʿnī iyüdür dimek olur ṣalāḥ maʿnāsına. **Ez-cān** cāndan dimekdir ez ʿArabī'de min maʿnāsınadır cān rūḥ maʿnāsına. **İn güftā**'nıñ āḫirindeki[417] elif işbāʿ içündür īn güftā bu söz dimekdir kāf-ı ʿAcemī'niñ żammesiyle[418] haẕa'l-kelām maʿnāsına yaʿnī gelecek beytiñ sözi murāddır. **Eger mī-künī bāver** eger inanmaḳ iderseñ dimekdir ʿArabī'de feʾini aʿtemedetu dirler.[419] **Feʿūlün mefāʿīlün feʿūlün mefāʿīlün** bu lafẓlar nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli eczālara işāretdir[420] bundan maʿlūm olur ki bu ḳıṭʿaya baḥr-i ṭavīl-i müṣemen-i sālim dirler nitekim ḳıṭʿa evvelinde tafṣīl olunmuşdur.[421]

Kişi uş ***feʿūlün*** *lulıḳdandır* ***mefāʿīlün*** *işin uş* ***feʿūlün*** *lıya ṭanmaḳ* ***mefāʿīlün***

Uş ʿaḳıl dimekdir. **Ṭanmaḳ** Türkī'dir[422] danışmaḳ dimekdir[423] nāẓım naṣīḥat idüp dir ki kişi ʿaḳıllu olduġundandır işini ʿaḳıllıya danışmaḳ dimek olur şāvirū ḥadīṣiniñ mefhūmıdır.

[415] muḳābili R: muḳābilidir MK.
[416] dimekdir MK: R'de yoktur.
[417] āḫirindeki R: M'de yoktur.
[418] kāf-ı ʿAcemī'niñ żammesiyle R: MK'de yoktur.
[419] dirler R: dimekdir MK.
[420] ki MK: R'de yokdur.
[421] olunmuşdur R: olundı MK.
[422] Türkī'dir R: MK'de yoktur.
[423] yaʿnī MK: R'de yoktur.

Ḳıṭʿa-i bist u şeşüm der-baḥr-i müteḳārib-i müṣemmen-i sālim-est

Bu baḥre baḥr-i müteḳārib-i müṣemmen-i sālim dirler ki sekiz kerre *feʿūlün* gelür aṣlā ʿillet uġramamışdır bu ḳıṭʿaya münāsib bu murabbaʿ getürdük ki ẕikr olunur:

Nigārā ***feʿūlün*** *semen-ber* ***feʿūlün*** *şeker-leb* ***feʿūlün*** *perī-rū* ***feʿūlün***
Beñi ʿan ***feʿūlün*** *ber-i ter* ***feʿūlün*** *ṣaçı ġā* ***feʿūlün*** *liye-bū* ***feʿūlün***

Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūlün

Teḳārib ***feʿūlün*** *müṣemmen* ***feʿūlün*** *çū sālim* ***feʿūlün*** *perī-rū* ***feʿūlün***

Nigārā aṣl lüġatde naḳş maʿnāsınadır lākin[424] füṣaḥā-yı şuʿarā[425] beyninde güzel dimek murād olunur ḥasen maʿnāsına. **Semen-ber** bir nevʿe maḳbūl aġacıñ çiçegidir aḳ ve şeffāf olur şuʿarā beyninde memdūḥdur ber anıñ yemişidir. **Şeker-leb** şeker dudaḳlı dimek olur şefeʾ sükkeri. **Perī-rūy** perī yüzlü dimek olur. **Beñi ʿanber-i ter** dimek beñi[426] tāze ʿanber dimekdir tafṣīli mürūr itmişdir. **Ṣaçı ġāliye-bū** yaʿnī ġāliye[427] misk ḳarışmış dimekdür[428] ʿArabī'dir bū ḳoḫu dimekdir ḳarışmış ḳoḳulu dimekdir[429] *feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūlün* yaʿnī bu ḳıṭʿa bu veznde **[yk. 68a]** oḳunur dimekdir teḳārib müṣemmen çünki sālim ola uş dimek uşt böyle oḳunur. **Perī-rūy** ey perī yüzli dimekdir.

Çam aġa ***feʿūlün*** *cı kīǰū* ***feʿūlün*** *ḳayın a* ***feʿūlün*** *ġacı ġūş* ***feʿūlün***
Aġac de ***feʿūlün*** *leken ḫū* ***feʿūlün*** *lidür bū* ***feʿūlün*** *ı bayḳuş* ***feʿūlün***

Kīǰū çam aġacı dimekdir yaʿnī meşhūr çam aġacı didükleridir ki ʿArabī'de ṣanevber dirler. **Ġūş** ḳayın aġacı dimekdir yaʿnī bir muḥkem aġacdır ki sāz çalanlar andan sāzlarını zaḫma düzerler ve silāḥ āletlerine ṣap iderler ve oḳ ol aġacdan

[424] lākin R: ve lākin MK.
[425] şuʿarā R: beliġa MK.
[426] Türkī'dir MK: R'de yoktur.
[427] ġāliye R: ṣaçı MK.
[428] dimekdür R: dimek olur MK.
[429] Bu // dimekdir R: MK'de yoktur.

düzerler ılḳun aġacı daḫı dirler ʿArabī'de ṭarfā'ü dirler. **Ḫūl** aġac deleken dimekdir yaʿnī bir ḳuşdur ki aġacları ḳaḳar gezer Türkī'de aġac deleken dirler ṭoyḳay ḳuşı ve çükik ḳuşı dirler ʿArabī'de ḳanbere dirler.[430] **Būm** bayḳuş dimekdir yaʿnī bir ḳuşdur ki virānelerde olur gündüz ṭaşra çıḳmaz gece çıḳup avın avlar ve baʿżı rivāyetde avı ayaġına gelür ḥaḳḳıñ[431] emriyle. Būm lüġat-ı ʿArabī'de daḫı istiʿmāldir[432] lüġat-ı[433] müşterekedir erkegine ḳaynād dirler ve dişisine ḳaynāde dirler.

*Perīr ö **feʿūlün** teki gü **feʿūlün** ne dey dü **feʿūlün** düne di **feʿūlün***
*Dün ışra **feʿūlün** ġı gice **feʿūlün** ye dūş u **feʿūlün** perāndūş **feʿūlün***

Perīr öteki gün dimekdir ʿArabī'de evvelu emsin dirler. **Dey** dünki gün dimekdir ʿArabca emsi dirler. **Dūş** ve **perendūş** bu ikisi başḳa başḳa lüġatdır ışraġı gece dimekdir yaʿnī dünki gece dimek olur bāriḥaten[434] maʿnāsına ammā aṣl lüġatde bu iki lüġatıñ birbirinden farḳı vardır meṣelā dūş dün gece dimekdir bāriḥa maʿnāsına perendūş dün ışraġı gece dimekdir evvel bāriḥa maʿnāsına.

*Döşek cā **feʿūlün** me-ḫāb ol **feʿūlün** dı ʿuryān **feʿūlün** yalıncaḳ **feʿūlün***
*Der-āġū **feʿūlün** şu kün ḳoc **feʿūlün** ḳucaġ ol **feʿūlün** dı āġūş **feʿūlün***

Cāme-ḫāb döşek dimekdir nemaṭ maʿnāsına. **ʿUryān** yalıncaḳ dimekdir ʿArabī'de[435] ʿuryān dirler. **Der-āġūş kün** ḳoc dimekdir yaʿnī ḳucaġıña al dimek olur ʿArabī'de icʿal ḥazemeke dirler ve ecʿal ḥaḍaneke dirler. **Āġūş** ḳucaḳ dimek olur yaʿnī bir ḳucaġa ṣıġacaḳ nesne ol şey' daḫı gerek ekin **[yk. 69b]** ḳucaġı olsun gerek odun ḳucaġı olsun muṭlaḳdır ʿArabī'de[436] ḥazeme dirler nitekim bir ḳucaḳ oduna ḥazemehu'l-ḥaṭabu dirler.

[430] ṭoyḳay // dirler R: MK'de yoktur.
[431] ḥaḳḳıñ R: Allāh'ıñ MK.
[432] istiʿmāldir R: müstaʿmeldir MK.
[433] daḫı MK: R'de yoktur.
[434] bāriḥaten R: bāriḥa MK.
[435] daḫı MK: R'de yoktur.
[436] daḫı MK: R'de yoktur.

Sümük ḫul ***feʿūlün*** *midir da* ***feʿūlün*** *ḫı bīnī* ***feʿūlün*** *burundur* ***feʿūlün***

Ḳafā ḫī ***feʿūlün*** *re ḳulaḳ* ***feʿūlün*** *dibidür* ***feʿūlün*** *binā-gūş* ***feʿūlün***

Ḫulm sümük dimekdir yaʿnī burundan çıḳan sümükdür muḫāṭ maʿnāsına. **Bīnī** burun dimekdir enf maʿnāsına. **Ḫīre** ḳafā dimekdür yaʿnī başın eñsesidir ʿArabī'de daḫı ḳafā dirler. **Binā-gūş** ḳulaġ dibi dimekdir yaʿnī kulaġın eñse dibi dimek olur[437] zefr maʿnāsına.

Di kipri ***feʿūlün*** *ye çīze* ***feʿūlün*** *vü meymū* ***feʿūlün*** *ne kippī* ***feʿūlün***

Hem āhū ***feʿūlün*** *geyik ṭav* ***feʿūlün*** *şana hem* ***feʿūlün*** *di ḫar-gūş* ***feʿūlün***

Çīze kirpi dimekdir yaʿnī bir ḥayvāndır ki ḳılları diken gibidir[438] ʿArabī'de ḳunfuẕ dirler. **Keppī** kāf-ı ʿArabī'niñ fetḥasıyla ve bāʾ-i ʿAcemī'niñ teşdīdiyle meymūn dimekdir ki[439] ʿArabī'de ḳırd dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Çūn ne-bāşī rāst mī-dān ki çepī

Hest peydā naʿra-i şīr u kepī

Āhū geyik dimekdir ẓaby maʿnāsına. **Ḫar-gūş** ṭavşan dimekdir mürekkebdir ḫar ile gūşdan vaṣf-ı terkībi eşek ḳulaḳlı dimek olur ʿArabī'de erneb dirler.

Yemek ḫūr ***feʿūlün*** *denī sī* ***feʿūlün*** *ri toḳ rū* ***feʿūlün*** *ze oruc* ***feʿūlün***

Edik mū ***feʿūlün*** *ze oldı* ***feʿūlün*** *babuc ol* ***feʿūlün*** *dı pā-pūş* ***feʿūlün***

Ḫūrdenī yemek dimekdir[440] ḥāżır ṭaʿām dimek olur mā-ḥaḍar maʿnāsına ʿArabī'de ṭaʿām dirler ki muṭlaḳ yemek olur vāv-i resmiyledir. **Sīr** sīn'iñ kesr-i[441] imālesiyle ṭoḳ dimekdir şebʿān maʿnāsına. **Rūze** oruc dimekdir ṣıyām maʿnāsına. **Mūze** edik dimekdir ḫuf[442] maʿnāsına. **Pā-pūş** iki bāʾ-ı ʿAcemī'yle pabuç dimekdir

[437] dimek olur R: dimekdir MK.
[438] gibidir R: gibi olur MK.
[439] ki R: MK'de yoktur.
[440] yaʿnī MK: R'de yoktur.
[441] kesr-i R: kesriyle MK.
[442] ḫūf R: ḫaf MK.

lafẓ-ı mürekkebdir pā ayaḳ dimekdir pūş örti dimekdir vaṣf-ı terkībi ayaḳ örtisi dimek olur ʿArabī'de midās dirler.

Uçuḳ ṭut ***feʿūlün*** *mışa dīy* ***feʿūlün*** *u fersā* ***feʿūlün*** *yi dirler* ***feʿūlün***

Ḫıred ʿaḳ ***feʿūlün*** *la di ö* ***feʿūlün*** *gi gitmi* ***feʿūlün*** *şe bī-hūş* ***feʿūlün***

Dīy ü fersāy uçuḳ dutmuş dimekdir şarʿ maʿnāsına. **Ḫıred** ʿaḳl dimekdir ʿArabī'de lubb dirler ve ṣatun almaḳ maʿnāsına daḫı gelür nitekim Selmān[443] ḫırediñ iki maʿnāsın bu beytde cemʿ itmişdir. **[yk. 69a] Beyt:**

Er zed be-ṣad cān u ḫıred

Bi-güẕer zi-sevdā-yı ʿışḳ

Evvel be-çāre dil-i ḫıred

Ān kesī ki ū dāred ḫıred

Bī-hūş ögi gitmiş dimekdür yaʿnī uġunmuş dimek olur ʿArabī'de iġmāʾ dirler evvelinde bāʾ-i ʿArabī'niñ kesriyledir.[444]

Ṭoḳuşmaḳ ***feʿūlün*** *dür āsīb* ***feʿūlün*** *u āşūb* ***feʿūlün*** *bi örki* ***feʿūlün***

Uruş rez ***feʿūlün*** *midür ḳa* ***feʿūlün*** *ti ġavġā* ***feʿūlün*** *ḫalālūş* ***feʿūlün***

Āsīb doḳuşmaḳ dimekdir yaʿnī[445] iki kimse birbirine mülāḳāt olduḳda gögüs gögüse olup[446] ṭoḳuşmaġa dirler ve biri birine sıḳışmaḳ ve mużāyaḳa virmek izdiḥām maʿnāsına. **Āşūb** örki dimekdir yaʿnī örükmekdir meẕelā birbirine ḳarışup her kişi ḥarekete gelüp ḳarḳaşalıḳ olmaḳ dimek olur ve ẕikr daşḳunluġına daḫı ıṭlāḳ olunur ʿArabī'de ḫalīṭ dirler. **Rezm** uruş dimekdir yaʿnī cenk ve şavaş dimek olur[447] ʿarbede

[443] Tahran'ın güneybatısında yer alan Sâve şehrinde miladi 1309 yılında dünya gelen İranlı şair. Adnan Karaismailoğlu. " Selmân-ı Sâvecî" . *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 36. (İstanbul, 2009), s.446-447.

[444] kesriyledir R: kesriyle MK.

[445] ol MK: R'de yoktur.

[446] mülāḳāt ve MK: R'de yoktur.

[447] ʿArabī'de MK: R'de yoktur.

dirler. **Ḫalālūş**[448] ḳatı ġavġā dimekdir yaʿnī ḫalḳ arasında ġavġā ve ġalebe ve sūz u sāv ve çāv vāḳiʿ olmaḳ dimek olur ʿArabī'de ġulġule dirler.[449]

*Ferişte **feʿūlün** sürūş u **feʿūlün** edeb ol **feʿūlün** dı ferheng **feʿūlün***
*Delüye **feʿūlün** di dīvā **feʿūlün** ne hem da **feʿūlün** ḫı medhūş **feʿūlün***

Sürūş ferişte dimekdir melek maʿnāsına. **Ferheng** edeb dimekdir ʿArabī'de daḫı edeb dirler ʿādet dimek olur. **Dīvāne** ve **medhūş** ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır ikisi daḫı delü dimekdir mecnūn maʿnāsına yaʿnī ʿaḳlsız dimek olur.

*Şalıvir **feʿūlün** di señ dī*[450] *__feʿūlün__ rehā kün **feʿūlün** di ten zen **feʿūlün***
*Diseñ eb **feʿūlün** sem ol hem **feʿūlün** di mī-bā **feʿūlün** ş ḫāmūş **feʿūlün***

Rehā kün şalıvir dimekdir taḫallüş ve[451] ütrük maʿnāsına. **Ten zen** ve **mī-bāş** ve **ḫāmūş** bu üç lüġat her biri[452] başḳa başḳa lüġatdır üçi daḫı epsem ol dimekdir üsküt ve[453] ışmıt maʿnāsına ammā bu ten zen lafẓı ten zedend lafẓından emrdir ve tem zeden daḫı[454] müstaʿmeldir bu ten zeden lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī'*dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Çūn ki zāġān ḫayme ber-behmen zedend
Bülbülān pinhān şüdend u ten zedend [yk. 70b]

*Diyeyin **feʿūlün** saña di **feʿūlün** yecekler **feʿūlün** sen işit **feʿūlün***
*Bi-güyem **feʿūlün** be-tū güf **feʿūlün** tenīhā **feʿūlün** tū bi'nyūş **feʿūlün***

Bu beyt daḫı naẓımıñ tamām olduḳca her bir ḳıṭʿa-ı mevzūn yazardım anda bir beyt-i hümāyūn didügi bu müşilliye işāretdir ki mışrāʿ-ı ūlāsı Türkī mışrāʿ-ı sānī Fārisī'nin tefsīri hem muḳābili vāḳiʿ olmuşdur. **Bi-güyem be-tū** diyeyin saña

[448] yaʿnī MK: R'de yoktur.
[449] dirler R: dimekdir MK.
[450] di R: daḫı MK.
[451] ve R: daḫı MK.
[452] her biri R: MK'de yoktur.
[453] ve R: MK'de yoktur.
[454] daḫı R: lafẓından MK.

dimekdir mā-eḳūlu leke maʿnāsına. **Güftenīhā** diyecekler dimekdir naṣīḥatunā[455] maʿnāsına. **Tū bi'nyūş** sen işit dimekdir yaʿnī sen diñle ve añla dimek olur ismeʿ ve ifhem maʿnāsına. **Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūlün** bu lafẓlar daḫı nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli eczālara işāretdir bu eczālardan maʿlūm olur ki bu ḳıṭʿa baḥr-i müteḳārib-i müṣemmen-i sālimdir bundan ṣoñra nāẓım diyeyin saña diyecekler sen işit didügi bu mıṣrāʿa işāretdir:

İt üstā ***feʿūlün*** *da ḫiẓmet* ***feʿūlün*** *ṣaḳın ol* ***feʿūlün*** *maġıl lūş* ***feʿūlün***

Lūş bāṭıl ve kāhil dimekdir aṣl lüġatde çamurdan ṭabaḳ ve aġzı egriye dirler ammā bunda murād[456] o kāhil ve süstlük murāddır ʿArabī'de baṭṭāl dirler.

Ḳıṭʿa-i bist u heftüm der-baḥr-i muḳteḍab-i maṭvī-est

Bu baḥre baḥr-i muḳteḍab dirler aṣlında *mefʿūlātü müstefʿilün mefʿūlātü müstefʿilün*'dür. Her beytde iki kerre tekrār olur. Gāh olur baḥriñ cümle eczāsına ṭay ʿilleti dāḫil olur yaʿnī dördünci ḥarf-i sākin ḥaẕf olunur. Meṣelā *mefʿūlātü*'den vāv'ı ve *müstefʿilün*'den fā'yı sāḳıṭ olunur biz daḫı *mefʿūlātü*'den vāv'ı ve *müstefʿilün*'den fā'yı ḥaẕf itdük biri *mefʿilātü* ḳaldı. *Fāʿilātü* lafẓın andan bedel getürdük *fāʿilātü* oldı[457] ve biri *müsteʿilün* ḳaldı *müfteʿilün* andan bedel getürdük *fāʿilātü müfteʿilün fāʿilātü müfteʿilün* vezni ḥāṣıl oldı. Bu ḳıṭʿaya münāsib bu murabbaʿı getürdük ẕikr olunur:

Yar-i gülʿi ***fāʿilātü*** *zārı eger* ***müfteʿilün*** *göz ucıyla* ***fāʿilātü*** *ḳıla naẕar* ***müfteʿilün***

Ḫurrem'ola ***fāʿilātü*** *cān u göñül* ***müfteʿilün*** *medḥin ide* ***fāʿilātü*** *şām u seḥer* ***müfteʿilün***

Fāʿilātü müfteʿilün fāʿilātü müfteʿilün

[455] naṣīḥatına R: naṣīḥat MK.
[456] murād R: MK'de yoktur.
[457] fāʿilātü oldu R: MK'de yoktur.

Ṭay iderse ***fāʿilātü*** [yk. 70a] *muḳteḍabı* ***müfteʿilün*** *dinür aña* ***fāʿilātü*** *ehl-i hüner* ***müfteʿilün***

Yar Türkī'dir. **Gül-ʿizār** ʿArabī'dir gül yüzli dimekdir. Fārisī'de gül ruḫ maʿnāsına. **Ḫurrem** Fārisī'dir lüġatde bezenilmiş dimekdir ve lākin bunda murād suna dimekdür feraḥ maʿnāsına. **Şām** aḫşam dimekdir ve **seḥer** ṣabāḥ dimekdir. *Fāʿilātü müfteʿilün fāʿilātü müfteʿilün* bu lafẓlardan murād yaʿnī bu ḳıṭʿa bu veznde oḳunur dimekdir ve āḫir mıṣrāʿdan murād budur ki baḥr-i muḳteḍabı bir kimse ṭay[458] ʿilleti ile oḳursa aña hüner ṣāḥibi dinür dimek olur.

Hem perīde ***fāʿilātü*** *nu uçmaġ hem* ***müfteʿilün*** *daḫı uçma* ***fāʿilātü*** *ḳ oldı behişt* ***müfteʿilün***

Ṭūzeḫ oldı ***fāʿilātü*** *damu adı* ***müfteʿilün*** *küşti öldü* ***fāʿilātü*** *ekdi bi-kişt* ***müfteʿilün***

Perīden uçmaḳ dimekdir yaʿnī ḳanad açup uçmaḳdır ṭayerān maʿnāsına. **Behişt** uçmaḳ dimekdir yaʿnī cennet dimekdir.[459] **Dūzaḫ** damu[460] dimekdir cehennem maʿnāsına. **Küşt** öldi dimekdir māte maʿnāsına kāf-ı ʿArabī'niñ żammesiyledir. **Bi-kişt** kāf-ı ʿArabī'niñ kesresiyle ekdi dimekdir ḥaraṣe maʿnāsına.

İncil adı ***fāʿilātü*** *Engiliyūn* ***müfteʿilün*** *put-perest pu* ***fāʿilātü*** *ta ṭabucı* ***müfteʿilün***

Hem telīse ***fāʿilātü*** *hekbe dürür* ***müfteʿilün*** *hem kilise* ***fāʿilātü*** *oldı künişt* ***müfteʿilün***

Engiliyūn İncil dimekdir yāḫūd tersālar içinde bir muʿteber kitābdır ʿArabī'de daḫı İncil dinür bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendür bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ū beyān mī-kerd bā-īşān be-rāz

Sırr-ı Engilyūn u zünnār u nemāz

---

[458] ṭay R: MK'de yoktur.

[459] dimekdir R: dimek olur MK.

[460] damu R: ṭamu MK.

Put-perest puta ṭapucı dimekdir iki bāʾ-i ʿAcemī'yle yaʿnī Allāh'dan ġayrıya ʿibādet idici dimek olur ʿArabī'de veşenī dirler. **Telīse** hekbe dimekdir yaʿnī iki gözlü çuvaldır ki ʿArabī'de ḫurc dirler. **Künişt** kāf-ı ʿArabī'niñ żammı ve nūn'uñ kesriyle kilīse dimekdir ʿArabī'de kenīse dirler.

Semcidur yi ***fāʿilātü*** *r altı zeleḳ* ***müfteʿilün*** *yeḫci oldı* ***fāʿilātü*** *raḫc u feraḫç* ***müfteʿilün***

Çirkin u çe ***fāʿilātü*** *pel daḫı di* ***müfteʿilün*** *çirkine ḫu* ***fāʿilātü*** *şūk di ferişt* ***müfteʿilün***

Semc sīn'iñ fetḥiyle ve żammıyla lüġatdır yir altı dimekdir ve[461] şol laġımdır ki ḳalʿaları almaḳ içün yir altından[462] **[yk. 71b]** ḳazarlar ʿArabī'de naḳbe dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meşnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Hīç pinhān ḫāne ān zen-rā ne-būd
Semc u dehlīz u reh-i bālā ne-būd

Yeḫc zeleḳ dimekdir yaʿnī buz yalmaḳ dimekdür ammā baʿżı nüsḫada zelec vāḳiʿ olmuşdur. Yine ol daḫı zeleḳ maʿnāsınadır ki buz yalmaḳ dimekdir buz ḳaymaḳ ve sāʾir nesneniñ üzerinden ḳaymaḳdır ʿArabī'de daḫı zeleḳ dirler. **Raḫc** rā'nıñ fetḥasıyla çirkīn dimekdir ḳabīḥ maʿnāsına ve **feraḫç** fā'nıñ ve rā'nıñ fetḥalarıyla ve ḫā'nıñ sükūnıyla ve āḫirinde cīm-i ʿAcemī'yle çepel dimekdir mülevviṣ maʿnāsına. **Ḫuşūk** bu daḫı çirkin dimekdir ve çepel dimekdir. **Zişt** bu daḫı çirkin dimekdür yaʿnī raḫc u ḫuşūk u zişt bu üç lüġat üçi[463] daḫı çirkin dimekdir ḳabīḥ maʿnāsına ammā[464] bu ḫuşūk lüġat-ı garāʾib-i *Meşnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur.[465] **Beyt:**

Der-vücūd-ı mā hezārān gurg u ḫūk
Ṣāliḥ u nā-ṣāliḥ u ḫūb u ḫuşūk

[461] daḫı MK: R'de yoktur.
[462] altından R: altına MK.
[463] üçi R: MK'de yoktur.
[464] ammā R: MK'de yoktur.
[465] olmuşdur R: MK'de yoktur.

Geliser dü ***fāʿilātü*** *rür başıña* ***müfteʿilün*** *ol ezel ne* ***fāʿilātü*** *yazdı ise* ***müfteʿilün***

Ḫʿāḥed āme ***fāʿilātü*** *den be-seret* ***müfteʿilün*** *ve'y nuḫusti* ***fāʿilātü*** *her çi nübişt* ***müfteʿilün***

Bu beyt daḫı nāẓımıñ tamām olduḳca her bir ḳıṭʿa-i mevzūn yazardım anda bir beyt-i hümāyūn[466] didügi bu miṣilliye işāretdir ki mıṣrāʿ-ı ūlāsı Türkī mıṣrāʿ-ı ṣānī[467] Fārisī'niñ[468] tefsīr[469] vāḳiʿ olmuşdur hem muḳābilidir.[470] **Ḫʿāhed āmeden** geliser dimekdir yeciʾu maʿnāsına. **Be-seret** başıña dimekdir reʾsiñ maʿnāsına. **Ve'y** esmāʾ işāretdir ol dimekdir hüve maʿnāsına. **Nuḫust** ezel dimekdir ʿArabī'de daḫı ezel dirler[471] muḳaddem maʿnāsına. **Her çi** her ne dimekdir māʾ-i mevṣūl maʿnāsına. **Nübişt** yazdı ise dimekdir yaʿnī taḳdīrde ne yazdısa dimekdir[472] mā-yektubu maʿnāsına. **Fāʿilātü müfteʿilün fāʿilātü müfteʿilün** bu eczālar daḫı nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli[473] eczālara işāretdir bununla maʿlūm olur[474] ki bu ḳıṭʿa baḥr-i muḳteḍabdır maṭvī ʿilleti dāḫil olmuşdur nitekim ḳıṭʿa evvelinde tafṣīl olunmuşdur.

Ṭabʿı ve ṭa ***fāʿilātü*** *bīʿatıdır* ***müfteʿilün*** *ādemiñ ni* ***fāʿilātü*** *hād-ı sirişt* ***müfteʿilün***

Nihād ṭabʿ maʿnāsına ve resm u āyīn maʿnāsına ve bünyād dimekdir ki[475] ʿArabī'de terkīb dirler baʿżı nüsḫada nijād vāḳiʿ olmuşdur **[yk. 71a]** zāʾ-i ʿAcemī'yle öyle olsa ol daḫı aṣl u neseb maʿnāsınadır. **Sirişt** mizāc ve ṭabīʿat dimekdir ʿanāṣır-ı erbaʿa maʿnāsına.

---

[466] anda bir beyt-i hümāyūn R: MK'de yoktur.
[467] ṣānī R: ṣānīsi MK.
[468] hem MK: R'de yoktur.
[469] tefsīr R: tefsīr ve müḳabili MK.
[470] muḳābilidir R: MK'de yoktur.
[471] dirler R: dimekdir MK.
[472] dimekdir R: dimek olur MK.
[473] bu miṣilli R: lafẓlar ve MK.
[474] olur R: ol MK.
[475] ki R: MK'de yoktur.

Ḳıṭʿa-i bist u heştüm der-baḥr-i remel-i müseddes-i maḥẕūf-est

Bu baḥre baḥr-i remel dirler aṣlında sekiz kerre[476] *fāʿilātün*'dür. Gāh olur ki her mıṣrāʿdan bir cüzʾini sāḳıṭ iderler altı cüzʾ ḳalur remel-i müseddes dirler. Gāh olur ki ḍarb ve ʿarūż cüzʾine ḥaẕf ʿilleti dāḫil olur yaʿnī cüzʾin āḫirinden sebeb-i ḫafīfi ḥaẕf olunur meṣelā *fāʿilātün*'den tün lafẓın sāḳıṭ[477] iderler *fāʿilā* ḳalur *fāʿilün* lafẓın bedel getürürler. *Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezni ḥāṣıl olur bu ʿilletiñ dāḫil olduġı cüzʾe maḥẕūf dirler bu ḳıṭʿaya münāsib bu murabbaʿı getürdük ki ẕikr olunur:

Her ki ḫūb aḫ ***fāʿilātün*** *lāḳile mev* ***fāʿilātün*** *ṣūf ola* ***fāʿilün***

Devlet-i kev ***fāʿilātün*** *neyn aña maʿ* ***fāʿilātün*** *ṭūf ola* ***fāʿilün***

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Vezn budur ***fāʿilātün*** *çün remel maḥ* ***fāʿilātün*** *ẕūf ola* ***fāʿilün***

Ḫūb güzel dimekdir ḥasen maʿnāsına. **Aḫlāḳ** ʿArabī'dir ḫulḳuñ cemʿidir yaʿnī gögçek ḫūyı ola dimek olur. **Mevṣūf** daḫı ʿArabī'dir yaʿnī ṣıfatlanmış ola[478] dimekdir. **Devlet** yaʿnī rāḥatlıḳ ve şādlıḳ aña delālet ider dimekdir. **Kevneyn** daḫı[479] ʿArabī'dir[480] iki dünyā dimek olur.[481] **Maʿṭūf** daḫı[482] ʿArabī'dir yaʿnī virilmiş ola dimekdir. *Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* dimek yaʿnī bu ḳıṭʿa bu veznde oḳunur dimekdir.[483] Vezn budur çün remel maḥẕūf ola dimek yaʿnī çünki baḥr-i remele ḥaẕf ʿilleti uġraya[484] vezn bu olur dimekdir.

Cāhı manṣıb ***fāʿilātün*** *çāhı ḳuyı* ***fāʿilātün*** *rāhı yol* ***fāʿilün***

Kāhı ṣaman ***fāʿilātün*** *keh daḫı kā* ***fāʿilātün*** *hū marul* ***fāʿilün***

---

[476] kerre R: kez MK.
[477] sāḳıṭ R: ḥaẕf MK.
[478] ola R: MK'de yoktur.
[479] daḫı R: MK'de yoktur.
[480] yaʿnī MK: R'de yoktur.
[481] dimek olur R: dimekdir MK.
[482] daḫı R: yaʿnī MK.
[483] dimekdir R: MK'de yoktur.
[484] uġraya R: dāḫil olur MK.

Cāh cīm-i ʿArabī'yle manṣıb dimekdir derece maʿnāsına. **Çāh** cīm-i ʿAcemī'yle ḳuyu dimekdir[485] gerek ṣuyı olsun gerek olmasun biʾr maʿnāsına. **Rāh** yol dimekdir sebīl ve minhāc ve ṣırāṭ ve sünen ve[486] ṭarīḳ maʿnāsına. **Kāh** ve **keh** ikisi daḫı hā'nıñ sükūnıyla ve kāf-ı ʿArabī'yle ve kāf'dan ṣoñra elifle ve elifsiz ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır ṣaman dimekdir[487] tibin maʿnāsına. **Kāhū** kāf-ı ʿArabī'niñ meddiyle ve hā'nıñ żammesiyle ve hā'dan ṣoñra vāv-ı aṣliye ile marul dimekdir ʿArabī'de **[yk. 72b]** ḫas dirler.

Ḳaynana zen- ***fāʿilātün*** *māderu bil* ***fāʿilātün*** *ṣūyı er* ***fāʿilün***

Yenge ḳayna ***fāʿilātün*** *ta puyūdur* ***fāʿilātün*** *zen-peder* ***fāʿilün***

Zen-māder ḳaynana dimekdir yaʿnī kişiniñ ʿavretiniñ annesidir ʿArabī'de ṣıhre dirler. **Şūy** er dimekdir yaʿnī ʿavretiñ eri dimek olur ʿArabī'de baʿal dirler zevc maʿnāsına. **Puyū** bāʾ-i ʿAcemī'yle yenge dimekdir yaʿnī zifāf gicesi gelini güyegüye teslīm iden ve düzüp ḳuşan kimseye dirler māşıṭa maʿnāsına. **Zen-peder** ḳaynata dimekdir yaʿnī kişiniñ ʿavretiniñ babasıdır ki ḳaynata dirler ʿArabī'de ṣıhir dirler żamīrsizdir.

Nūlu ḳaz bur ***fāʿilātün*** *nı durur fer* ***fāʿilātün*** *zend oġıl* ***fāʿilün***

Güyegü dā ***fāʿilātün*** *mādıdur oy* ***fāʿilātün*** *naşı mūl* ***fāʿilün***

Nūl ḳaz burnı dimekdir muṭlaḳ kuş burnı dimek olur[488] minḳār maʿnāsına. **Ferzend** oġıl dimekdir veled maʿnāsına. **Dāmād** güynü dimekdir yaʿnī kişiniñ ḳızınıñ eridir ki ʿArabī'de ḫaten dirler. **Mūl** oynaş dimekdir ḫadın maʿnāsına ve maʿşūḳ maʿnāsına bu lüġat[489] ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ān zenī mī-ḫāst tā bā-mūl-i ḫod

Ber-zened der-pīş-i şūy-ı gūl-i ḫod

---

[485] dimekdir R: dimek MK.
[486] sebīl ve minhāc ve ṣırāṭ ve sünen ve R: MK'de yoktur.
[487] dimekdir R: dimek MK.
[488] dimek olur R: dimekdir MK.
[489] daḫı MK: R'de yoktur.

Ḫışm u kīn ṭī ***fāʿilātün*** *re tebīre* ***fāʿilātün*** *dür ṭavul* ***fāʿilün***

Oġıl oġlı ***fāʿilātün*** *dur nebīre* ***fāʿilātün*** *köpri pul* ***fāʿilün***

Kīn kāf-ı ʿArabī'niñ kesriyle ḫışm dimekdir. **Ṭīre** bu daḫı ḫışm dimekdir ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır ḫışm dimek olur[490] ġażab maʿnāsına ammā kīn lüġat-ı ṣıfat vāḳiʿ olur intiḳām maʿnāsınadır. **Tebīre** ṭavul dimekdir yaʿnī sāz āletindendir ki çalar gerek bir yüzlü olsun gerekse iki yüzlü olsun ʿArabī'de ṭabıl dirler. **Nebīre** oġul oğlıdır dimekdir Türkī'de ṭorun dirler sıbṭ ve ʿaḳib maʿnāsına. **Pul** bā'nıñ żammesiyledir[491] ve bāʾ-i ʿArabī ve bāʾ-i[492] ʿAcemī ikisi daḫı lüġatdır ʿArabī'de cisir dirler Türkī'de köpri dimekle meşhūrdur.

Dūle di ḳa ***fāʿilātün*** *ṣırġa yelken* ***fāʿilātün*** *bādbān* ***fāʿilün***

Emcege pis ***fāʿilātün*** *tān di çalḳo* ***fāʿilātün*** *yun sitān* ***fāʿilün***

Dūle ḳaṣırġa dimekdir ʿArabī'de **[yk. 72a]** aʿṣār dirler. **Bādbān** yelken dimekdir yaʿnī gemi yelkenidir ʿArabī'de şirāʿ dirler.[493] **Pistān** bāʾ-i ʿAcemī'yle ve kesriyle emcek dimekdir ki[494] ʿArabī'de ṣedī dirler. **Sitān** çalḳoyun dimekdir yaʿnī arḳa[495] üstüne yatmaḳlıḳdır istilḳāʾ maʿnāsına.

Yalı puş dū ***fāʿilātün*** *şāb bekmeze* ***fāʿilātün*** *ḫʷābu düş* ***fāʿilün***

Kebki keklik ***fāʿilātün*** *pīre keyk u* ***fāʿilātün*** *bıt süpüş* ***fāʿilün***

Puş bāʾ-i ʿAcemī'niñ żammesiyle yalı dimekdir yaʿnī at yalısı ve her ḥayvānıñ yalısı dimekdir[496] ve fetḥasıyla daḫı lüġatdır ġarafe maʿnāsına. **Dūşāb** bekmez dimekdir dibis maʿnāsına. **Ḫʷāb** vāv-ı resmiyle ve elif-i ṣābite ile düş dimekdir ruʾyā maʿnāsına. **Kebk** kāf-ı ʿArabī'niñ fetḥasıyla[497] ve bāʾ-i ʿArabī'niñ sükūnıyla keklik

[490] olur R: MK'de yoktur.
[491] żammesiyledir R: żammesiyle MK.
[492] bāʾ-i R: MK'de yoktur.
[493] ʿArabī'de şirāʿ dirler R: MK'de yoktur.
[494] ki R: MK'de yoktur.
[495] arḳa R: arḳası MK.
[496] dimekdir R: dimek olur MK.
[497] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.

dimekdir ʿArabī'de ḳabce dirler. **Keyk** kāf-ı ʿArabī'niñ fetḥasıyla[498] ve kesriyle lüġatdır pīre dimekdir berāġīş maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meşnevī'*dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Her peşe her keyk çūn gürgī şüde
Enderān vīrāne-şān zaḫmī zede

Şüpüş iki şīn-i muʿceme ile ve şīn-i ūlānıñ żammesiyle ve vasaṭında bāʾ-i ʿAcemī'niñ żammesiyle ve sükūnıyla daḫı lüġatdır bit dimekdir ki ādemiñ derinden[499] ve kirinden ḥāṣıl olur ḳumle maʿnāsına.

Çekre ṭamla ***fāʿilātün*** *küflü etmek* ***fāʿilātün*** *faḫfere* ***fāʿilün***
Erre bıçḳu ***fāʿilātün*** *küf kelāşu* ***fāʿilātün*** *hem kere* ***fāʿilün***

Çekre ṭamla dimekdir yaʿnī ṭamdan veyā bir ḳabdan ṭamlayan ṭamla dimek olur[500] kāf-ı ʿArabī'yle çekīdenden tefḫīm olunmuşdur ʿArabī'de şelşele ve ḳaṭre dirler ve hefeb dirler. **Faḫfere** küflü etmek dimekdir ʿArabī'de mütekerric dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meşnevī'*dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ān yekī mī-ḫūrd nān-i faḫfere
Güft sāʾil çūn bedīn estet şere

Erre rāʾnıñ teşdīdiyle ve taḫfīfle cāʾizdir bıçḳu dimekdir ki dülgerler āletindendir ʿArabī'de mıḳṭal dirler. **Kelāş** kāf-ı ʿArabī'yle küf dimekdir ve **kere** daḫı küf dimekdir bu daḫı kāf-ı ʿArabī'yledir denes ve deren ve veseḫ maʿnāsına.

Pūji hem bed ***fāʿilātün*** **[yk. 73b]** *fūz aġız a* ***fāʿilātün*** *vurdı jem* ***fāʿilün***
Ġuṣṣa vü ḳay ***fāʿilātün*** *ġu nijend u* ***fāʿilātün*** *hem dijem* ***fāʿilün***

[498] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[499] derinden R: terinden MK.
[500] dimek olur R: dimekdir MK.

Pūj bāʾ-i ʿAcemī'niñ żammesiyle ağız dimekdir zāʾ-i ʿAcemī'yledir. **Pedfūz** bu daḫı ağız dimekdir bāʾ-i ʿAcemī'yledir ʿArabī'de fem maʿnāsına[501] bu iki[502] lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī'*dendir[503] bu beytlerde[504] vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Pūj-ı seg dāʾim pelīdī mī-ḫored

Meḳʿedī ḫod-rā bi-leb mī-istered

Beyt:

Z'īn güẕer kün ey peder nevrūz şüd

Ḫalḳ ez-ḫallāḳ ḫoş-pedfūz şüd

Jem avurd dimekdir yaʿnī ağzıñ ṭaşra yanı dimekdir ʿArabī'de şıdıḳ dirler baʿżı rivāyetde avurd jem dimekdir yaʿnī ʿavretiñ oğlan ṭoğururken öñ ebesi dimek olur ḳābile maʿnāsına ammā ḥaḳḳ budur ki avurd yine Fārisī'dir cenk dimekdir jem rezmden ġalaṭdır Türkī müstaʿmeldir cenk ve ṣavaş maʿnāsınadır. **Nijend** ve **dijem** ikisi daḫı zāʾ-i ʿAcemī'yle başḳa başḳa lüġatdır ġuṣṣa ve ḳayġu dimekdir ġam maʿnāsına.

Ṭurmak oldı ***fāʿilātün*** *īstāden* ***fāʿilātün*** *kāsten* ***fāʿilün***

Oldı eksil ***fāʿilātün*** *mek ve ḳalḳmaḳ* ***fāʿilātün*** *ḫāsten* ***fāʿilün***

İstāden durmaḳ dimekdir yaʿnī giderken ṭurmaḳdır tevaḳḳuf maʿnāsına. **Kāsten** kāf-ı ʿArabī'yle eksilmek dimekdir naḳış[505] maʿnāsına. **Ḫāsten** ḳalḳmak dimekdir ḳām maʿnāsına.[506]

Hem perestū ***fāʿilātün*** *ḳırlaġuç sī* ***fāʿilātün*** *mābdür* ***fāʿilün***

Jīve çeykik ***fāʿilātün*** *cerz akit sür* ***fāʿilātün*** *ḫ'ābdür* ***fāʿilün***

Perestū ḳırlaġuç dimekdir yaʿnī çivid renginde bir kūçek[507] ḳuşdur ki ḳırlaġuç dimekle meşhūrdur ʿArabī'de ḫuṭāf dirler. **Sīmāb** jīve dimekdir yaʿnī bir maʿdendir

[501] maʿnāsına R: dirler MK.
[502] iki R: MK'de yoktur.
[503] ki MK: R'de yoktur.
[504] beytlerde R: beytde MK.
[505] naḳış R: noḳṣan MK.
[506] Ḫāsten // maʿnāsına MK: R'de yoktur.

muḥarrikdir ki civa dimekle meşhūrdur ʿArabī'de zeybeḳ dirler. **Cerz** çeykik dimekdir yaʿnī bir ḳuşdur ki tūy dimekle meşhūrdur ʿArabī'de ḥubārī dirler. **Sürḫāb** akit dimekdir yaʿnī bir ḳuşdur ki akit dimekle maʿrūfdur ʿArabī'de nuḥām dirler.

Dīdebān göz ***fāʿilātün*** *ci ṭanıḳdur* ***fāʿilātün*** *hem güvāh* ***fāʿilün***
Ṣıġınacaḳ ***fāʿilātün*** *yire di cā* ***fāʿilātün*** *yī penāh* ***fāʿilün***

Didebān gözci dimekdir yaʿnī bir kimsedir ki düşmān gelecek ṭarafı gözdür ki ʿasker ġāfil iken düşmān gelüp ḫasāret itmeye ḳaravul dimekle meşhūrdur[508] ʿArabī'de ṭalīʿa dirler. **Güvāh** ṭanıḳ dimekdir şāhid **[yk. 73a]** maʿnāsına. **Cāy-ı penāh** ṣıġınacaḳ yer dimekdir melceʾ ve melāẕ maʿnāsına.

Di ḳaçacaḳ ***fāʿilātün*** *yire hem cā* ***fāʿilātün*** *yī girīz* ***fāʿilün***
Depeye tā ***fāʿilātün*** *rek di tā dek* ***fāʿilātün*** *daḫı nīz* ***fāʿilün***

Cāy-ı[509] **girīz** ḳaçacaḳ yer dimekdir liyāẕ maʿnāsına. **Tārek** tā'nıñ[510] ve rā'nıñ fetḥasıyla[511] ṭepe dimekdir yaʿnī küçücük depe dimekdir ʿArabī'de heżbe dirler mefarr daḫı dirler ve tel daḫı dirler. **Tā** lafẓı edāt-ı ġāyetdir dek dimekdir meṣelā evime dek giderim diyecek yerde revīm tā-be-ḫāne dirler ḥattā maʿnāsına. **Nīz** daḫı dimekdir yaʿnī tekerrür maʿnāsın ifāde ider[512] ʿArabī'de ḥarf-i ʿaṭf gibi istiʿmāl olunur vāv maʿnāsına.

Tāşıdür yüz ***fāʿilātün*** *de çıġıd hem* ***fāʿilātün*** *dāmġūl* ***fāʿilün***
Ur durur zā ***fāʿilātün*** *nū diz u ṭo* ***fāʿilātün*** *puḳ püjūl* ***fāʿilün***

Tāş yüzde çıġıd dimekdir yaʿnī bir marażdır ki ḥāmile olan ʿavretlerde peydā[513] olur ve mergī gibi yüzde ve sāʾir gövdesinde olur çıġıd dimekle maʿrūfdur ʿArabī'de

---

[507] kūçek R: MK'de yoktur.
[508] dimekle meşhūrdur R: dimekdir MK.
[509] cāy-ı R: tāy-ı MK.
[510] tā'nıñ R: tāʾ-i MK.
[511] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[512] yaʿnī MK: R'de yoktur.
[513] peydā R: MK'de yoktur.

cüẕām dirler. **Dāmġūl** ur dimekdir yaʿnī bir şişdir ki[514] ādemde ve ḥayvānda olur ʿArabī'de cedare dirler. **Zānū** diz dimekdir ʿArabī'de rükbe dirler. **Püjūl** bāʾ-i ʿAcemī'niñ ve zāʾ-i ʿAcemī'niñ żammeleriyle[515] ṭopuḳ dimekdir kaʿb maʿnāsına.

Çeşn bayram ***fāʿilātün*** *dür bişi lā* ***fāʿilātün*** *lengdür* ***fāʿilün***
Hem suci sī ***fāʿilatün*** *gī vü muṣlıḳ* ***fāʿilātün*** *bengdür* ***fāʿilün***

Çişin bayram dimekdir ʿiyd maʿnāsına. **Lāleng** bişi dimekdir yaʿnī yufḳa ḫamīrdir ki bayramlarda ve namāzlarda yaġ içinde pişürürler zulenbeġ dirler bu daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Pārehā-yı nān u lāleng ü ṭaʿām
Der-miyāñ-ı kūy yābed ḫāṣ u ʿām

Sīgī süci dimekdir ḫamr maʿnāsına. **Beng** muṣlıḳ dimekdir bāʾ-i ʿArabī'niñ fetḥasıyla yaʿnī nebāttan bir otuñ adıdır[516] ki Türkī bak dirler ve toḫumuna büẕr-i benc dirler ʿArabī'de benc dirler ammā ʿavām-ı nās beyninde esrār dimekle meşhūrdur.

Ḳorḳulu i ***fāʿilātün*** *şe di kār-ı* ***fāʿilātün*** *sehm-nāk* ***fāʿilün***
Balçıḳ ilte ***fāʿilātün*** *cekleri ṣan* ***fāʿilatün*** [yk. 74b] *dūġa lāk* ***fāʿilün***

Kār-ı sehm-nāk mürekkebdir kār ile sehm-nākdan kār iş dimekdir sehm-nāk ḳorḳulu dimekdir vaṣf-ı terkībi ḳorḳulu iş dimekdir ʿArabī'de fiʿl-i maḫūf dirler. **Lāk** balçıḳ iltecekleri ṣandūḳ dimekdir yaʿnī bir ṣandūḳdır ki anıñla çamur çekerler nās beyninde tezkire dimekle meşhūrdur ve ʿArabī'de minḳal dirler.

Bezġ ṣu ben ***fāʿilātün*** *di gevjen ol* ***fāʿilātün*** *dı ṣıġın* ***fāʿilün***
Ḫāk-i tūde ***fāʿilātün*** *oldı ṭopraḳ* ***fāʿilātün*** *dan yıġın* ***fāʿilün***

Bezġ bāʾ-i ʿAcemī'yle ve bāʾ-i ʿArabī'yle lüġatdır ṣu bendi dimekdir yaʿnī ṣuyı aḳduġı yerden menʿ idüp āḫer ṭarafa aḳıtmaḳ içün öñini bir nesne ile bükmek

[514] ki R: MK'de yoktur.
[515] żammeleriyle R: żammıyla MK.
[516] otuñ adıdır R: otdur MK.

ʿArabī'de sikr ve ʿarim[517] ve bezġ dirler. **Gevjen** kāf-ı ʿAcemī ve zāʾ-i ʿAcemī'niñ fetḥalarıyla[518] ṣıġın dimekdir[519] geyik dirler mehāt maʿnāsına. **Ḫāk-i tūde** ṭopraḳdan yıġın dimekdir yaʿnī depecik dimek olur ki ṭopraḳdan yıġılmış[520] ola telle maʿnāsına.

*Oldı āver **fāʿilātün** den getürmek **fāʿilātün** rīḫten **fāʿilün***

*Dökmek ü ḳaç **fāʿilātün** maḳ durur bi-g **fāʿilātün** rīḫten **fāʿilün***

Āverden fetḥ-i vāvla getürmek dimekdir ityān maʿnāsına. **Rīḫten** dökmek dimekdir ṣub maʿnāsına. **Bi-gürīḫten** żamm-ı kāf-ı ʿAcemī'yle ḳaçmaḳ dimekdir hirān[521] maʿnāsına.

*Māḫci pālān **fāʿilātün** atı dürür **fāʿilātün** üştülüm **fāʿilün***

*ʿArbededür **fāʿilātün** ṭıynaġa di **fāʿilātün** sünb ü süm **fāʿilün***

Māḫcī pālān atı dimekdir yaʿnī bārgīrdir ki pālāna yaḳışur ʿArabī'de bürzūn dirler. **Üştülüm** ʿarbede dimekdir yaʿnī ceng yerinde olan cezaʿ ve fezaʿ dimek olur[522] maʿrake maʿnāsına. **Sünb** ve **süm** ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır ṭıynaġ dimekdir yaʿnī degirmi ṭırnaḳlı ḥayvānıñ dırnaġı dimek olur[523] ḥāfir maʿnāsınadır.

*Esnemek ā **fāʿilātün** sā vü sürfe **fāʿilātün** öksürük **fāʿilün***

*Gizlüdür pū **fāʿilātün** şīde pūsī **fāʿilātün** de çürük **fāʿilün***

Āsā esnemek dimekdir[524] ʿArabī'de tesāʾüb dirler. **Sürfe** öksürük dimekdir ʿArabī'de suʿāl dirler. **Pūşīde** bāʾ-i ʿAcemī'niñ żammesiyle gizlü dimekdir yaʿnī örtülü dimekdir ʿArabī'de ġıṭā ve mestūr ve[525] melbūs dirler. **Pūsīde** çürük dimekdir bāʾ-i ʿAcemī'yle ve sīn-i mühmele iledir ʿArabī'de remīm dirler.

---

[517] ve ʿarim R: MK'de yoktur.
[518] fetḥalarıyla R: fetḥasıyla MK.
[519] ki MK: R'de yoktur.
[520] yıġılmış R: MK'de yoktur.
[521] hirān R: hirāb MK.
[522] dimek olur R: dimekdir MK.
[523] dimek olur R: dimekdir MK.
[524] esnemek dimekdir R: esnemekdir MK.
[525] ġıṭā ve mestūr ve R: MK'de yoktur.

Uyḳuda ḫo [yk. 74a] ***fāʿilātün*** *ruldamaḳ ol* ***fāʿilātün*** *dı buḫust* ***fāʿilün***

Hem şikeste ***fāʿilātün*** *dür ṣınıḳ bü* ***fāʿilātün*** *tün dürüst* ***fāʿilün***

Buḫust uyḳuda ḫoruldamaḳ dimekdir ʿArabī'de ġaṭīṭ dirler. **Şikeste** ṣınıḳ dimekdir yaʿnī ḳırılmış dimekdir[526] meksūr maʿnāsına. **Dürüst** bütün dimekdir yaʿnī ḳırılmamış dimek olur[527] ṣaḥīḥ maʿnāsına.

Mühre boncuḳ ***fāʿilātün*** *mühre hem vā* ***fāʿilātün*** *lā-zene* ***fāʿilün***

Ḳāvi çaḳmaḳ ***fāʿilātün*** *sūḫte ā* ***fāʿilātün*** *teş-zene* ***fāʿilün***

Mühre boncuḳ dimekdir yaʿnī ol boncuḳdur ki añınla kāġıd mührelerler ve bīze ṣayḳāl ururlar ḫaraze maʿnāsına. **Vālā-zene** mühre dimekdir yaʿnī daşsız ve kerpiçsiz yalñız ḳatı çamurdan yapdıḳları mühre ve duvardır[528] cidārun mineṭṭīni maʿnāsına. **Sūḫte** ḳāv dimekdir yanmış ve köynemiş dimek olur yaʿnī eski bezden yaḳup añınla çaḳmaḳ çaḳarlar ʿArabī'de ḫurāḳa dirler. **Āteş-zene** çaḳmaḳ dimekdir yaʿnī bir demirdir ki pūlāddan düzerler āteş lāzım olduḳda daşa ururlar āteş çıḳar od yaḳarlar miẕkāʾ maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meşnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur.

Beyt:

Ber-misāl-ī[529] *seng u āhen īn tene*

Līk hest ū der-ṣıfat āteş-zene böyle diyü buyurmuşdur.

Kāsinī gü ***fāʿilātün*** *ynek u yüzer* ***fāʿilātün*** *lik sipend* ***fāʿilātü***

Hem ve nīje ***fāʿilātün*** *günlük u ḳuş* ***fāʿilātün*** *burnı şend* ***fāʿilātü***

Kāsinī göynek dimekdir yaʿnī bir otdur ki iki ḳısm olur bir ḳısm būstānlarda ekerler acı marul dirler yaṣṣı yapraḳludur marula beñzer bir otdur aḳ çiçegi olur marul gibi yerler ve birisi daḫı berrīdir uzun bir otdur āsimānī çiçegi olur göynek ve yaʿżīd[530] dirler. Dāʾim güneşe ḳarşu döner ʿArabī'de hindibā dirler. **Sipend** yüzerlik

[526] dimekdir R: dimek olur MK.
[527] dimek olur R: dimekdir MK.
[528] ve duvardır R: MK'de yoktur.
[529] ki MK: R'de yoktur.
[530] ve yaʿḍīd R: MK'de yoktur.

dimekdir ʿArabī'de ḥuraf dirler ve ḥarmal dirler ve ḥabbʾū'r-reşād daḫı dirler. **Nīje** günlük dimekdir yaʿnī günlük şaḳızıdır ki[531] ṭabībler künger dirler ʿArabī'de ḥarşaf dirler. **Şend** ḳuş burnı dimekdir şīn-i muʿcemeniñ fetḥasıyladır[532] minḳār maʿnāsına.

Ġalebe en ***fāʿilātün*** *būhi ḳaşni* ***fāʿilātün*** *engüjed* [yk. 75b] ***fāʿilün***
Avdur naḫ ***fāʿilātün*** *cīr u hem yır* ***fāʿilātün*** *tıcı ded* ***fāʿilün***

Enbūh galebe dimekdir bunı nāẓım ʿArabī'yle tefsīr idüp Türkī'sini getürmemişdir yaʿnī ḫaşm ḫaşmına ġālib olup gör ḥāliñi dimek olur ki ʿArabī'de ġalebe dirler. **Engüjed** ḳaşni dimekdir yaʿnī encüdān aġacınıñ pesidir ki[533] aġır ḳoḳar ṭabībler ḳatında maʿrūfdur Türkī'de ḳaşni dirler ʿArabī'de ḥıltīt dirler. **Naḫcīr** av dimekdir ṣayd maʿnāsına. **Ded** yırtıcı dimekdir sebʿ maʿnāsına.

Dırmaladı ***fāʿilātün*** *ḫast u balıḳ* ***fāʿilātün*** *aġı şest* ***fāʿilün***
Nīsti yoḳ ā ***fāʿilātün*** *rī eveddür* ***fāʿilātün*** *varı hest* ***fāʿilün***

Ḫast ṭırmaladı dimekdir ḫadeş maʿnāsına. **Şest** şīn-i muʿcemeniñ fetḥasıyla[534] ve şīn'den ṣoñra sīn-i mühmeleniñ sükunıyla balıḳ aġı dimekdir miḳyedet'ü'l-ḫūt maʿnāsına. **Nīst** yoḳ dimekdir maʿdūm maʿnāsına. **Ārī** evet dimekdir neʿam maʿnāsına. **Hest** var dimekdir mevcūd maʿnāsına.

Sū-be-sū her ***fāʿilātün*** *yañadur pu* ***fāʿilātün*** *su kemīn* ***fāʿilün***
Hem yüzük en ***fāʿilātün*** *güşterī ḳa* ***fāʿilātün*** *şı nigīn* ***fāʿilün***

Sū-be-sū her yaña dimekdir cevānib maʿnāsına. **Kemīn** pusu dimekdir yaʿnī gizlenüp bir nesne beklemekdir[535] ʿArabī'de daḫı kemīn dirler. **Engüşterī** yüzik dimekdir kāf-ı muʿcemeniñ żammesiyle barmaġa daḳılan yüzik dimek olur[536] neden

[531] ki R: MK'de yoktur.
[532] fetḥasıyladır R: fetḥiyle MK.
[533] ki R: MK'de yoktur.
[534] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[535] beklemekdir R: dimekdir MK.
[536] dimek olur R: dimekdir MK.

olursa olsun ʿArabī'de ḫātem dirler. **Nigīn** yüzik ḳaşı dimekdir ʿArabī'de feṣ dirler nigīn kāf-ı ʿAcemī'niñ kesriyledir.[537]

Penbe panbuḳ ***fāʿilātün*** *hinduvāne* ***fāʿilātün*** *ḳarpuz* ***fāʿilün***
Kepidür pū ***fāʿilātün*** *zīne meymūn* ***fāʿilātün*** *yarpuz* ***fāʿilün***

Penbe panbuḳ dimekdir ʿArabī'de ḳuṭın dirler. **Hinduvāne** ḳarpuz dimekdir ʿArabī'de beṭraḳa dirler ve cāṣūṣ daḫı dirler. **Pūzīne** iki maʿnāya gelür biri meymūn dimekdir ʿArabī'de ḳırd'a dirler ve[538] biri daḫı yarpuz dimekdir yarpuz bir otdur ki[539] iki dürlü olur biri ṣu kenārında biter ṣu naʿnesi dirler ve biri ṭaġlarda biter ḳaya yarpuzı dirler ʿArabī'de ḥabaḳ[540] dirler pūzīne lüġatı daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[541] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Her çi merdüm[542] *mī-küned pūzīne hem*
Ān küned kʾez-merd bīned dem-be-dem

Dest-ebren ***fāʿilātün*** [yk. 75a] *cen bilezik* ***fāʿilātün*** *gūşvār* ***fāʿilün***
Küpe tīhū ***fāʿilātün*** *çil ṣıġırcıḳ* ***fāʿilātün*** *ḳu*[543] *şı sār* ***fāʿilün***

Dest-ebrencen bilezik dimekdir yaʿnī bilezik didükleri nesne ki ʿavretler ḳoluna ṭaḳarlar. ʿAr[544] sivār dirler. **Gūşvār** kāf-ı ʿAcemī'niñ żammesiyle[545] vāv-ı aṣliyye ile küpe dimekdir ʿArabī'de ḳurṭ dirler. **Tīhū** çil dimekdir yaʿnī çil keklikdir ʿArabī'de ṭayhūc dirler. **Sār** ṣıġırcıḳ ḳuşı dimekdir ʿArabī'de zürzār dirler.

Hem ṣuda yüz ***fāʿilātün*** *mek şināvī* ***fāʿilātün*** *den dürür* ***fāʿilün***
Hem daḫı ṣız ***fāʿilātün*** *maḳ tirāvī* ***fāʿilātün*** *den dürür* ***fāʿilün***

[537] kesriyledir R: kesriyle MK.
[538] ve R: MK'de yoktur.
[539] ki R: MK'de yoktur.
[540] hebḳ R: MK'de yoktur.
[541] ki MK: R'de yoktur.
[542] Merdüm MK ve R'de yoktur.
[543] çil ṣıġırcıḳ fāʿilātün ḳu R: MK'de yoktur.
[544] ʿArabī'de MK: R'de yoktur.
[545] żammesiyle R: żammiyle MK.

Şināvīden ṣuda yüzmek dimekdir[546] iʿtisāl ve ḥayāż ve inġiṭāṭ ve inġimās maʿnāsına. **Tirāvīden** ṣızmaḳ dimekdir yaʿnī bir nesneden ṣu veyā ġayrı nesne ṣızup daşra çıḳmaḳ tereşşuḥ maʿnāsına.

Hem bi-nālī ***fāʿilātün*** *den iñilde* ***fāʿilātün*** *mek dürür* ***fāʿilün***

Hem zinūyī ***fāʿilatün*** *den siñilde* ***fāʿilātün*** *meḳ dürür* ***fāʿilün***

Bi-nālīden siñildemeḳ dimekdir yaʿnī it ve ḳurd ve bunlara beñzer ḥayvān siñildimek olur ve ṣızlamaḳ çekilmek gibi ʿArabī'de ʿavvā dirler.

Hem ṣırıtmaḳ ***fāʿilātün*** *ḫod gümarī* ***fāʿilātün*** *den dürür* ***fāʿilün***

Hem següb ḳan ***fāʿilātün*** *maḳ güvārī* ***fāʿilātün*** *den dürür* ***fāʿilün***

Gümārīden kāf-ı ʿAcemī'niñ żammıyla ṣırıtmaḳ dimekdir ʿArabī'de tebessüm dirler. **Güvārīden** kāf-ı ʿAcemī'niñ żammıyla vāv-ı memdūde ile segirmek dimekdir[547] yaʿnī yidigi ṭāʿamı segirmek dimekdir ʿArabī'de ḥażm dirler.[548]

Müstemend ig ***fāʿilātün*** *lü dürür lā* ***fāʿilātün*** *ġer arıḳ* ***fāʿilün***

Telḫ acı ek ***fāʿilātün*** *şi u turş ġū* ***fāʿilātün*** *re ḳoruḳ* ***fāʿilün***

Müstemend iglü dimekdir ʿArabī'de müştekī dirler yaʿnī şekvācı dimek olur.[549] **Lāġer** arıḳ dimekdir yaʿnī etsiz ve yaġsız ve[550] ẓabūn dimek olur ʿacīf ve hezīl maʿnāsına. **Telḫ** acı dimekdir mur maʿnāsına. **Turş** ekşi dimekdir ḫumūżat maʿnāsına. **Ġūre** ḳoruḳ dimekdir yaʿnī üzüm ḳoruġı dimek olur ʿArabī'de ḥışram dirler.

Ev ḳumaşı ***fāʿilātün*** *dur ḫanūr u* ***fāʿilātün*** *bārdān* ***fāʿilün***

Ḳab ḳacaḳdur ***fāʿilātün*** *oḳlaġudur* ***fāʿilātün*** *vārdān* ***fāʿilün***

---

[546] yüzmek dimekdir R: yüzmekdir MK.
[547] segirmek dimekdir R: segirmekdir MK.
[548] dirler R: maʿnāsına MK.
[549] dimek olur R: dimekdir MK.
[550] ve R: MK'de yoktur.

Ḫanūr ev ḳumaşı dimekdir **[yk. 76b]** yaʿnī ev esbābı[551] dimekdir.[552] ʿArabī'de metāʿü'l-beyt maʿnāsına. **Bārdān** ḳab ḳacaḳ dimekdir yaʿnī çenaḳ ve çömlek dimek olur ināʾ maʿnāsına. **Vārdān** oḳlaġu dimekdir yaʿnī bir āletdir ki añınla ḫamīr açarlar ʿArabī'de şevbeḥ ve şevbeḳ dirler.

Aġlamaḳ der ***fāʿilātün*** *dile oldı* ***fāʿilātün*** *zār-zār* ***fāʿilün***
Lābe yalvar ***fāʿilātün*** *maḳ arıḳdur* ***fāʿilātün*** *hem nizār* ***fāʿilün***

Zār-zār derd ile aġlamaḳ dimekdir[553] bükā-yı şedīd maʿnāsına. **Lābe** yalvarmaḳ dimekdir temelluḳ maʿnāsına hem vezn içindir. **Nizār** arıḳ dimekdir ʿacīf ve hezīl maʿnāsına.

Ḫastegīdür ***fāʿilātün*** *ṣayrulıḳ derd* ***fāʿilātün*** *aġrıdur* ***fāʿilün***
Aṣılan ā ***fāʿilātün*** *vīḫte düzd* ***fāʿilātün*** *uġrıdur* ***fāʿilün***

Ḫastegī ṣayrulıḳ dimekdir saḳīm maʿnāsına. **Derd** aġrı dimekdir vecʿ maʿnāsına. **Āvīḫte** aşılan dimekdir maşlūb maʿnāsına. **Düzd** uġrı dimekdir sārıḳ maʿnāsına.

Yāften bul ***fāʿilātün*** *maḳ dimek güf* ***fāʿilātün*** *ten dürür* ***fāʿilün***
Hem delik del ***fāʿilātün*** *mek nedür süf* ***fāʿilātün*** *ten dürür* ***fāʿilün***

Yāften bulmaḳ dimekdir vicdān maʿnāsına. **Güften** kāf-ı ʿAcemī'yle dimekdir yaʿnī söylemek dimek olur tekellüm maʿnāsına. **Süften** delmek dimekdir yaʿnī bir nesneye delik delmeklikdir[554] şūḳub maʿnāsına.

Tū dimekdür ***fāʿilātün*** *şuh dimek hey* ***fāʿilātün*** *bet şükūh* ***fāʿilün***
Oldı Kürdis ***fāʿilātün*** *tān'da bir dağ* ***fāʿilātün*** *Gird-kūh* ***fāʿilün***

Şuh şīn-i muʿceme żammesiyle ve hāʾ-i henūzuñ sükūnıyla tū dimekdir yaʿnī nefrīndir ki vaḳt-i melāletde ve bīzār olmaḳ maḳāmında istiʿmāl olunur tuf gibi

[551] esbābı R: libāsı MK.
[552] dimekdir R: dimek olur MK.
[553] aġlamaḳ dimekdir R: aġlamaḳdır MK.
[554] delmeklikdir R: delmek MK.

ʿArabī'de uf dirler ve yüze tükürmek maʿnāsına daḫı gelür bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Şāh bā-delḳak ḥemī şaṭranc bāḫt
Māt kerdeş zūd ḫışm-i şeh bi-tāḫt

Güft şeh şeh v'ān şeh-i kibr-āvereş
Yek yek ez-şaṭranc mī-zed ber-sereş

Şükūh heybet dimekdir ʿArabī'de ḥaşmet dirler. **Gird-kūh** ibtidā kāf-ı ʿAcemī'niñ kesriyle ve rā'nıñ sükūnıyla ve ikinci kāf-ı ʿArabī'niñ żammesiyle[555] Kürdistān'da bir ṭaġ[556] dimekdir yaʿnī Kürdistān'da bir ṭaġıñ adıdır **[yk. 76a]** dimek olur cebel-i müdevver maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Her yekī çūn mülḥidān-ı Gird-kūh
Kārd mī-zed pīr-i ḫod-rā bī-sütūh

Ḥabbe dāne ***fāʿilātün*** *ḫūşe adı* ***fāʿilātün*** *sünbüle* ***fāʿilün***
Dabbe gön bar ***fāʿilātün*** *daḳ kilindir* ***fāʿilātün*** *bülbüle* ***fāʿilün***

Dāne ḥabbe dimekdir ʿArabī'de daḫı ḥabbe dirler. **Ḫūşe** sünbüle dimekdir yaʿnī arpanıñ ve buġdayıñ başıdır[557] ʿArabī'de daḫı sünbüle dirler. **Dabbe** gön bardaḳ dimekdir bā'nıñ teşdīdiyle yaʿnī yaġ bardaġıdır ki[558] gönden olur Türkī daḫı dabbe dirler yolcılar istiʿmāl iderler lüġat-ı müşterekedir maġribīde[559] daḫı dabbe dirler. **Bülbüle** kilindir dimekdir yaʿnī emziklü bardaḳdır ki ibrīḳ dirler[560] lüġat-ı müşterekedir ʿArabī'de daḫı bülbüle dirler.

---

[555] żammesiyle R: żammiyle MK.
[556] daġ R: kaf MK.
[557] başıdır R: başı MK.
[558] bardaġıdır ki R: bardaġı dimek olur MK.
[559] maġribīde R: ʿArabī'de MK.
[560] ibrīḳ dirler R: MK'de yoktur.

Bād-bīzen ***fāʿilātün*** *bād-zen hem* ***fāʿilātün*** *yelpāze* ***fāʿilün***

Bā-meze ṭat ***fāʿilātün*** *lu vü ṭatsız* ***fāʿilātün*** *bī-meze* ***fāʿilün***

Bād-bīzen bād-zen ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır yelpāze dimekdir ʿArabī'de mirvāḥadır. **Bā-meze** ṭatlu dimekdir baʿżı nüsḫada şīrīn vāḳiʿ olmuşdur bu daḫı Fārisī'de ṭatlu dimekdir ʿArabī'de ḥulūvv dirler. **Bī-meze** ṭatsız dimekdir yaʿnī ṭadı yoḳ çāşnīsiz dimek olur ʿArabī'de lā-ḥulūvve fīhi dirler.

Bükülmek ol ***fāʿilātün*** *dı sikīzī* ***fāʿilātün*** *den sütūr* ***fāʿilün***

Ilḳuya dir ***fāʿilatün*** *ler gevişdir* ***fāʿilātün*** *nīş-ḫūr* ***fāʿilün***

Sikīzīden bükülmek[561] dimekdir[562] yaʿnī çalıḳlanmaḳdır ki at ve ḳatır iki öñ ayaḳların ḳaldurup sıçrarlar ʿArabī'de ṭālaḳ dirler. **Sütūr** ılḳı dimekdir yaʿnī at ve ḳatır sürüsi ki ılḳı dirler dābbe maʿnāsına. **Nīş-ḫūr** geviş dimekdir yaʿnī çatal dırnaḳlı ḥayvān ḳarnından çıḳarıp çiynedügi geviş ʿArabī'de cirre dirler.

Içḳırıḳ ol ***fāʿilātün*** *dı zaġank am* ***fāʿilātün*** *mā arūġ* ***fāʿilün***

Oldı gegir ***fāʿilātün*** *mek daḫı ya* ***fāʿilātün*** *lan durūġ* ***fāʿilün***

Zaġank ıçḳırıḳ dimekdir ʿArabī'de şeheḳa dirler. **Ārūġ** gegirmek[563] dimekdir elif-i memdūde ile lüġatdır ʿArabī cuşāʾ dirler. **Durūġ** yalan dimekdir kiẕb maʿnāsına.

İç yaġı pī ***fāʿilātün*** **[yk. 77b]** *hu ḳaḳırdaḳ* ***fāʿilātün*** *cezdere* ***fāʿilün***

Dūde oba ***fāʿilātün*** *çādıra ḫay* ***fāʿilātün*** *me çere* ***fāʿilün***

Pīh iç yaġı dimekdir yaʿnī keçiniñ ve sāʾir ḥayvānıñ içindeñ çıḳan yaġdır ʿArabī'de şaḥm dirler. **Cezdere** ḳaḳırdaḳ dimekdir yaʿnī yaġı[564] ve ḳuyruġı ḳavırdıḳda ḳuru ḳalanına dirler[565] ʿArabī'de şuhāre dirler. **Dūde** oba dimekdir yaʿnī az ḳabīle ʿaşīret maʿnāsına. **Ḫayme** çādır dimekdir yaʿnī yolcılar ve seferciler

[561] bükülmek R: bükülmekdir MK.
[562] dimekdir R: MK'de yoktur.
[563] gegirmek R: gegirme MK.
[564] yaġı ve R: MK'de yoktur.
[565] ḳalanına dirler R: ḳalan nesnedir MK.

ṣahrāda ḳurarlar güneşden ve yaġmurdan ḥıfẓ olmaḳ[566] içün bezden ev gibi ḳurulur Fārisī'de çādır ve Türkī'de çere ve ʿArabī'de ḫayme dirler.

İç derūn hā ***fāʿilātün*** *mūn yazı ḳı* ***fāʿilātün*** *rañ kenār* ***fāʿilün***
Oldı süpür ***fāʿilātün*** *gi diken cā* ***fāʿilātün*** *rūb ḫār* ***fāʿilün***

Derūn iç dimekdir dāḫil maʿnāsına. **Hāmūn** yazı dimekdir ʿArabī'de ḳāʿ dirler. **Kenār** ḳırañ dimekdir sāḥil maʿnāsına. **Cārūb** süpürge dimekdir miknet ve miḫamme maʿnāsına. **Ḫār** diken dimekdir ʿArabī'de şevk dirler.[567]

Beñdeşe hem- ***fāʿilātün*** *tā digil hem-* ***fāʿilātün*** *zād ikiz* ***fāʿilün***
Āb-gīr ol ***fāʿilātün*** *di göl der* ***fāʿilātün***[568] *yā deñiz* ***fāʿilün***

Hem-tā beñdeş dimekdir miṣl ve küfv maʿnāsına. **Hem-zād** ikiz dimekdir yaʿnī iki evlād bir ḳarından ṭoġmaḳ ʿArabī'de tevʾem dirler. **Āb-gīr** göl dimekdir yaʿnī şu irkilen yer ʿArabī'de bürke dirler. **Deryā** deñiz dimekdir baḥr maʿnāsına.

Gūr-ḫāne ***fāʿilātün*** *daḫmedür ge* ***fāʿilātün*** *ñiş ferāḫ* ***fāʿilün***
Hem çaḳal ça ***fāʿilātün*** *ḳıl şiġālu* ***fāʿilātün*** *senglāḫ* ***fāʿilün***

Daḫme gūr-ḫāne dimekdir yaʿnī meyyit defn idecek yer maḳbere maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ger bi-güyem şemmeʾī z'ān naġmehā
Cānhā ser ber-nihed ez daḫmehā

Ferāḫ geñiş dimekdir vāsiʿ maʿnāsına. **Şiġāl** çaḳal dimekdir ʿArabī'de ibni āviyye dirler. **Senglāḫ** çaḳıl dimekdir yaʿnī ṭaşı çoḳ yer dimek olur[569] ʿArabī'de ḥarra dirler.

Loḫisa zāc ***fāʿilātün*** *oldı mamı* ***fāʿilātün*** *pīşyār* ***fāʿilün***
Bu yıl imsāl ***fāʿilātün*** *oldı bildir* ***fāʿilātün*** *oldı pār* ***fāʿilün***

---

[566] olmaḳ R: MK'de yoktur.
[567] dirler R: maʿnasın MK.
[568] di göl der fāʿilātün R'de yoktur.
[569] dimek olur R: dimekdir MK.

Zāc loḫisa dimekdir yaʿnī yeñi ṭoġurmuş ʿavretdir ki loḫisa dirler ʿArabī'de nufesāʾ dirler. **Pīşyār** mamı dimekdir yaʿnī **[yk. 77a]** şol ʿavretdir ki oġlan ṭoġuran ʿavretiñ öñünde oturur oġlanı alur öñ ebesi dirler ḳābile maʿnāsına.[570] **İmsāl** bu yıl dimekdir hāzaʾl-ʿām maʿnāsına. **Pār** bāʾ-i ʿAcemī'yle bildir dimekdir ʿām-ı evvel maʿnāsına.

*Hem çerīden **fāʿilātün** otlamaḳ ot **fāʿilātün** la bi-çer **fāʿilün***

*Otcu vü çer **fāʿilatün** çi bezeşk u **fāʿilātün**[571] pīlever **fāʿilün***

Çerīden cīm-i ʿAcemī'yle otlamaḳ dimekdir merac maʿnāsına. **Bi-çer** otla dimekdir emrdir imric maʿnasına. **Bezeşk** otcı dimekdir ṭabīb maʿnāsına. **Pīlever** çerci dimekdir ḫarrāz maʿnāsına.

*Gövdede ā **fāʿilātün** māsi şişdir **fāʿilātün** ābile **fāʿilün***

*Ten ḳabarcu **fāʿilātün** ġı şunıñdur **fāʿilātün** kūbile **fāʿilün**[572]*

Amās gövdede şişdir yaʿnī gövdede olan şişdir[573] verem maʿnāsına. **Ābile** ten ḳabarcığı dimekdir yaʿnī gövdede olan ḳabarcıḳdır ki çıbān gibi ve çiçek gibi ne gūne[574] olursa olsun muṭlaḳdır ʿArabī'de cüdārī[575] dirler. **Kūbile** şu ḳabarcığı dimekdir yaʿnī yaġmur yaġdıḳda şuda ḳubbe ḳubbe olur ʿArabī'de ḥabāb dirler.

*Kih kicidür **fāʿilātün** mih uludur **fāʿilātün** ayva bih **fāʿilün***

*Hem gürūhe **fāʿilātün** yumaġ u dü **fāʿilātün** güm girih **fāʿilün***

Kih kāf-ı ʿArabī'niñ kesr-i ṣarīḥi ve hāʾ-i aṣlīyle kici dimekdir yaʿnī kūçek dimek olur[576] ṣaġīr maʿnāsına. **Mih** mīm'iñ kesr-i ṣarīḥ ve hāʾ-i aṣlīyle ulu dimekdir seyyid maʿnāsına. **Bih** bāʾ-i ʿArabī'niñ kesr-i ṣarīḥi[577] ve hāʾ-i aṣlīyle ayva dimekdir sefercel maʿnāsına. **Gürūhe** yumaḳ dimekdir kāf-ı ʿAcemī'niñ żammesiyledir. **Girih**

[570] ḳābile maʿnāsına R: MK'de yoktur.
[571] çi bezeşk u fāʿilātün R: MK'de yoktur.
[572] Ten // fāʿilün R: MK'de yoktur.
[573] yaʿnī gövdede olan şişdir R: MK'de yoktur.
[574] ne gūne R: ve her MK.
[575] cüdārī R: ḥidārī MK.
[576] dimek olur R: dimekdir MK.
[577] kesr-i ṣarīḥi R: kesriyle MK.

kāf-ı ʿAcemī'niñ ve rāʾ-i mühmeleniñ kesrleriyle[578] ve hāʾ-i aṣlīyle dügüm dimekdir ʿaḳd maʿnāsına.

Encümen ā ***fāʿilātün*** *bisten ü zā* ***fāʿilātün*** *den dimek* ***fāʿilün***
Dernek ü ʿav ***fāʿilātün*** *ret ṭoġurmaḳ* ***fāʿilātün*** *renc emek* ***fāʿilün***

Encümen dernek dimekdir yaʿnī eṣnāf teferrüci maḥfil maʿnāsına. **Ābisten** ʿavret dimekdir yaʿnī yüklü ʿavretdir ḥublā maʿnāsına ḥāmile maʿnāsına. **Zāden** ṭoġurmak dimekdir yaʿnī ʿavret ṭoġurmaḳdır[579] tevellüd maʿnāsına. **Renc** emek dimekdir zaḥmet maʿnāsına.

Hem dıraḫt u ***fāʿilātün*** *şāḫ aġac dā* ***fāʿilātün*** [yk. 78b] *ḫı budaḳ* ***fāʿilün***
Mī-nihend ḳor ***fāʿilātün*** *lar nihāden* ***fāʿilātün*** *dür ḳomaḳ* ***fāʿilün***

Dıraḫt aġac dimekdir yaʿnī kesilmemiş aġac dimekdir[580] şecer maʿnasına. **Şāḫ** budaḳ dimekdir yaʿnī aġacıñ budaġıdır ġuṣṣun maʿnāsına. **Mī-nihend** ḳorlar dimekdir ʿArabī'de yūḍaʿūn dirler. **Nihāden** ḳomaḳ dimekdir vażʿ maʿnāsına.

Servile ken ***fāʿilātün*** *dir kenūşi* ***fāʿilātün*** *le kenev* ***fāʿilün***
Laḳ daḫı şa ***fāʿilātün*** *laḳ pelās u* ***fāʿilātün*** *yeñi nev* ***fāʿilün***

Kenūş serv dimekdir yaʿnī bir gökcek ḳoḫulu aġacdır ki[581] ġāyet uzun ve düz olduġundan[582] dilberin boyun teşbīh iderler ʿArabī'de daḫı servi dirler. Çam aġacı baʿżılar serv aġacı dimişler. Serv maʿrūf aġacdır üç nevʿ olur birine serv-i nāz dirler ki şāḫları her ṭarafa mütemāʾil olur ve birine daḫı serv-i āzād dirler şāḫları ṭoġrı bitmiş ser-ā-pā hemvār olur ve birine daḫı serv-i sehī dirler aṣl iki ṭoġrı bitmiş şāḫ olur.[583] **Kenev** kāf-ı ʿArabī'niñ ve nūn'uñ fetḥi ile ve nūn-ı aṣlī ile kendīr dimekdir yaʿnī kendīr otunuñ toḫumı[584] ki[585] rabʿ sıtmasına ve beheḳa ve berese nāfiʿdir ve

[578] kesrleriyle R: kesriyle MK.
[579] ṭoġurmaḳdır R: ṭoġurmaḳ MK.
[580] aġac dimekdir R: aġacdır MK.
[581] ki R: MK'de yoktur.
[582] olduġundan R: olur MK.
[583] Çam // olur. R'de der-kenâr
[584] toḫumı R: toḫumıyla MK.

andan yeseler ve ḳarına ekseler yaḳu itseler ḳarın ḳurdın ḳırar ʿArabī'de şehdānic ve şehdāniḳ dirler. **Laḳ** ve **şalaḳ** ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır şal dimekdir pelās maʿnāsına ʿArabī'de misḥ dirler baʿżı nüsḫada:

Ḫī ṭulūm şal ***fāʿilātün*** *dür pelās u* ***fāʿilātün*** *yeñi nev* ***fāʿilün***

böyle gelmişdir bu taḳdīrce **ḫī** lafẓı ḫīk maʿnāsınadır ṭulūm dimekdir nefeḫa ve meşk maʿnāsına. **Şāl** pelās dimekdir misḥ maʿnāsına. **Nev** yeñi dimekdir cedīd maʿnāsına.

Dīvce ol ***fāʿilātün*** *dı sülük da* ***fāʿilātün*** *ḫı zelū* ***fāʿilün***

Yu bi-şū bü'g ***fāʿilātün*** *ẕārı ḳo bo* ***fāʿilātün*** *ġaz gelū* ***fāʿilün***

Dīvce sülük dimekdir yaʿnī[586] bir böcekdir ki ṣularda olur ḳanı ṣuvarır ʿArabī'de ʿaleḳ dirler. **Zelū** bu daḫı sülük dimekdir. **Bi-şū** yu dimekdir yaʿnī yıḳa dimek olur iġsil maʿnāsına. **Bü'gzār** ḳo dimekdir yaʿnī degme dimek olur terk maʿnāsına. **Gelū** kāf-ı ʿAcemī'niñ[587] fetḥasıyla[588] boġaz dimekdir ḥalḳ maʿnāsına.

Pā-bürehne ***fāʿilātün*** *yalın ayaḳ* ***fāʿilātün*** *bendegī* ***fāʿilün***

Ḳulluḳ oldı ***fāʿilātün*** *ḳay hem bā* ***fāʿilātün*** *rendegī* ***fāʿilün***

Pā-bürehne yalın ayaḳ dimekdir ḥāfir maʿnāsına. **Bendegī** kāf-ı ʿAcemī'yle ḳulluḳ dimekdir ʿArabī'de ḫıdmet dirler. **Bārendegī** ḳay dimekdir yaʿnī yaġırlıḳ dimekdir **[yk. 78a]** deyme maʿnāsına.

Bes yeter ḫay ***fāʿilātün*** *lī pes eyle* ***fāʿilātün*** *olsa pes* ***fāʿilün***

Yetişen ḳal ***fāʿilātün*** *mışlara fer* ***fāʿilātün*** *yād-res* ***fāʿilün***

Bes bāʾ-i ʿArabī'niñ fetḥasıyla[589] yeter dimekdir ḥasbū maʿnāsına ancaḳ maʿnāsına daḫı gelür ʿArabī'de ḳaṭṭu dirler. **Pes** iki maʿnāya gelür biri ḫaylī dimekdir ʿArabī'de vefr dirler ve biri daḫı eyle[590] olsa dimekdir ʿArabī'de feinne

---

[585] ki R: MK'de yoktur.
[586] yaʿnī R: MK'de yoktur.
[587] ʿAcemī'niñ R: ʿAcemī'yle MK.
[588] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[589] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[590] eyle R: MK'de yoktur.

kāne dirler ve ber-āred maʿnāsına istiʿmāl olunur ʿArabī'de ḫalf maʿnāsına.[591] **Feryād-res** ḳalmışlara yetişen dimekdir yaʿnī[592] bir kimseye meded idici dimek olur nāṣır maʿnāsına.

Hem ṭaru gā ***fāʿilātün*** *rūsi peyġū* ***fāʿilātün*** *le bucaḳ* ***fāʿilün***

Hem ucuḳ en ***fāʿilātün*** *çūġ u āteş* ***fāʿilātün*** *dān ocaḳ* ***fāʿilün***

Gārūs ṭaru dimekdir yaʿnī ṣūret ṭarusıdır. Vāv'ıñ fetḥi ve rā'nıñ sükūnıyla ṣarı ṭarıdır. Erzen ve şūşū daḫı dirler. **Kāl** ufaḳ ṭarıdır terḫūn ṭarhune dirler meşhūr otdur.[593] ʿArabī'de cāvers dirler. **Peyġūle** bucaḳ dimekdir yaʿnī eviñ veyā bir nesneniñ köşesi rükün maʿnāsına. **Encūġ** ucuḳ dimekdir yaʿnī buruşmaḳ dimek olur ṣarʿ maʿnāsına. **Āteşdān** ocaḳ dimekdir vaṣf-ı terkībi āteş ḳabı dimek olur kānūn maʿnāsına.

Pīrebulı ***fāʿilātün*** *dur ṭaberḫūn* ***fāʿilātün*** *teḫgilūn* ***fāʿilün***

Ḳoz çetügi ***fāʿilātün*** *şimdi eknū* ***fāʿilātün*** *n u künūn* ***fāʿilün***[594]

Pīrebulı meşhūrdur arı ḳovanında olur ʿArabīsi ʿayn-ı mühmeleniñ kesri bāʾ-i muvaḥḥideniñ fetḥi āḫirde rāʾ-i mühemele ile ʿıkber dirler Fārisī mūm-ı siyāh.[595] **Ṭaber-ḫūn** pīrebulı dimekdir yaʿnī bir aġacdır ki ḳızılca yemişi olur aġacı ḳāʾim ve ber olduġundan ḳamçıya ṣap yaparlar dibliği aġacı dirler. **Teḫgilūn** ḳoz çetügi dimekdir. **Eknūn** ve **künūn** ikisi daḫı[596] kāf-ı ʿArabī'yle şimdi dimekdir[597] el-ān maʿnāsına.

Reşk güni ***fāʿilātün*** *puşk u ḳıġ ber* ***fāʿilātün*** *güstüvān* ***fāʿilün***

At ṭonıdur ***fāʿilātün*** *ḫod ışıḳ yel* ***fāʿilātün*** *pehlevān* ***fāʿilün***

---

[591] maʿnāsına R: dirler MK.
[592] yaʿnī R: MK'de yoktur.
[593] Vāv'ıñ // otdur. R'de der-kenār
[594] künūn fāʿilün R: MK'de yoktur.
[595] Pīrebulı // mūm-ı siyāh. R'de der-kenār
[596] daḫı R: MK'de yoktur.
[597] ʿArabī'de MK: R'de yoktur.

Reşk güni dimekdir yaʿnī bir kimse günülemekdir ḥased maʿnāsına. **Puşk** ḳıġ dimekdir yaʿnī deve ve ḳoyun ḳıġıdır ʿArabī'de baʿra dirler. **Ber-güstüvān** at donı dimekdir yaʿnī at çuḳalıdır ki cenk gününde atlara giydirirler ʿArabī'de tecfāḳ. **Ḫod** ışıḳ dimekdir yaʿnī bir pūlāddan berkdir ki cenk gününde pehlivānlar başına giyip cenke girerler[598] tūlūġa dirler. **Yel** pehlevān dimekdir şecāʿat maʿnāsına.

Reste vü ḫas ***fāʿilātün*** *rū ḫas u yi* ***fāʿilātün*** [yk. 79b] *ne nedür* ***fāʿilün***

Er ṣırası ***fāʿilātün*** *ḳaynata ḳayn* ***fāʿilātün*** *anadur* ***fāʿilün***

Reste er ṣırası dimekdir ṣaff maʿnāsına. **Ḫasrū** ḳaynata dimekdir ṣıhr maʿnāsına. **Ḫasū** yine ḳaynana dimekdir ṣıhre maʿnāsına.

Varlıḳı hes ***fāʿilātün*** *tī dürür pey* ***fāʿilātün*** *vestedür* ***fāʿilün***

Ulaşıḳ yap ***fāʿilātün*** *yap olan ā* ***fāʿilātün*** *hestedür* ***fāʿilün***

Hestī varlıḳ dimekdir vücūd maʿnāsına. **Peyveste** ulaşıḳ dimekdir vuṣlat maʿnāsına. **Āheste** yap yap dimekdir ʿArabī'de buṭūʾ dirler.

Küpecik pes ***fāʿilātün*** *tū sitī ḫā* ***fāʿilātün*** *tūn sitem*[599] ***fāʿilün***

Güc tüfenk züb ***fāʿilātün*** *ṭāne körük* ***fāʿilātün*** *oldı dem* ***fāʿilün***

Pestū küpcik dimekdir ʿArabī'de denn dirler. **Sitī** ḫātūn dimekdir ḥurre maʿnāsına. **Sitem** güc dimekdir cevr maʿnāsına. **Zübṭāne** tüfenk dimekdir yaʿnī cenk gününde içine ḳurşun ve barud ḳoyup atarlar zemḥ maʿnāsına. **Dem** körük dimekdir minfaḫa maʿnāsına.

Bikr ḳız dū ***fāʿilātün*** *şīze kālim* ***fāʿilātün*** *er gören* ***fāʿilün***

ʿAvret u pel ***fāʿilātün*** *ḫam felāḫan* ***fāʿilātün*** *dür ṣapan* ***fāʿilün***

Dūşīze bikr ḳız dimekdir ʿazrā ve[600] bākire maʿnāsına. **Kālim** er gören ʿavret dimek olur ṣeyyibe maʿnāsına. **Pelḫam** ve **felāḫan** ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır

[598] girerler R: girer MK.
[599] sitem R: MK'de yoktur.
[600] ʿazrā ve R: MK'de yoktur.

ikisi daḫı ṣapañ[601] dimekdir yaʿnī bir āletdir ki anıñla ṭaş atarlar ʿArabī'de miḳlāʿ dirler.

Yüce bālā ***fāʿilātün*** *yürüci del* ***fāʿilātün*** *lāledür* ***fāʿilün***
Hem oyuḳ ten ***fāʿilātün*** *dīse bīse* ***fāʿilātün*** *aledür* ***fāʿilün***

Bālā yüce dimekdir ʿalā maʿnāsına. **Dellāle** yürüci dimekdir beyyāʿa maʿnāsına lākin bunda murād pezevenk ʿavretdir ki iki kimsenin beynini ḥarām ile cemʿ ider. **Tendīse** oyuḳ dimekdir yaʿnī būstānlarda ṭaşdan ve aġacdan ḳuş ürkütmek içün yaparlar ve muṭlaḳ düzme ṣūrete dirler ṣūre maʿnāsına. **Bīse** bāʾ-i ʿArabī'yle ale dimekdir ʿArabī'de ebraṣ dirler yaʿnī bir marażdır ki kişiniñ gövdesinde ale olur pul pul kimi yeri aḳ ve kimi yeri ḳara pul pul olur.

Hem neyistān ***fāʿilātün***[602] *dur ḳamışlıḳ* ***fāʿilātün*** [yk. 79a] *pürniyān* ***fāʿilün***
Oldı nāḳış ***fāʿilātün*** *lu hüveydā* ***fāʿilātün*** *dur ʿayān* ***fāʿilün***

Neyistān ḳamışlıḳ dimekdir ʿArabī'de ḳaṣbāʾ dirler. **Pürniyān** nāḳışlu dimekdir ḥarīr maʿnāsına yaʿnī bir ḳumaşdır ki nāḳışıyla doḳuna. **Peydāh** bāʾ-i ʿAcemī'yle ʿayān dimekdir yaʿnī āşkāre dimekdir[603] beyāñ ve ẓāhir maʿnāsına baʿżı nüsḫada peydāh yerine hüveydā gelmişdir öyle olsa[604] hüveydā daḫı ʿayān maʿnāsınadır.

Teknedür zen ***fāʿilātün*** *ber çekirge* ***fāʿilātün*** *dür melaḫ* ***fāʿilün***
Şūḫi kirdür ***fāʿilātün*** *çirke tāzī* ***fāʿilātün*** *ce vesaḫ* ***fāʿilün***

Zenber tekne dimekdir yaʿnī bir içi oyuḳ ḳabdır ki içinde ḫamīr yoġururlar ve çamır ve kemre taşırlar Türkī'de kezkire dirler ve ʿArabī'de sābil dirler ve minḳal[605] dirler. **Melaḫ** lām'ıñ fetḥasıyla çekirge dimekdir cerāde maʿnāsına. **Şūḫ** kir dimekdir[606] ve çirk dimekdir nāẓım şūḫ lafẓınıñ ʿArabī'si daḫı beyāna murād idüp dir

[601] ṣapañ R: ṭapan MK.
[602] fāʿilātün R: MK'de yoktur.
[603] dimekdir R: MK'de yoktur.
[604] olsa R: öyle MK.
[605] daḫı MK: R'de yoktur.
[606] dimekdir R: MK'de yoktur.

ki çirke ʿArabī'ce vesaḫ dirler diyü beyāñ ider yoḳsa Fārisī'de vesaḫ lafẓı müstaʿmel degildir.

Dünbe ḳuyruḳ ***fāʿilātün*** *sıtma teb raḫ* ***fāʿilātün*** *ne gedik* ***fāʿilün***
Baḫye maʿnī ***fāʿilātün*** *de nikende* ***fāʿilātün*** *dür didük* ***fāʿilün***

Dünbe ḳuyruḳ dimekdir ẕeneb maʿnāsına. **Teb** sıtma dimekdir ḥummā maʿnāsına. **Raḫne** gedik dimekdir yaʿnī gerek kılıçda ve gerek dīvārda olan gedik muṭlaḳdır ʿArabī'de ḫılle dirler. **Baḫye** nikende dimekdir yaʿnī derziler penbelü esbāba itdikleri dikişdir ki ʿArabī'de ḫurze dirler.

Giciyik ḫā ***fāʿilātün*** *riş daḫı ol* ***fāʿilātün*** *dı zerīr* ***fāʿilün***
Ṣarılıḳ hem ***fāʿilātün*** *yazıcı ol* ***fāʿilātün*** *dı dibīr* ***fāʿilün***

Ḫāriş gicik dimekdir yaʿnī gicik dedikleri marażdır ʿArabī'de daḫı ḫāriş dirler. **Zerīr** ṣarılıḳ dimekdir yaʿnī bir marażdır ki ʿArabī'de yarḳāni aṣfer dirler. **Dibīr** yazıcı dimekdir kātib maʿnāsına.

Gergedān erc ***fāʿilātün*** *oldı ḳıcıḳ* ***fāʿilātün*** *ġalġalıc* ***fāʿilün***
Hem sipārī ***fāʿilātün*** *dür añız ej* ***fāʿilātün*** *def alıc* ***fāʿilün***

Erc gergedān dimekdir ve baʿżı nüsḫada ruḫ gelmişdir öyle olsa bu daḫı gergedān **[yk. 80b]** dimekdir bu lafẓ lüġat-ı müşterekedir. **Ġalġalıc** ḳıcıḳ dimekdir yaʿnī bir kimseye ḳıcıḳ virmekdir ʿArabī'de daġdaġa dirler. **Sipārī** añız dimekdir yaʿnī ekini bicdikten ṣoñra ḳalan yere añız dirler ʿArabī'de cizāme dirler. **Ejdef** alıc dimekdir yaʿnī bir aġacıñ yemişidir ki alıc dirler ʿArabī'de zaʿrūr dirler.

Bīd dürür ṣö ***fāʿilātün*** *güd gez ılġın* ***fāʿilātün*** *dur nihāl* ***fāʿilün***
Tāze dala ol ***fāʿilātün*** *dı boyun ol* ***fāʿilātün*** *dı vü bāl* ***fāʿilün***

Bīd sögüd dimekdir ʿArabī'de ḫilāf dirler ṣafṣāf daḫı dirler. **Gez** feṭḥ-i kāf-ı ʿAcemī'yle ve zāʾ-i ʿArabī'yle ılġın dimekdir yaʿnī ılġın aġacı dimek olur ʿArabī'de ṭırfāʾ dirler. **Nihāl** tāze dal dimekdir yaʿnī aġacın dibinden biten tāze şılġındır ki

fidāna daḫı dirler ve aġacıñ aşılama ḳalemine daḫı dirler. **Bāl** boyun dimekdir ʿunuḳ maʿnāsına.

Ota di dā ***fāʿilātün*** *rū susam kün* ***fāʿilātün*** *cüd dürür* ***fāʿilün***

Piste fıstıḳ ***fāʿilātün*** *igde hem sün* ***fāʿilātün*** *cid dürür* ***fāʿilün***

Dārū ot dimekdir yaʿnī ʿilācdır ki ṭabībler ḫastalara iderler. **Küncüd** susam dimekdir yaʿnī bir toḫmdur ki andan şırlaġan yaġın çıḳarırlar ʿArabca simsim dirler. **Piste** fıstıḳ dimekdir yaʿnī fındıḳ envāʿından bir aṣl uzunca fındıḳdır ki yufḳacıḳ ḳabludur senevber yemişine benzer ve lākin ṣanevber yemişi degildir ʿArabī'de cilleviz dirler. **Süncid** igde dimekdir cīm-i ʿArabī'niñ kesriyle ʿArabī'de ġubeyrāʾ dirler.

Oldı gehvā ***fāʿilātün*** *re beşik lüm* ***fāʿilātün*** *ter büyük* ***fāʿilün***

Andı sevgen ***fāʿilātün*** *du gürūh ol* ***fāʿilātün*** *dı bölük* ***fāʿilün***

Gehvāre beşik dimekdir mehd maʿnāsına. **Lümter** büyük dimekdir yaʿnī bir kimseye dirler ki lāubālī ola kimse ḳıramaya bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[607] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Hest ḥayvānī ki nāmeş uf[608] *ġur-est*

Ū bi-zaḫm-ı çūb zeft u lümter-est

Sevgend and dimekdir yaʿnī yemīn itmeklikdir[609] ḳasem maʿnāsına. **Gürūh** bölük dimekdir kāf-ı ʿAcemī'niñ fetḥasıyladır ḳabīle maʿnāsına.

Sāv ikendü ***fāʿilātün*** *dür seped sā* ***fāʿilātün*** *vīn diger* ***fāʿilün***

Dükı ig per ***fāʿilātün*** **[yk. 80a]** *vā ḳolay per* ***fāʿilātün*** *ḫū kiler* ***fāʿilün***

Sāv ikendü dimekdir yaʿnī demiri ve altunı ve gümüşi igelerken dökülen uvaġına dirler[610] ḫarbic ve bürāde maʿnāsına. **Sāvīn** seped dimekdir yaʿnī içine penbe

[607] ki MK: R'de yoktur.
[608] uf R: uş MK.
[609] itmeklikdir R: itmekdir MK.
[610] ve // dirler R: keserken altına düşen ufaḳıdır MK.

ḳoduḳları sepeddir ʿArabī'de ḳuffe dirler diger lafẓı vezn içün[611] gelmişdir[612] lüġat degildir. **Dūk** ig dimekdir yaʿnī ʿavretler iplik ve ketān egirdikleri nesnedir. **Pervā** ḳolay dimekdir yaʿnī āsāndır yüsr maʿnāsına. **Perḫū** kiler dimekdir yaʿnī taḫtadan yapup içine nesne ḳorlar ʿanbār dirler ʿArabī'de muḫabbāʾ dirler.

*Sürbü ḳurşun **fāʿilātün** şūredür ço **fāʿilātün** raḳ serāb **fāʿilün***
*Şūre yer kim **fāʿilātün** görünür ı **fāʿilātün** raḳdan āb **fāʿilün***

Sürb ḳurşun dimekdir anık maʿnāsına. **Şūre** çoraḳ dimekdir yaʿnī çoraḳlı yerdir kim anda ekin ve ot bitmez ve ṭopraġından barud dökerler sebḫa maʿnāsına. **Serāb** şūre yer kim görinür ıraḳdan āb dimekdir yaʿnī ol yerdir kim çoraḳlı olduġundan ıraḳı şu gibi görünür yaḳınına vardıġında[613] bulmazsın ʿArabī'de ḫaydaʿ daḫı[614] dirler serāb dirler ekṣer yaz günlerinde öyle vaḳtleri görünür.

*Hem çuvaldız **fāʿilātün** toz ola neb **fāʿilātün** tīz gerd **fāʿilün***
*Issı germ ol **fāʿilātün** dı vü ṣovuḳ **fāʿilātün** oldı serd **fāʿilün***

Nebtīz çuvaldız dimekdir yaʿnī bir büyük igne anıñla pelās ve ḥarār[615] ḳısmın dikerler misille dirler. **Gerd** toz dimekdir kāf-ı ʿAcemī'yledir ġubār maʿnāsına ve ʿacāc maʿnāsına. **Germ** kāf-ı ʿAcemī'yle ıssı dimekdir ḥarr maʿnāsına. **Serd** ṣovuḳ dimekdir berd maʿnāsına.[616]

*Kāçı sille **fāʿilātün** oldı girç ol **fāʿilātün** dı dilim **fāʿilün***
*Hem bürīn ol **fāʿilātün** dı sirişim **fāʿilātün** dür yilim **fāʿilün***

Kāç sille dimekdir yaʿnī silledir ki yüze ururlar kāf-ı ʿArabī'niñ meddiyle ve āḫiri cīm-i ʿAcemī'yledir. **Girç** kāf-ı ʿAcemī'yle ve āḫiri cīm-i ʿArabī'yle dilim dimekdir yaʿnī bir nesneniñ bir pāresidir meṣelā ḳavın dilimine girç-i ḫarpuze dirler

[611] içün R: içündür MK.
[612] gelmişdir R: MK'de yoktur.
[613] gibi // vardıġında MK: R'de yoktur.
[614] daḫı R: MK'de yoktur.
[615] ḥarār R: ḫarār MK.
[616] serd // maʿnāsına R: MK'de yoktur.

ve yaḳa oyundisine girç-i girībān dirler ʿArabī'de ḳıvvāre ve terʿīm dirler. Bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir[617] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ez-ḫūşī ki [yk. 81b] *ḫūrd dād ū-rā düvüm*
Tā resīd ān girçhā tā hefdühüm

Mānd girçi güft īn-rā men ḫūrem
Tā çi şīrīn ḫarpuzest īn bi'ngerem

ve **bürīn** daḫı dilim dimekdir bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir[618] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ḳıṣṣa-i pāre rübābī der-bürīn
Mī-ḥikāyet kerd ū bā-ān u īn

Sirīşim yelim dimekdir yaʿnī tutḳaldır ki balıḳdan iderler ʿArabī'de ġırāʾ dirler.

Miḥnet u is ***fāʿilātün*** *kence oldı* ***fāʿilātün*** *pīç u pīç* ***fāʿilün***
Yola ʿazm it ***fāʿilātün*** *mek yarāġ ol* ***fāʿilātün*** *dı be-sīc* ***fāʿilün***

Pīç pīç ikisi daḫı bāʾ-i ʿAcemī'yle ve cīm-i ʿAcemī'yle iskence dimekdir miḥnet maʿnāsına miḥnet ʿArabī'dir işkence Türkī'dir miḥnete tefsīr vāḳiʿ olmuşdur Fārisī'de pīç pīç dirler dimekdir. **Be-sīc** yola ʿazm itmek yaraġı dimekdir lizām maʿnāsına.

Hem nevā naġ ***fāʿilātün*** *me naṣīb ol* ***fāʿilātün*** *dı nevā* ***fāʿilün***
Hem kişi kā ***fāʿilātün*** *kā dürür iş* ***fāʿilātün*** *güc kiyā* ***fāʿilün***

Nevā naġme dimekdir yaʿnī ʿilm-i musiḳī iñildisi ve perde āvāzı ʿArabī'de daḫı naġme dirler[619] ve ikinci nevā naṣīb dimekdir rızḳ maʿnāsına yaʿnī nevā iki maʿnāya istiʿmāl olunur biri naġme maʿnāsınadır[620] ve biri naṣīb maʿnāsınadır[621] dimek olur.

[617] ki MK: R'de yoktur.
[618] ki MK: R'de yoktur.
[619] dirler R: MK'de yoktur.
[620] maʿnāsınadır R: maʿnāsına MK.
[621] maʿnāsınadır R: maʿnāsına MK.

Kākā iki kāf-ı ʿArabī'niñ meddiyle kişi dimekdir merʾ ve[622] recül maʿnāsına. **Kiyā** iş ve güc dimekdir ṣınāʿat maʿnāsına bu daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[623] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur.[624] **Beyt:**

ʿIşḳ-ı ān bü'gzīn ki cümle enbiyā
Yāftend ez-ʿışḳ-ı ū kār u kiyā

Ḫab kün epsem ***fāʿilātün*** *ol dimek bal* ***fāʿilātün*** *çıḳ ḫalāb* ***fāʿilün***
Zeb geñez ol ***fāʿilātün*** *dı vü ṣāfi* ***fāʿilātün*** *oldı nāb* ***fāʿilün***

Ḫab kün epsem ol dimekdir emrdir üsküt maʿnāsına. **Ḫalāb** balçıḳ dimekdir ṭīn maʿnāsına. **Zeb** geñez dimekdir[625] āsān maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Līk feṭḥ-i nāme-i ten zeb me-dān
Ve'rne her kes sırr-ı dil dīdī ʿayān

Nāb ṣāfī dimekdir ḫāliṣ maʿnāsına.[626]

Ezber it kim ***fāʿilātün*** *dört dürür maʿ* ***fāʿilātün*** *nī-i tāb* [yk. 81a] ***fāʿilün***
Biri tāb u ***fāʿilātün*** *āfitāb u* ***fāʿilātün*** *māhtāb* ***fāʿilün***

Biri ḳızmaḳ ***fāʿilātün*** *biri ṭāḳat* ***fāʿilātün*** *birisi* ***fāʿilün***
Zülfüñ ipiñ ***fāʿilātün*** *egilüp bü* ***fāʿilātün*** *külmesi* ***fāʿilün***

Nāẓım bunda iki beytde **tāb** lafẓınıñ dört maʿnāsını beyān idüp dir ki ezber it yaʿnī maʿlūm idin ki tābıñ dört maʿnāsı vardır biri tāb maʿnāsına dimekdir yaʿnī şuʿle maʿnāsınadır[627] miṣāl āfitāb ve māhtāb dirler żavu'ş-şems ve żavu'l-ḳamer maʿnāsına. Ve biri ḳızmaḳ dimekdir ḥarr maʿnāsına külḫān-tāb dirler ḥarr-ı ātūn maʿnāsına ve biri ṭāḳat dimekdir ḳudret maʿnāsına miṣāl tāb ne-dārem dirler lā-

[622] ve R: MK'de yoktur.
[623] ki R: MK'de yoktur.
[624] olmuşdur R: MK'de yoktur.
[625] dimekdir R: maʿnāsına MK.
[626] maʿnāsına R: dimekdir MK.
[627] maʿnāsınadır R: maʿnāsına MK.

ḳudrete lenā maʿnāsına ve biri zülfüñ ve ipiñ egilmesi dimekdir ki tābīden lafẓından ṣīġa-i emrdir caʿd maʿnāsına.

Hem kitābıñ ***fāʿilātün*** *evveli fih* ***fāʿilātün*** *risti hem* ***fāʿilün***
Bir ḥakīmiñ ***fāʿilātün*** *adı Zerdüşt* ***fāʿilātün*** *ey dedem* ***fāʿilün***

Fihrist kitābıñ evveli dimekdir yaʿnī yaʿnī kitābıñ evvelinde bābları beyāñ itdügi yerdir ʿArabī'de tā'sız fihris dirler. **Zerdüşt**[628] bir ḥakīmiñ adıdır dimekdir yaʿnī Mecūsīleriñ milletinde bir imām vardı evvel-emrde Dānyāl[629] Ḥakīm'iñ[630] şāgirdlerinden idi ṣoñra el-ʿiyāẕu bi'llāh ḫızlāna maẓhar olup Mecūsīlerin āyīn-i bāṭıllarını ol vażʿ itmişdir diyü rivāyet olunmuşdur.

Yarılup a ***fāʿilātün*** *çılmış olsa* ***fāʿilātün*** *kefte di* ***fāʿilün***
Egilüp ṭo ***fāʿilātün*** *laşmış olsa* ***fāʿilātün*** *çefte di* ***fāʿilün***

Kefte yarılup açılmış dimekdir şiḳāḳ maʿnāsına. **Çefte** egilmiş ve dolaşmış dimekdir memzūc maʿnāsına.

Oldı isper ***fāʿilātün*** *ġam ʿArabca* ***fāʿilātün*** *żaymurān* ***fāʿilün***
Feslegendür ***fāʿilātün*** *yekbünī Tür* ***fāʿilātün*** *kī hemān* ***fāʿilün***

İsperġam Fārisī'dir Türkī'si yekbünī dimekdir yaʿnī bir cins reyḥāndır ki bir diblü olur ammā şāḫları çoḳ olur ḫurde yapraḳları olur incecik telleri olur ṭop reyḥān dimekle meşhūrdur ʿArabca żaymurān dirler dimekdir diyü nāẓım tefsīr ider ve feslegendir diyü Türkīce taʿbīr ider.

Gök gibi yaʿ ***fāʿilātün*** [yk. 82b] *nī sipehr-ā* ***fāʿilātün*** *sā siperm* ***fāʿilün***
Oldı hem rey ***fāʿilātün*** *ḥān utanmaḳ* ***fāʿilātün*** *oldı şerm* ***fāʿilün***

[628] Zerdüşt hakkında detaylı bilgi için bkz. Şinasi Gündüz. "Mecûsilîk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 28. (İstanbul, 2003), s. 279-284.
[629] Dânyâl hakkında detaylı bilgi için bkz. Zülfikar Tüccar. "*İbn Dânyâl*". TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 19. (İstanbul, 1999), s. 409-410.
[630] ḥakīmiñ R: ḥakīmleriñ MK.

Sipehr-āsā gök gibi dimekdir sipehr gök dimekdir āsā gibi dimekdir maʿnā-yı terkībisi[631] gök gibi dimekdir ʿArabī'de ke'l-ezraḳ dirler. **Siperm** muṭlaḳ reyḥān dimekdir ʿArabī'de daḫı reyḥān dirler. **Şerm** utanmaḳ dimekdir ḥayā maʿnāsına.

Fām-gūne ***fāʿilātün*** *gibi yaʿnī* ***fāʿilātün*** *zerd-fām* ***fāʿilün***

Ṣarışın gül ***fāʿilātün***[632] *güne gül gi* ***fāʿilātün*** *bi hümām* ***fāʿilün***[633]

Fām gibi dimekdir. **Güne** bu daḫı gibi dimekdir yaʿnī fām ve güne ikisi daḫı gibi dimekdir naẓīr ve miṣl maʿnāsına bundan ṣoñra fām ve güneye miṣāl getürüp dir ki yaʿnī **zerd-fām** ṣarışın dimekdir miṣl-i aṣfer maʿnāsına[634] fāma miṣāl ve gül-güne gül gibi dimekdir miṣlüʾl-verd maʿnāsına bunı daḫı güneye miṣāl getürmüşdür. **Hümām** lafẓı lüġat degildir vezn içün getürmüşdür.

Tūnu külḫān ***fāʿilātün*** *çam aġacı* ***fāʿilātün*** *merḫdür* ***fāʿilün***

Köşki kerḫ ol ***fāʿilātün*** *dı biraz hem* ***fāʿilātün*** *berḫdür* ***fāʿilün***

Tūn külḫān dimekdir ātūn maʿnāsına yaʿnī ḥammāmlarıñ külḫānı dimek olur.[635] **Merḫ** çam aġacı[636] dimekdir[637] lākin meşhūr bildigimiz çam aġacı degildir belki ʿArablar[638] diyārında biter bir kök aġacdır ki[639] erkekdir ve bir daḫı dişisi olur. Yaş iken ikisin daḫı keserler birbirine sürerler bir ṣu ḥāṣıl olur ol ṣudan āteş yaḳarlar ʿArabī'de daḫı erkegine merḫ ve dişisine ʿafār dirler lüġat-ı müşterekedir bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[640] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Tā ne-mānī ṣıfr u ser-gerdān çū çarḫ

Tā ne-sūzī tū zi-bī-maġzī çū merḫ

---

[631] terkībisi R: terkībi MK.
[632] fāʿilātün R: MK'de yoktur.
[633] fāʿilün R: MK'de yoktur.
[634] maʿnāsına R: MK'de yoktur.
[635] dimek olur R: dimekdir MK.
[636] aġacı R: aġacıdır MK.
[637] dimekdir R: MK'de yoktur.
[638] ʿArablar R: ʿArab MK.
[639] ki R: MK'de yoktur.
[640] ki MK: R'de yoktur.

Kerḫ köşk dimekdir ṣarḥ maʿnāsına. **Berḫ** biraz dimekdir baʿż maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevīʾ*dendir[641] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Meṯnevī der-ḥacm ger būdī çū çerḫ
Der ne-guncīdī der-ū zʾīn nīm berḫ

Maʿnide nā ***fāʿilātün*** *dānı ġāfil* ***fāʿilātün*** *dür levend* ***fāʿilün***
Hem daḫı taʿ ***fāʿilātün*** *yīni yoḳ ṣa* ***fāʿilātün*** *ġış idend* ***fāʿilün*** [yk. 82a]

Levend ve **nādān** ikisi daḫı Fārisīʾdir ve ġāfil ʿArabīʾdir ve lākin nāẓım Türkī yerine istiʿmāl itmişdir yaʿnī ḥaḳdan ġāfil dimekdir yaʿnī ḥaḳḳıñ vaʿd u vaʿīdinden ġāfil ve nefsine tābiʿ dimek olur[642] bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevīʾ*dendir[643] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Īn çi mī-gūyī duʿā çiʾbved me-ḫand
Ber-ser u rīş-i men u ḫˇīş ey levend

Edend taʿyīni yoḳ ṣaġış dimekdir yaʿnī bir sayı ki ne miḳdār idügi bilinmeye cemʿ maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevīʾ*dendir[644] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Güft ū-rā kevter u ḥelvā bi-çend
Güft kūdek nīm-dinār u edend

Laf urup söz ***fāʿilātün*** *çeyneme yaʿ* ***fāʿilātün*** *nī mülend* ***fāʿilün***
Hem yavuz o ***fāʿilātün*** *lan ḥarūn ol* ***fāʿilātün*** *dı vü tünd* ***fāʿilün***

Mülend laf urup çiyneme dimekdir yaʿnī ögünme dimek olur lā-temdeḫ nefseke maʿnāsına. **Tünd** yavuz olan dimekdir yaʿnī yavuz ve başı sert ve ögrenmedik ḥayvān diyüp ʿArabīsiyle tefsīr idüp ḥarūn oldı tünddür[645] bu mülend ve tünd

[641] ki MK: R'de yoktur.
[642] dimek olur R: dimekdir MK.
[643] ki MK: R'de yoktur.
[644] ki MK: R'de yoktur.
[645] tünddür R: tünd dimekdir MK.

lüġatları ikisi daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir ikisi daḫı bu bir beytde vāḳiʿ olmuşdur.

Beyt:

Ber-żaʿīfī-yi giyāh ān bād-ı tünd

Raḥm kerd ey dil tū ez-ḳuvvet mülend

Di vedāʿ it ***fāʿilātün*** *di diseñ bed* ***fāʿilātün*** *rūd kerd* ***fāʿilün***

Ḥamle vü ceng ***fāʿilātün*** *itmege dir* ***fāʿilātün*** *ler neberd* ***fāʿilün***

Be'drūd kerd vedāʿ itdi dimekdir ʿArabī'de daḫı vedāʿ dirler.[646] **Neberd** nūn'uñ ve bā'nıñ fetḥalarıyla ḥamle ve ceng itmek dimekdir[647] ḥarb cidāl maʿnāsına.

Uyanuḳ bī ***fāʿilātün*** *dār-ı ʿāşıḳ* ***fāʿilātün*** *germ u dār* ***fāʿilün***

Hem ḫaşıl ā ***fāʿilātün*** *hār u muḥkem* ***fāʿilātün*** *üstüvār* ***fāʿilün***

Bīdār uyanuḳ dimekdir müsteyḳaẓ maʿnāsına. **Germ u dār** ʿāşıḳ dimekdir ʿArabī'de daḫı ʿāşıḳ dirler. **Āhār** ḫaşıl dimekdir yaʿnī cüleheler beziñ ipligine istiʿmāl itdükleri nesnedir ʿArabī'de ʿaṣīde dirler. **Üstüvār** muḥkem dimekdir ḳavī maʿnāsına.

İnce yol ben ***fāʿilātün*** *nā ipi hen* ***fāʿilātün*** *cāridür* ***fāʿilün*** **[yk. 83b]**

Ulu vü leş ***fāʿilātün*** *ker başı sā* ***fāʿilātün*** *lārdür* ***fāʿilün***

Hencār iki maʿnāya gelür biri bennā ipi dimekdir yaʿnī yapucılar yapu yaparken dīvārda ḳorlar dīvār egri[648] olmasun diyü mıṭmar maʿnāsına ve biri daḫı ince yol dimekdir yaʿnī uġrın yoldur ṭarīḳ-i ḫafī maʿnāsına. **Sālār** daḫı iki maʿnāya gelür biri ulu dimekdir yaʿnī ulu kişi dimek olur[649] yaʿnī naḳīb ve reʾīs[650] ve seyyid maʿnāsına ve biri daḫı[651] leşker başı dimekdir yaʿnī ser-ʿasker ve çeribaşı dimek olur ki ʿArabī'de emīrü'l-ceyş dirler.

---

[646] dirler R: MK'de yoktur.
[647] dimekdir R: dirler MK.
[648] egri R: içün MK.
[649] dimek olur R: dimekdir MK.
[650] maʿnāsına MK: R'de yoktur.
[651] daḫı R: MK'de yoktur.

Yaṣlu çaylaḳ ***fāʿilātün*** *sūgvārī* ***fāʿilātün*** *mūş-ḫˇār* ***fāʿilün***

Hem yavaş ki ***fāʿilātün*** *şiye dirler* ***fāʿilātün*** *bürd-bār* ***fāʿilün***

Sūgvār yaṣlu dimekdir yaʿnī bir belā işābet itmiş kimesne muṣībet maʿnāsına. **Mūş-ḫˇār** çaylaḳ dimekdir ki[652] dāʾimā ṣıcan avlayup yidügi ecilden tesmiye olunmuşdur ḥidāʾet maʿnāsına. **Bürd-bār** yavaş kişi dimekdir bā'nıñ żammıyla[653] mürekkebdir[654] bürd ile bār lafẓından[655] maʿnā-yı terkībi[656] yük götürüci dimek olur[657] baʿdehu yavaş kişiye tesmiye olundı[658] her söz getürdigi ecilden ḥalīm maʿnāsına.

Aġlamaḳ mū ***fāʿilātün*** *yīden efsā* ***fāʿilātün*** *ne semer* ***fāʿilün***

Hem pirinç bon ***fāʿilātün*** *cuḳ şebedür* ***fāʿilātün*** *ḳaḥbe ġar* ***fāʿilün***

Mūyīden aġlamaḳ dimekdir yaʿnī ṣaġu ṣaġup aġlamaḳdır[659] bükāʾ maʿnāsına. **Semer** sīn-i mühmeleniñ ve mīm'in fetḥalarıyla[660] efsāne dimekdir yaʿnī meṣel ve ḥikāye dimek olur[661] ḳıṣṣa maʿnāsına. **Şebe** şīn'iñ ve bā'nıñ fetḥalarıyla[662] pirinç boncuḳ dimekdir ʿArabī'de ve Fārisī'de müstaʿmeldir yaʿnī pirinçden düzülmüş boncuḳ dimekdir. **Ġar** ġayn-i muʿcemeniñ fetḥiyle ḳaḥbe dimekdir ʿArabī'de ve Türkī'de ḳaḥbe dirler zāniye ʿavrete bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Güfteş ey ġar tū henūzī der-licāc
Mī-ne-bīnī īn taġayyur u irticāc

Hem daḫı ḫaş ***fāʿilātün*** *ḫāşı oldı* ***fāʿilātün*** *kök-nār* ***fāʿilün***
Hem puyū gü ***fāʿilātün*** *ye kelerdür* ***fāʿilātün*** *sūs-mār* ***fāʿilün***

---

[652] ki R: MK'de yoktur.
[653] żammıyla R: fetḥiyle MK.
[654] mürekkebdir R: MK'de yoktur.
[655] mürekkebdir MK: R'de yoktur.
[656] maʿnā-yı terkībi R: maʿnāsı MK.
[657] dimek olur R: dimekdir MK.
[658] olundı R: olunur MK.
[659] aġlamaḳdır R: aġlamaḳ MK.
[660] fetḥalarıyla R: fetḥiyle MK.
[661]dimek olur R: dimekdir MK.
[662] fetḥalarıyla R: fetḥiyle MK.

Köknār iki kāf-ı ʿAcemī'niñ żammeleriyle **[yk. 83a]** ḫaşḫāş dimekdir ʿArabī'de daḫı ḫaşḫāş dirler. **Puyū** bāʾ-i ʿArabī'niñ ve yā'nıñ żammeleriyle güye dimekdir yaʿnī bir böceḳdir ki ṭaʿāma ve ṣofe ve çuḳaya ve eṣvāba düşer ʿArabī'de ʿuṣṣe ve sūs dirler. **Sūsmār** keler dimekdir ʿArabī'de ḍabb dirler.

Hem ḫazīne ***fāʿilātün*** *oldı gencūr* ***fāʿilātün*** *ey püser* ***fāʿilün***
İsteyüci ***fāʿilātün*** *kimse oldı* ***fāʿilātün*** *ḫūreger* ***fāʿilün***

Gencūr kāf-ı ʿAcemī'niñ fetḥasıyla[663] ḫazīne dimekdir rikāz maʿnāsına. **Ḫūreger** lafẓı mürekkebdir ḫūre ile ger lafẓından ḫūre ḥürmetsiz dimekdir ḫā'nıñ żammesiyle ḥaḳīr dimekdir ve vāv-ı resmiyle ve rāʾ-i mühmeleniñ fethasıyla ve yāʾ-i[664] resmiyledir[665] ve ger lafẓı edāt-ı ism-i fāʿildir kāf-i ʿAcemī'niñ fetḥasıyla maʿnā-yı terkībisi[666] dilenci dimekdir. Sāʾil maʿnāsına nāẓım isteyüci dimekdir diyü tefsīr ider ve lākin aṣl-ı maʿnā-yı terkībisi ḥaḳīrlik dileyici dimek olur dilenci maʿnāsın murād ider.

İki köydür ***fāʿilātün*** *Rāz u Mervez* ***fāʿilātün*** *dür biri* ***fāʿilün***
Ol vilāyet ***fāʿilātün*** *de ki şehri* ***fāʿilātün*** *dür Hirī* ***fāʿilün***

Rāz[667] ve **Mervez**[668] iki köydür ki **Hirī** vilāyetindedir dimekdir bu Rāz ve Mervez lafẓları daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**[669]

Hem ʿalem bir ***fāʿilātün*** *şehr adıdur* ***fāʿilātün*** *hem ṭırāz* ***fāʿilün***
Di yaraġa ***fāʿilātün*** *ālete çal* ***fāʿilātün*** *ġuya sāz* ***fāʿilün***

Ṭırāz iki maʿnāya gelür biri ʿālem dimekdir yaʿnī ḳaftānlara ve külāhlara itdikleri[670] nişāndır dir ki Türkī'de ve ʿArabī'de ʿalem dirler ve Fārisī'den taʿrīb idüp

---

[663] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[664] yāʾ-i R: hāʾ-i MK.
[665] resmiyledir R: resmiyle MK.
[666] terkībisi R: terkībi MK.
[667] Râz hakkında detaylı bilgi için bkz. Osman Gazi Özdügenli. "*Rey*". TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 35. (İstanbul, 2008), s. 40-41.
[668] Mervez hakkında detaylı bilgi için bkz. Osman Gazi Özdügenli. " *Merv*" . TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 29. (İstanbul, 2004), s. 223-225.
[669] Bu kısımda ifade edilmesine rağmen Mesnevi'den herhangi bir manzumeye yer verilmemiştir.

ṭırāz daḫı dirler ve biri daḫı bir şehr adıdır dimekdir yaʿnī bir şehr adıdır ki Türkī'de ʿAlem dirler ve Fārisī'de Ṭırāz dirler ve ʿArabī'de Ṭarsūs dirler ve Türkī'de daḫı Ṭarsūs dirler. **Sāz** üç maʿnāya gelür biri yaraġ dimekdir yaʿnī ālāt-ı cengdir ki ʿArabī'de silāḥ dirler ve biri daḫı ālet[671] dimekdir yaʿnī ehl-i ḥirfet istiʿmāl itdikleri āletlerdir[672] ki ʿArabī'de **[yk. 84b]** edāt dirler ve biri daḫı çalġu dimekdir yaʿnī çalġucılar çaldıġı sāzlardır ki ṭanbūr ve nāy ve çeng ve ḳānūn ve kemānī gibi nesnelerdir lehv maʿnāsına.

Līz-ḫūr en ***fāʿilātün*** *derzī*[673] *ded ış* ***fāʿilātün*** *marlamaḳ* ***fāʿilün***
Hem büyük kebr ***fāʿilātün*** *oldı gūrz ol* ***fāʿilātün*** *dı çomaḳ* ***fāʿilün***

Līẓḫūr ışmarlamaḳ dimekdir. **Enderzded**[674] bu daḫı ışmarlamaḳ dimekdir vaṣiyyet maʿnāsına. **Kebr** ʿArabī'den māḫūẕdur büyük dimekdir yaʿnī kebr ve ʿaẓīm maʿnāsına. **Gūrz** kāf-ı ʿAcemī'niñ żammesiyle çomaḳ dimekdir yaʿnī ceng içün demirden ve aġacdan yaparlar başı ṭopuḳ olur muṭlaḳdır ʿArabī'de mıṭraḳa dirler.

Esnemekdür ***fāʿilātün*** *ḫāmiyāz u* ***fāʿilātün*** *şaşı kāj* ***fāʿilün***
Ger ola tī ***fāʿilātün*** *nīsü ḫarman* ***fāʿilātün*** *oldı rāj* ***fāʿilün***

Ḫāmiyāz esnemek dimekdir teṣāvüb maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ānçünān k'ez-ʿaṭse vü ez-ḫāmiyāz
Īn dehān gerded be-nā-ḫ ʿāh-i tū bāz

Kāj kāf-ı ʿArabī'yle ve zāʾ-i ʿAcemī'yle şaşı dimekdir aḥvel maʿnāsına. **Rāj** rāʾ-i mühmeleniñ fetḥi ve zāʾ-i muʿcemeniñ sükūnı ile ḫarman tīnūs ola dimekdir. Yaʿnī şol arpa ve buġday ḫarmanı ki ṣavrılup ḥāżır tīnūs ola aña rāj dirler dimek olur yaʿnī

---

[670] ʿālemdir MK: R'de yoktur.
[671] ālet R: āletdir ki MK.
[672] āletlerdir R: āletdir MK.
[673] derz-i R: derd-i MK.
[674] enderzded R: enderdded MK.

cec ola dimek olur ʿArabī'de ṣubre dirler bu kāj ve rāj lüġatleri daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[675] ikisi daḫı bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ān ḫabīṣ ez-şeyḫ mī-lāyīd rāj
Kej niger bāşed hemīşe ʿaḳl-ı kāj

İssilik tef ***fāʿilātün*** *orta yay a* ***fāʿilātün*** *yı temūz* ***fāʿilün***
Daḫı fi'l-cüm ***fāʿilātün*** *le dimek dür* ***fāʿilātün*** *ür henūz* ***fāʿilün***

Teft evveli tāʾ-i müṣennā'nıñ fetḥi ile baʿdehu fāʾ-i sākine ve āḫirine tāʾ-i müṣennā'nıñ sükūn ile issilik[676] dimekdir ḥur maʿnāsına. **Temūz** orta yay ayı dimekdir yaʿnī rūm aylarından bir ayıñ adıdır ki ol[677] evāsıṭında güneş esed būrcına taḥvīl ider evsaṭ-ı şayf maʿnāsına. **Henūz** fi'l-cümle dimekdir henüz lafẓı Türkī'den meʾḫūzdür fi'l-cümle ʿArabī'dir nāẓım Türkī yerine istiʿmāl itmişdir Türkī'de cümleden biri dimek olur **[yk. 84a]** Fārisī'de ez-cümle diyü istiʿmāl iderler.

Hem füsūs ol ***fāʿilātün*** *dı daḫı ḥayf* ***fāʿilātün*** *eylemek* ***fāʿilün***
Daḫı hezl u ***fāʿilātün*** *bīhūde söz* ***fāʿilātün*** *söylemek* ***fāʿilün***

Füsūs iki maʿnāya gelür biri ḥayf eylemek dimekdir yaʿnī güc eylemek dimek olur ḥayf ʿArabī'dir ʿArabī'yle nāẓım tefsīr itmişdir ʿArabī'de ẓulm daḫı dirler ve biri daḫı hezil maʿnāsınadır dimekdir. **Hezl** Fārisī'dir ve hem füsūsuñ tefsīrdir bu iki lüġat daḫı tefsīr idüp bīhūde söz söylemek dimekdir yaʿnī ḥaḳḳ olmayan kelāmı söylemek dimek olur[678] ʿArabī'de daḫı hezl dirler.

Çeġz içi çirk ***fāʿilātün*** *lü çıbāndur* ***fāʿilātün*** *hem denes* ***fāʿilün***
Çirkidür bir ***fāʿilātün*** *şehr adıdur* ***fāʿilātün*** *hem Ṭabes* ***fāʿilün***

[675] ikisi daḫı R: ki MK.
[676] issilik R: issi MK.
[677] ayın MK: R'de yoktur.
[678] dimek olur R: dirler MK.

Çeġz içi çirklü çıban dimekdir yaʿnī bir yaradır ki içinde cerāḥat ḳalmış ola ʿArabī'de ḳāḥe'l-cerḥ dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī'*dendir[679] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Tā-be-ne-şikāfī bi-nişter rīş-i çeġz

Key şeved nīkū vü key gerdīd neġz

Denes fetḥateyn ile Fārisī'de çirk dimekdir ʿArabī'de daḫı[680] çirk dimekdir lüġat-ı müşterekedir vesaḫ ve deren maʿnāsına. **Ṭabes**[681] fetḥateyn ile bir şehr adıdır dimekdir bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī'*dendir[682] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur.[683]

Hem meniş ṭab ***fāʿilātün*** *ʿı sigāliş* ***fāʿilātün*** *ḥīle mekr* ***fāʿilün***

Bevş-i keṯret ***fāʿilātün*** *yaʿnī cemʿu* ***fāʿilātün*** *Zeyd u Bekr* ***fāʿilün***

Meniş ṭabīʿat dimekdir ḫalḳ maʿnāsına. **Sigāliş** ḥīle mekr dimekdir ḫaduʿ maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī'*dendir[684] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Z'ān sigāliş şerm hem mī-dāştend

Kendehā-rā bāz mī-enbāştend

Bevş bāʾ-i ʿArabī'niñ fetḥasıyla[685] keṯret dimekdir diyüp yaʿnī[686] cemʿ dimekdir diyü tefsīr ider yaʿnī cemʿ olmuş ādem bölügüne dirler bundan ṣoñra miṯāl getürüp zeyd bekr diyü miṯāl getürür.

Pehlevīce ***fāʿilātün*** *oldı* [yk. 85b] *güneş* ***fāʿilātün*** *raḫş u Ḫış* ***fāʿilün***

Belḫ'de bir şehr ***fāʿilātün*** *ıldıramaḳ* ***fāʿilātün*** *dur dıraḫş* ***fāʿilün***

---

[679] ki MK: R'de yoktur.
[680] daḫı R: MK'de yoktur.
[681] İran'da Horasan eyaletine bağlı bir vilayet. Osman Çetin. "Horasan". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 18. (İstanbul, 1998, s. 234-241.
[682] ki MK: R'de yoktur.
[683] Bu kısımda ifade edilmesine rağmen Mesnevi'den herhangi bir manzumeye yer verilmemiştir.
[684] ki MK: R'de yoktur.
[685] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[686] yaʿnī R: MK'de yoktur.

Raḫş güneş dimekdir Pehlevīce yaʿnī Fārisīce güneşe raḫş dirler dimek olur şems maʿnāsına. **Ḫış** Belḫ[687] vilāyetinde bir şehrin adıdır bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur.[688]

Dıraḫş ıldıramaḳ dimekdir işrāḳ maʿnāsına.

Muġ gavır şuʿ ***fāʿilātün*** *le fürūġ u* ***fāʿilātün*** *hezil lāġ* ***fāʿilün***

Ḳarañu muġ ***fāʿilātün*** *gice ḳara* ***fāʿilātün*** *ñusı māġ* ***fāʿilün***

Muġ mīm'iñ żammesiyle gavur dimekdir aṣl lüġatde oda ṭapucı dimekdir bu cihetden nāẓım gavır diyü tefsīr itmişdir ḥaḳḳı inkār itdügi içün kāfir maʿnāsına. **Fürūġ** şuʿle dimekdir ʿArabī'de daḫı şuʿle dirler yaʿnī aydınlıḳ dimek olur. **Lāġ** hezil dimekdir yaʿnī laġv ve laṭīfe ve mizāḥ ve ḫūraṭa itmek ʿArabī'de daḫı hezl dirler. **Muġ** bu daḫı mīm'iñ żammıyla ḳarañu dimekdir muṭlaḳdır ġayheb maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir[689] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Sūy-i çāhī k'ū nişāneş kerde būd[690]

Çāh-ı muġ-rā dām-ı cāneş kerde būd

Māġ elif-i memdūde ile gice ḳarañusı dimekdir yaʿnī ṣabāḥa ḳarşu fecr-i ṣādıḳ ile fecr-i kāẕibiñ beyninde olan ḳarañuluḳdur ʿArabī'de deycūr ve ġalas maʿnāsına.[691]

Hem nüġūl ol ***fāʿilātün*** *dı deriñ da* ***fāʿilātün*** *ḫı güzāf* ***fāʿilün***

Bīhūde söz ***fāʿilātün*** *dür ʿaḳılsız* ***fāʿilātün*** *dur nişāf* ***fāʿilün***

Nüġūl vāvla ve vāv'sız lüġatdır nūn'uñ ve ġayn-ı muʿcemeniñ żammeleriyle deriñ dimekdir ammā ṣuda ve ḳuyuda istiʿmāl olunur ʿumḳ maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir[692] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur.[693] **Beyt:**

---

[687] Belh hakkında detaylı bilgi için bkz. Tahsin Yazıcı. "Belh". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5. (İstanbul, 1992), s. 410-411.

[688] Bu kısımda ifade edilmesine rağmen Mesnevi'den herhangi bir manzumeye yer verilmemiştir.

[689] ki MK: R'de yoktur.

[690] būd R: būş MK.

[691] maʿnāsına R: dirler MK.

Ḫāṣṣa her şeb cümle efkār u ʿuḳul

Nīst gerded ġarḳ der-baḥr-ı nüġūl

Beyt:

Diger[694] *bā-ʿÖmer āmed zi-Ḳayṣer yek resūl*

Der-Medīne ez-beyābān-ı nüġūl

Güzāf bīhūde söz dimekdir yaʿnī bīhūde söz söylemek dimekdir bāṭıl ve ʿabes maʿnāsına. **Nişāf** ʿaḳılsız dimekdir ammā aṣl lüġatde **[yk. 85a]** ḫuşk-ı dimāġ maʿnāsınadır[695] yaʿnī ṭaʿām yememeden ve ṣu içmemeden dimāġa ḳuruluḳ ḥāṣıl olur. Bu ecilden ʿaḳla ḫıffet gelür anıñ içün nāẓım ʿaḳlsız dimekle[696] tefsīr itmişdir belīd ve sefīh maʿnāsına bu güzāf ve nişāf lüġatleri ikisi daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir[697] ikisi daḫı bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Men çi-rā peyġām-ı ḫāmī ez-güzāf

Bürdem ez-bī-dānişī vü ez-nişāf

Zişti ḥafrī ***fāʿilātün*** *ḳ u nişāne* ***fāʿilātün*** *dür hedef* ***fāʿilün***

Ḳaffedür bir ***fāʿilātün*** *nevʿe ḳāb ḳav* ***fāʿilātün*** *oldı ḫaf* ***fāʿilün***

Ḥafrīḳ ʿArabī'dir zişt dimekdir yaʿnī çirkin dimek olur. **Hedef** bu daḫı ʿArabī'dir nişāne dimekdir yaʿnī oḳ nişānesidir.[698] **Ḳaffe** ḳāf'ıñ fetḥasıyla ve fāʾ-i müşeddedeniñ daḫı fetḥasıyla bir nevʿe ḳāb dimekdir yaʿnī[699] bir nevʿe ḳābdır ki bāġcılar[700] istiʿmāl iderler ʿArabī'de zenbīl dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir[701] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

---

[692] ki MK: R'de yoktur.
[693] olmuşdur R: MK'de yoktur.
[694] diger R: MK'de yoktur.
[695] maʿnāsınadır R: maʿnāsına MK.
[696] dimekle R: dimekdir MK.
[697] ki MK: R'de yoktur.
[698] nişānesidir R: nişānesi dimekdir MK.
[699] ve // yaʿnī R: MK'de yoktur.
[700] bāġcılar R: bāġcılarda MK.
[701] ki MK: R'de yoktur.

Çūn ḫar-ı teşne ḫayāl-i her yekī

Ez-ḳaffe ten fikr-rā şerbet mekī

Ḫaf ḳav dimekdir yaʿnī bezden itdükleri ḳavdır ki çaḳmaḳ çakup od yaḳar.

Ḳaşda vü a ***fāʿilātün*** *lında çīn ā* ***fāʿilātün*** *jengdür* ***fāʿilün***

Ṣıḳlıḳ ava ***fāʿilātün*** *zı u ḫunbük* ***fāʿilātün*** *ṭangdür* ***fāʿilün***

Ājeng elif-i memdūdeden ṣoñra zāʾ-i ʿAcemī'yle ḳaşda ve alında çīn dimekdir yaʿnī yaşluluḳdan ve ġażabdan ḥāṣıl olan alınıñ ve ḳaşıñ buruşuġıdır. **Ḫunbük** ṣıḳlıḳ dimekdir yaʿnī atı ṣuya yıḳmaḳdan itdükleri ṣıḳlıḳdır ki ʿArabī'de ṣafīr dirler. **Ṭang** avazı dimekdir yaʿnī ṣıḳlıḳ avazı dimek olur ṣaḫīr maʿnāsına[702] bu ḫunbük ve ṭang ikisi daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytlerde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Çūn melāʾik mānīʿ-i ān mī-şüdend

Ber-melāʾik ḫufye ḫunbük mī-zedend

Bāz güyed gūr ne īn seng būd

Yā meger ez-ḳubbe-i pür-ṭang būd

Hem tekālā ***fāʿilātün*** *dür baġaltaḳ* ***fāʿilātün*** *oldı* [yk. 86b] *heng* ***fāʿilün***

Ḳuvvete di ***fāʿilātün*** *şivelü maḥ* ***fāʿilātün*** *būbe şeng* ***fāʿilün***

Baġaltaḳ tekālā dimekdir yaʿnī ol nesnedir ki beşikde oġlancıklara ṣararlar ʿArabī'de ḥizām dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir[703] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ki bübür īn-rā baġaltāḳ-ı ferāḫ

Z'imtiḥan peydā şeved ū-rā dü şāḫ

Heng ḳuvvet dimekdir lākin muṭlaḳ[704] degildir[705] ʿaḳl ḳuvvetine ıṭlāḳ olunur fıṭnat maʿnāsına. **Şeng** şivelü maḥbūbe dimekdir yaʿnī ḥarekāt ve sekenātı maḳbūl olan maḥbūbe dimekdir ṭarīḳe ve ẕarīfe maʿnāsına.

---

[702] bu ḫunbük maʿnāsına MK: R'de yoktur.

[703] ki MK: R'de yoktur.

Daḫı ḫuzbük ***fāʿilātün*** *hezl oldı* ***fāʿilātün*** *çenglük* ***fāʿilün***

El ayaḳ eg ***fāʿilātün*** *ri olan ta* ***fāʿilātün*** *sa ḫudük* ***fāʿilün***

Ḫuzbük hezel dimekdir yaʿnī nüktelü söz dimekdir mizāḥ maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Her çi ū derḫ ̌āst ez-nān yā süpūs

Ḫuzbükī mī-güft u mī-kerdeş füsūs

Çenglük eli ayaġı egri dimekdir yaʿnī teşennücden veyā bir āfetden eli ayaġı ṭutmaz ola bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Çenglükem çūn cenīn ender raḥim

Nüh mehe geştem şüd īn naḳlān mühim

Ḫudük vāv-ı resmiyle ve żammeteyn ile tasa dimekdir yaʿnī bir kimse yoldaşını üşendirse baña ḫudük virme diyü Türkī'de istiʿmāl edilir.

Hem tabūrāk ***fāʿilātün*** *iki taḫta* ***fāʿilātün*** *dür ki ḫoş* ***fāʿilün***

Baġlayup çat ***fāʿilātün*** *ladüben ür* ***fāʿilātün*** *küde ḳuş* ***fāʿilün***

Tabūrāk iki taḫtadır ki birbirine baġlayup ḳuş ürküde dimekdir yaʿnī bir nesnedir ki oġlancıḳlar ve ḳuşbāzlar ve bāġçeciler iki taḫta birbirine baġlayup anıñla[706] ḳuş ürküdürler.

Gökcek u ġam ***fāʿilātün*** *lı vü ḫunk ġam* ***fāʿilātün*** *nākdur* ***fāʿilün***

Nāvek oḳdur ***fāʿilātün*** *müşk otı hem* ***fāʿilātün*** *nākdur* ***fāʿilün***

Ḫunk żamm-ı ḫā'yla gökçek dimekdir yaʿnī baḫtlu maʿnāsına ʿArabī'de ṭūbā dirler.[707] **Ġamnāk** gāmlu dimekdir maġmūm maʿnāsına. **Nāvek [yk. 86a]** oḳ dimekdir yaʿnī içi boş bir geçirik oḳdur ki oḳı anıñ içinden atarlar. **Nāk** müşk otı dimekdir yaʿnī bir otdur ki ḳoḳusı miske beñzer.

---

[704] muṭlaḳ R: muṭlaḳdır MK.
[705] degildir R: MK'de yoktur.
[706] anıñla R: MK'de yoktur.
[707] dirler R: maʿnāsına MK.

Daḫı nā-fer ***fāʿilātün*** *cāmı daḫı* ***fāʿilātün*** *nā-sezā* ***fāʿilün***

Ol kişi o ***fāʿilātün*** *la ki lāyıḳ* ***fāʿilātün*** *olmaya* ***fāʿilün***

Nā-fercām ve **nā-sezā** ikisi daḫı başḳa başḳa lüġatdır bir maʿnāyadır lāyıḳ olmaya dimekdir yaʿnī hīç bir nesneye lāyıḳ olmaya dimekdir lā-yeliḳu maʿnāsına.

Maʿnide tū ***fāʿilātün*** *zīm u yaʿnī* ***fāʿilātün*** *güsterīm* ***fāʿilün***

Türkisi dö ***fāʿilātün*** *şeyelim bı* ***fāʿilātün*** *raġalım* ***fāʿilün***[708]

Tūzīm bıraġalım dimekdir yaʿnī bir nesneyi bıraġalım dimek olur aṣl lüġatde ḳoyalım dimekdir[709] lākin nāẓım ḳoyalım maʿnāsından bıraġalım maʿnāsın aḫẕ itmişdir. ʿArabī'de yetrukūhum dirler. **Güsterīm** döşeyelim dimekdir yaʿnī ḫāliçeyi[710] ve döşegi döşeyelim dimek olur[711] kāf-i ʿArabī'niñ żammesiyledir[712] yefruşūhum maʿnāsına.

Hem şuḫūlī ***fāʿilātün*** *den dürür ur* ***fāʿilātün*** *maḳ ṣafīr* ***fāʿilün***

Hem nikūhī ***fāʿilātün*** *den yerüp yenc* ***fāʿilātün*** *mekedür* ***fāʿilün***

Şuḫūlīden ṣafīr urmaḳ dimekdir yaʿnī çaġırmaḳ ve gürlemek ve naʿra urmaḳ dimek olur ṣayḥa maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Tū duʿā-rā saḫt gīr u mī-şuḫūl

ʿĀḳıbet birhānedet ez-dest-i ġūl

Nikūhīden yerüp yencmek dimekdir yaʿnī bir nesneyi ḫorlayup yermek ve ḳınamaḳdır meẕemmet maʿnāsına.

Hem daḫı tū ***fāʿilātün*** *zīden u tū* ***fāʿilātün*** *līdeniñ* ***fāʿilün***

Maʿnīsi ḳa ***fāʿilātün*** *zanmaḳ igren* ***fāʿilātün*** *mek biliñ* ***fāʿilün***

---

[708] fāʿilün R: fāʿilātün MK.
[709] ḳoyalım dimekdir R: ḳoyalımdır MK.
[710] ḫāliçeyi R: ḫāli MK.
[711] dimek olur R: dimekdir MK.
[712] żammesiyledir R: żammesiyle MK.

Tüzīden ḳazanmaḳ dimekdir yaʿnī kār idüp māl ediñmek dimek olur kesb maʿnāsına. **Tülīden** igrenmek dimekdir istikrāh maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[713] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Saḫt mī-tülī zi-ter bīʿāt-i ū

Veʾz- [yk. 87b] *delāl u kīne vü āfāt-ı ū*

Hem Buḫārā ***fāʿilātün*** *cānibindʾĀ* ***fāʿilātün*** *mün digil* ***fāʿilün***

Bir ovaya ***fāʿilātün*** *ocaġa kā* ***fāʿilātün*** *nün digil* ***fāʿilün***

Āmūn Buḫārā[714] cānibinde bir ovaya dirler[715] dimekdir Āmūn aṣl lüġatde çevreye dirler[716] ve lākin ol ova Buḫārā'nıñ dört eṭrāfında olup Buḫārā ortasında olduġundan ol ovaya Āmūn denilmişdir. **Kānūn** ocaḳ dimekdir kāf-ı ʿArabī'yledir ve lafẓı daḫı ʿArabī'dir yaʿnī demirden düzülmüş od yaḳacaḳ ocaḳdır mūḳid maʿnāsına.

Ḥīzi meʾbūn ***fāʿilātün*** *dur nigūn ḫā* ***fāʿilātün*** *tūn daḫı* ***fāʿilün***

Pādişāhlar ***fāʿilātün*** *oldı keyhān* ***fāʿilātün*** *ey aḫī* ***fāʿilün***

Meʾbūn ḥīz dimekdir yaʿnī dibin şatan oġlan dimek olur[717] müḫanneṯ maʿnāsına. **Nigūn** nūn'uñ kesriyle ve kāfʾı ʿAcemī'niñ żammıyla ve vāv-ı aṣlīyle ve āḫiri nūn-ı sākinle ḫātūn dimekdir yaʿnī ḫātūnlarıñ daḫı ḥīzine nigūn dirler dimekdir müḫanneṯe maʿnāsına. **Keyhān** pādişāhlar dimekdir melik maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[718] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt**:

Ẓāhireş-rā şühre-i keyhān künīm

Bāṭıneş-rā ez-heme penhān künīm

Sürtüni sür ***fāʿilātün*** *tüni yaʿnī* ***fāʿilātün*** *ġajġajān* ***fāʿilün***

Hem ʿaşīre ***fāʿilātün*** *vü ḳabīle* ***fāʿilātün*** *dūdmān* ***fāʿilün***

---

[713] ki MK: R'de yoktur.

[714] Buhârâ hakkında detaylı bilgi için bkz. Ramazan Şeşen. "Buhara". TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 6. (İstanbul, 1992), s. 363-367.

[715] dirler R: diñil MK.

[716] dirler R: diñil MK.

[717] dimek olur R: dimekdir MK.

[718] ki MK: R'de yoktur.

Ġajġajān sürtüni sürtüni dimekdir yaʿnī emekliyü emekliyü dimek olur nitekim yeñi ayaḳlanmaḳa yaḳın olan maʿṣūmlar emekler ʿArabī'de ḥābī dirler. **Dūdmān** ʿaşīre ve ḳabīle dimekdir yaʿnī çoḳ boy dimek olur ʿaşīre ve ḳabīle ʿArabī'dir nāẓım Türkī yerine istiʿmāl itmişdir.

Hem ṭarılġan ***fāʿilātün*** *maḳ terencī* ***fāʿilātün*** *den dürür* ***fāʿilün***

Daḫı orta ***fāʿilātün*** *ḳış ayı Beh* ***fāʿilātün*** *men dürür* ***fāʿilün***

Terencīden ṭarılġanmaḳ dimekdir yaʿnī ḳuşaġı ve ḳolanı berk ve muḥkem çekmekdir ʿArabī'de bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Güft şābāş u türüş āvīḫte lünc

Şüd turuncīde vü türüş hemçūn turunc

Behmen orta ḳış ayı dimekdir yaʿnī tārīḫ-i celālīden bir ayıñ adıdır **[yk. 87a]** ki orta ḳış ayıdır bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[719] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Çūnki zāġān ḫayme ber-behmen zedend

Bülbülān pinhān şüdend u ten zedend

Daḫı şādır ***fāʿilātün*** *vān dürür bü* ***fāʿilātün*** *yük döşek* ***fāʿilün***

Oldı fersū ***fāʿilātün*** *den bozulup* ***fāʿilātün*** *eskimek* ***fāʿilün***

Şādırvān büyük döşek dimekdir yaʿnī enlü ve iyü bisāṭdır ki yere döşerler ʿArabī'de zürbīye dirler. **Fersūden** bozulup eskimek dimekdir yaʿnī müteġayyir olmaḳdır fesād maʿnāsına.

Ödemek ḳul ***fāʿilātün*** *luġı tūzī* ***fāʿilātün*** *den dürür* ***fāʿilün***

Ṣoġılup ṭıḳ ***fāʿilātün*** *maḳ süpürī* ***fāʿilātün*** *den dürür* ***fāʿilün***

Tūzīden ḳulluḳ ödemek dimekdir[720] yaʿnī Bārī Teʿalā'nıñ emrine imtiṯāl ve nehyinden ictināb idüp[721] her bir ʿużvunı emr olunduġı üzere[722] yerine ṣarf itmek

[719] ki MK: R'de yoktur.

muṭīʿ maʿnāsına.[723] **Süpürīden** ṣoġılup[724] dıḳmaḳ dimekdir[725] yaʿnī sencūb dürtmek dimek olur ṭaʿn maʿnāsına.

Ṭaʿna peyġā ***fāʿilātün*** *re bezek ol* ***fāʿilātün*** *dı ferih* ***fāʿilün***
Oldı hem bir ***fāʿilātün*** *işde artıḳ* ***fāʿilātün*** *lıḳ ferih* ***fāʿilün***

Peyġāre ṭaʿn itmek dimekdir[726] ẕemm maʿnāsına. **Ferih** fā'nıñ fetḥasıyla[727] ve rā'nıñ żammı ve kesri cāizdir bezek dimekdir ziynet maʿnāsına. **Ferih** fā'nıñ fetḥi ve rā'nıñ kesriyle ve hā'nıñ sükūnıyla artıḳlıḳ dimekdir yaʿnī muṭlaḳ artıḳlıḳdır nenin olursa olsun faẓla maʿnāsına.

Daḫı bitmek ***fāʿilātün*** *oldı rūyī* ***fāʿilātün*** *den daḫı* ***fāʿilün***
Oldı rīzī ***fāʿilātün*** *den dökülmek* ***fāʿilātün*** *ey aḫī* ***fāʿilün***

Rūyīden bitmek dimekdir nebt maʿnāsına yaʿnī ot ve ekin bitmek dimek olur. **Rīzīden** dökülmek dimekdir yaʿnī ṣu veyā bir nesne ḳabdan dökülmek[728] dimek olur ṣabʿ maʿnāsına.

Dūḫten dik ***fāʿilātün*** *mek keşūḫā* ***fāʿilātün*** *ne kidi* ***fāʿilün***
Rīden u ṣıc ***fāʿilātün*** *maġa di ū* ***fāʿilātün*** *ṣuġye di* ***fāʿilün*** [yk. 88b]

Dūḫten dikmek dimekdir[729] muṭlaḳdır ḳaftān ve bir āḫer nesneyi dikmek dimek olur ḫıyāṭa maʿnāsına ve baʿżı nüsḫada ġamz eylemek keşḫān kidi vāḳiʿ olmuşdur bu nüsḫaya göre[730] nāẓım ġamz maʿnāsın rivāyet itmişdir[731] yaʿnī dūḫte ġamz eylemek dimekdir yaʿnī bir kimseyi bir[732] ḥākime ve ẓālime ġamz itmek dimek

---

[720] dimekdir R: MK'de yoktur.
[721] idüp R: MK'de yoktur.
[722] üzere R: MK'de yoktur.
[723] maʿnāsına R: olmaḳ MK.
[724] ṣoġılup R: ṭoġılup MK.
[725] dimekdir R: MK'de yoktur.
[726] dimekdir R: MK'de yoktur.
[727] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[728] ḳabdan dökülmek R: MK'de yoktur.
[729] dikmek dimekdir R: dikmekdir MK.
[730] göre R: MK'de yoktur.
[731] itmişdir R: maʿnāsına MK.
[732] bir R: MK'de yoktur.

olur[733] nemmām maʿnāsına. **Keşḫān** kidi dimekdir aṣl lüġatde ġayretsizleriñ başı dimek olur[734] kidi olan kimse[735] daḫı ehli ile yād kimseyi görüp muḳayyed olmaduġı içün kidiye keşḫān tesmiye olunmuşdur deyyūṣ maʿnāsına. **Rīden** ṣıçmaḳ dimekdir teġāvīṭ[736] maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[737] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ān gedā der-reft u dāmen ber-keşīd
Enderān ḫāne bi-ḥisbet ḫˇāst rīd

Güft hey hey güft ten zen ey dijem
Tā der-īn vīrāne ḫod fārigˇ künem

Çūn der-īncā nīst vech-i zīsten
Der-çünīn ḫāne bi-bāyed rīsten

Suġye zebūn dimekdir yaʿni bir kimseniñ[738] elinde zebūn olmuş kimseye dirler maġlūb maʿnāsına bu lüġat[739] daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[740] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Suġye-i ṣūret şüd ān Ḫˇāce-i Selīm
Ki be-dih mī-şüd be-güftārī saḳīm

Hem gürāzī ***fāʿilātün*** *den ṣalınmaḳ* ***fāʿilātün*** *berṭule* ***fāʿilün***
Bürk Nūḥ'uñ ***fāʿilātün*** *ʿavretidür* ***fāʿilātün*** *Vāḥile*[741] ***fāʿilün***

Gürāzīden ṣalınmaḳ dimekdir yaʿnī nāzla ṣalını ṣalını yürümek dirler tecebbüs maʿnāsına. **Berṭule**[742] bürk dimekdir yaʿnī başa giyecek bürkdür bāʾ-i[743] ʿArabī'niñ

[733] itmek dimek olur R: eylemek MK.
[734] dimek olur R: dimekdir MK.
[735] dimek olur MK: R'de yoktur.
[736] teġāvīṭ R: teġavūṭ MK.
[737] ki MK: R'de yoktur.
[738] kimseniñ R: kimse MK.
[739] lüġat R: MK'de yoktur.
[740] ki MK: R'de yoktur.
[741] vāḥile R: vāhile MK.
[742] berṭule R: berṭile MK.

fetḥi ve rāʾ-i mühmeleniñ sükūnı ve ṭāʾ-i ḥuṭṭīʾniñ żammı ve lām'ıñ fetḥi ve yāʾ-i resmiyledir muṭlaḳ[744] bürkdür ʿArabīʾde bāʾ-i ʿArabīʾniñ żammıyla[745] ve ṭāʾ-i ḥuṭṭīʾniñ fetḥiyle burṭale dirler lüġat-ı müşretekedir. **Vāhile** Nūḥ ʿAleyhis-selāmıñ ʿavretiniñ[746] ismidir lüġat-ı ʿArabīʾde ve Fārisīʾde medḫalı yoḳdur *Meṣnevīʾ*de bu ism vāḳiʿ olmaġın nāẓım bu mevżuʿda ẕikr itmişdir *Meṣnevīʾ*niñ[747] beytinde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**[748]

[yk. 88a] *Nesteren nes* ***fāʿilātün*** *rīn gülidür* ***fāʿilātün*** *tīr-māh* ***fāʿilün***

Güze dirler ***fāʿilātün*** *ulu yoldır* ***fāʿilātün*** *şāh-rāh*[749] ***fāʿilün***

Nesteren nesrīn güli dimekdir yaʿnī gül aġacına beñzer bir dikenlü aġacıñ çiçegidir ki aḳ gül gibidir ammā andan küçürek olur ʿArabīʾde daḫı nesrīn dirler. **Tīr-māh** güz dimekdir yaʿnī güz faṣlı dimek olur ki güziñ ibtidā ayıdır ʿArabīʾde evveli ḫarīf dirler. **Şāh-rāh** ulu yol dimekdir şāriʿ maʿnāsına.

Hem ṣu sızmaḳ ***fāʿilātün*** *dur zehīden* ***fāʿilātün*** *ṭanṭana* ***fāʿilün***

Di çoġul du ***fāʿilātün*** *ya vü çay ā* ***fāʿilātün*** *vāzına* ***fāʿilün***

Zehīden ṣu sızmaḳ dimekdir ʿArabīʾde sereb dirler yaʿnī ṭulumdan ve bardaḳdan ṣu sızmaḳdır bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevīʾ*dendir[750] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Mī-zehāned kūh z'ān āvāz u ḳāl

Ṣād hezārān çeşme-i āb-ı zülāl

Ṭanṭana ṣu çaġıldusı[751] ve çay āvāzı dimekdir yaʿnī bir yerden ḳaynayup çıḳan ṣuyuñ āvāzı ve çaydan gürleyüp aḳmanıñ āvāzı neşneşe maʿnāsına.

---

[743] bāʾ-i R: MK'de yoktur.
[744] muṭlaḳ R: muṭlaḳdır MK.
[745] żammıyla R: żammı MK.
[746] ʿavretiniñ R: ʿavretidir MK.
[747] bu R: MK'de yoktur.
[748] Bu kısımda ifade edilmesine rağmen Mesnevi'den herhangi bir manzumeye yer verilmemiştir.
[749] rāh R: rā MK.
[750] ki MK: R'de yoktur.

Hem levīşe ***fāʿilātün*** *dür yevāşe* ***fāʿilātün*** *hem daḫı* ***fāʿilün***

Dūşaġe dir ***fāʿilātün*** *ler dūşāḫe* ***fāʿilātün*** *ey aḫī* ***fāʿilün***

Levīşe yevāşe dimekdir yaʿnī bir iki çatal aġacdır ki naʿl-bendler sert atıñ burnunı ve kulaġını ḳısdurup anıñla atı yavāş iderler ʿArabī'de ziyār dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meşnevī'*dendir[752] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Pīş āred hey hey u heyhāt-rā

Ve'z levīşe pīçed u lebhāt-rā

Dūşāḫe dūşāġ dimekdir āḫirinde hāʾ-i resmīden evvel ḫāʾ-i muʿceme'niñ fetḥiyle bir āletdir ki atıñ ayaġına ururlar demirden ve ḳıldan yaparlar Türkī'de çatal köstek dirler ʿArabī'de kerdese dirler.

Derd-i zen oġ ***fāʿilātün*** *lan doġurmaḳ* ***fāʿilātün*** *zaḥmeti* ***fāʿilün***

Kāġe nādān ***fāʿilātün*** *yāre bilgil* ***fāʿilātün*** [yk. 89b] *rüşveti* ***fāʿilün***

Derd-i zen oğlan ṭoğurmaḳ zaḥmeti dimekdir yaʿnī ʿavretler uşaḳ[753] ṭoğururken çekdikleri buru zaḥmetidir ʿArabī'de ṭalḳ ve meḫāḍ dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Mesnevī'*dendir[754] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Derd-i zih ger renc-i ābisten büved

Ber-cenīn eşkesten-i zindān büved

Tā ne-gīred māderān-rā derd-i zih

Ṭıfl der-zāden ne-yābed hīç reh

Kāġ nādān dimekdir yaʿnī ḥırşlı ötmekdir meşelā bir ḳuş yikin yikin ötmeye dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meşnevī'*dendir[755] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Kāġ kāġ u naʿre-i zāġ-ı siyāh

Dāʾimā bāşed be-dünyā ʿömr-ḫāʿh

---

[751] dimekdir MK: R'de yoktur.
[752] ki MK: R'de yoktur.
[753] uşaḳ R: oğlan MK.
[754] ki MK: R'de yoktur.
[755] ki MK: R'de yoktur.

Yāre yāʾ-i memdūdeden[756] ṣoñra rāʾnıñ fetḥasıyla[757] rüşvetdir yaʿnī bārṭıledir ki[758] bir kimseye mürācaʿat olduḳda virürler rāşī maʿnāsına.

Oldı baḫsī ***fāʿilātün*** *den zebūn ol* ***fāʿilātün*** *maḳ iken* ***fāʿilün***

Demdeme ā ***fāʿilātün*** *vāze şülle* ***fāʿilātün*** *ferc u zen* ***fāʿilün***

Baḫsīden bāʾnıñ fetḥi ve ḫāʾnıñ sükūnı ve sīn-i mühmeleniñ kesri iledir ziyāde zebūn olmaḳ dimekdir[759] yaʿnī yürek[760] yanup ve ṭarlaġanup ve[761] müteḥayyire ve[762] müteġayyire olup ve erimek ile zebūn olmaḳdır bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **[Beyt:]**

Hemçū germābe ki tefsīde būd

Teng āyī cānet baḫsīde şeved

Demdeme ʿArabī'dir āvāze dimekdir yaʿnī ġavġā ve[763] ġalebe avāzesidir.[764] **Şülle** şīn-i muʿcemeniñ żammesiyle[765] ve lām-ı müşeddeniñ fetḥasıyla[766] ferc-i zen[767] dimekdir yaʿnī ʿavretleriñ ud yeridir küs maʿnāsına ʿArabī'de ferc dirler.

Ḫumre bulġur ***fāʿilātün*** *şūrbesidür* ***fāʿilātün*** *küpecik* ***fāʿilün***

Ḫumre oldı ***fāʿilātün*** *ḫav aġac ḳır* ***fāʿilātün*** *maḳ didük* ***fāʿilün***

Ḫumre ḫāʾnıñ żammesiyle bulġur şūrbesi dimekdir ʿArabī'de ceşīşe[768] dirler ikinci mıṣrāʿda olan ḫumre köpçük dimekdir den maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[769] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

---

[756] memdūdeden R: mühmeleden MK.
[757] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[758] ki R: MK'de yoktur.
[759] dimekdir R: MK'de yoktur.
[760] yürek R: MK'de yoktur.
[761] ve R: MK'de yoktur.
[762] ve R: MK'de yoktur.
[763] ve MK: R'de yoktur.
[764] āvāzesidir R: āvāzı MK.
[765] żammesiyle R: żammıyla MK.
[766] fetḥasıyla R: fetḥiyle MK.
[767] zen R: MK'de yoktur.
[768] ceşīşe R: ḫaşīşe MK.
[769] ki MK: R'de yoktur.

Çāliş-est ān ḫumre ḫūrden nīst īn

Tā tū ber-mālī bi-ḫūrden [yk. 89a] *āstīn*

Nīst ḫumre ḫūrden ancā tīġ bīn

Ḫumre bāyed der-īn ṣaf āhenīn

Ḫav aġac ḳırmaḳ dimekdir yaʿnī aġac budamaḳdır ḫāʾ-i muʿcemeniñ fetḥa-i ṣarīḥasıyla ve vāv-ı aṣliyeniñ sükūnıyla yaʿnī bir aġacı sāʾir aġac budaġına aşılarlar ḳadebetüʾl-kürüm maʿnāsına.

Māh-gāne ***fāʿilātün*** *aylıḳ oldı* ***fāʿilātün*** *pīş-gāh* ***fāʿilün***

Ṣadr ferzā ***fāʿilātün*** *ne uludur* ***fāʿilātün*** *vaḳt-gāh* ***fāʿilün***

Māh-gāne kāf-ı ʿAcemī'yle yaʿnī ḫizmetkāra virdikleri ʿulūfedir ücret maʿnāsına. **Pīşgāh** ṣadr dimekdir yaʿnī ṣadr[770] meclisidir ve evlerde olan yer ki ulular otururlar ṣadrʾül-beyt maʿnāsına. **Ferzāne** ulu dimekdir yaʿnī bir cemāʿatiñ ulusı ve ṣāḥib-i ḥikmet ve ṣāḥib-i dāniş ve muʿteber ādeme dirler seyyid maʿnāsına. **Gāh** kāf-ı ʿAcemī'yle vaḳt dimekdir āvān maʿnāsına.

Yāfe heẕyān ***fāʿilātün*** *söz ki ola* ***fāʿilātün*** *herze ū* ***fāʿilün***

Herze söz söy ***fāʿilātün*** *leyici dür* ***fāʿilātün*** *yāfe-gū* ***fāʿilün***

Yāfe heẕeyān söz ki herze ola dimekdir ʿArabī'de heẕeyān dirler. **Yāfe-gū** herze söz söyleyici dimekdir kelām-ı heẕeyān maʿnāsına yaʿnī bāṭıl söz söyleyici dimekdir.[771]

Didiler pā ***fāʿilātün*** *çīle ol bir* ***fāʿilātün*** *taḫtaya* ***fāʿilün***

Ayaḳ altın ***fāʿilātün*** *ala batma* ***fāʿilatün*** *ya ḳara* ***fāʿilün***

Pāçile bāʾ-i ʿAcemī'yle ve bā'nıñ meddiyle ve cīm-i ʿAcemī'niñ kesriyle ve yāʾ-i aṣliyyeniñ sükūnıyla ve lāmʾ-ı meftūḥa'dan ṣoñra hāʾ-i resmīyle bir taḫtadır ki ayaḳ altına alırlar ḳara batmaya dimekdir. Yaʿnī bir nevʿe ayaḳ ḳabıdır ki altı

[770] ṣadr R: MK'de yoktur.
[771] dimekdir R: dimek olur MK.

taḫtadır ḳara batmamaḳ içün giyerler çoḳ ḳar üzerinde yürürler ḳara batmazlar bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevīʾ*dendir bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Der derūn-ı Kaʿbe resm-i ḳıble nīst
Ġam çi ez-ġavvāṣ-rā pāçile nīst

Oldı ḫah ḫah ***fāʿilātün*** *maʿnide zī* ***fāʿilātün*** *hī zihī* ***fāʿilün***
Di ecī pa ***fāʿilātün*** *şaya tī yaʿ* ***fāʿilātün*** *nī tehī* ***fāʿilün***

Ḫah ḫah zihī zihī dimekdir yaʿnī ʿaceb ʿaceb dimek olur ʿArabī'de zühre dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevīʾ*dendir[772] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Ḫandeī zed zen ki ḫah ḫah rīş bīn
[yk. 90b] *Īn sefergīrī vü īn teşvīş bīn*

Ecī paşa dimekdir yaʿnī tevāḍaʿen ve muḥabbeten bir kimseye ey paşa diyecek yerde ey ecī dirler ʿArabī'de aḫū dirler bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevīʾ*dendir[773] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Çūn demī ḫayrān şüd ez-vey şāh-i ferd
Rūy-i ḫod sūy-i ʿimādüʾl-mülk kerd

K'ey ecī bes ḫūb espī nīst īn
Ez-bihişt-est īn meger nī ez-zemīn

Tī tā'nıñ kesr ile yaʿnī tehī dimekdir didügi yaʿnī tī tehī maʿnāsınadır dimek olur ki[774] tehī yuḳarıda mürūr itmiş idi ki boş dimek idi ḫālī maʿnāsına bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṯnevīʾ*dendir[775] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Lāf u daʿvī bāşed in pīş-ī ġurāb
Dīg-i tī vü pür yekī pīş-ī ẕubāb

[772] ki MK: R'de yoktur.
[773] ki MK: R'de yoktur.
[774] maʿnāsınadır dimek olur ki R: dimekdir MK.
[775] ki MK: R'de yoktur.

Hem ḫudū tük ***fāʿilātün*** *rük tükürmek* ***fāʿilātün*** *dür tefū* ***fāʿilün***

Hem Ḳatū bir ***fāʿilātün*** *yer gözemek* ***fāʿilātün*** *dür rüfū* ***fāʿilün***[776]

Ḫudū ḫā'nıñ ve dāl'ıñ żammeleriyle tükrük dimekdir tebzīḳ maʿnāsına. **Tefū** tā'nıñ fetḥi ve fā'nıñ żammı ile tükürmek dimekdir yaʿnī yüze tükürmek dimek olur bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[777] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Sāye-i ān-rā nemī-dident hīç

Ṣad tüfū ber-dīdehā-yi pīç pīç

Ḳatū bir yer dimekdir yaʿnī bir vilāyetiñ adıdır dimek olur. **Refū** gözemek dimekdir yaʿnī bir yerin yırtığını yamamaḳ ve gözemekdir nitekim dülbendiñ ve gömleginiñ yırtığını gözemek ile yamayup belürsüz iderler refū rā'nıñ fetḥi ve fā'nıñ żammıyladır[778] ʿArabī'de raḳḳatüʾl-ṣevb dirler ve lidām dirler.[779]

Kendürekle ***fāʿilātün*** *yaylaġıc maʿ* ***fāʿilātün*** *nīleri* ***fāʿilün***

Oldı kendū ***fāʿilātün*** *rī vü desten* ***fāʿilātün*** *bū biri* ***fāʿilün***

Kendūrī ve **kendürek** ikisi daḫı Fārisī'dir ve lākin nāẓım kendürek lafẓın Türkī yerine istiʿmāl idüp[780] ṣufre murād itmişdir. Ḥaḳīḳatde baʿżı Türk ṭāʾifesi daḫı Türkī yerine istiʿmāl itmişlerdir yaʿnī bir büyük ṣufredir ki elvān-ı ṭaʿāmla bezenmiş ola aña Fārisī'de kendūrī ve Türkī'de kendürek ve ʿArabī'de sumāṭ dirler büyük **[yk. 90a]** ṣufre dimek olur bu lüġat daḫı ġarāʾib-i *Meṣnevī*'dendir[781] bu beytde vāḳiʿ olmuşdur. **Beyt:**

Cümle mihmānān der-ān ḥayrān şüdend

İntiẓār-ı dūd-ı kendūrī budend

---

[776] fāʿilün R: MK'de yoktur.
[777] ki MK: R'de yoktur.
[778] żammıyladır R: żammıyla MK.
[779] ve lidām dirler R: MK'de yoktur.
[780] idüp R: itmişdir MK.
[781] ki MK: R'de yoktur.

Destenbū yaylağıc dimekdir yaʿnī bir küçürek ḳavundur ki yeşil ve ḳızıl ve ṣarı ḫaṭları olur ve gökçek rāyiḥası olur.[782] Elde duṭup ḳoḳarlar ʿArabī'de şemmāme dirler ve vaḳtā ki nāẓım lüġatleri tamām beyān idüp tārīḫ beyān itmek murād itdise tārīḫ bilmek ebced ḥisābına mevḳūf olduġı ecilden evvel ebced ḥisābın taʿlīm itmege şurūʿ idüp buyururlar ki:

Diñlegil eb ***fāʿilātün*** *ced ḥisābın* ***fāʿilātün*** *ey püser* ***fāʿilün***
Kim elifden ***fāʿilātün*** *yāya dek bir* ***fāʿilātün*** *bir ṣayar* ***fāʿilün***

Ey püser ey oġul dimekdir yaʿnī ey oġul ebced ḥisābını diñlegil kim elif'den yā'ya dek bir bir ṣayar yaʿnī lafẓ ebcedin elif'inden ḥuṭṭīniñ yā'sına dek bir bir ṣayar yaʿnī elif'e bir dir ve bā'ye iki dir ve cīm'e üç dir ve dāl'a dört dir ve hevveziñ hā'sına beş dir ve vāv'ına altı dir ve zā'sına yedi dir ve ḥuṭṭīniñ ḥā'yına sekiz dir ve ṭā'sına ṭoḳuz dir ve yā'ına on dir.

Ṣay yā'dan ḳā ***fāʿilātün*** *f'a dek on on* ***fāʿilātün*** *añla pek* ***fāʿilün***
Ḳāf'dan yüz ***fāʿilātün*** *yüz ṣayılur* ***fāʿilātün*** *ġayn'a dek* ***fāʿilün***

Yaʿnī ḥuṭṭīniñ yā'sından ki on didük idi ol yā'dan ḳāf'a dek on on ṣayar yaʿnī ḥuṭṭī'niñ yā'sından ḳaraşetiñ ḳāf'ına dek on on artıraraḳ ṣay yaʿnī kelemeniñ kāf'ına yigirmi dir ve lām'ına otuz dir ve mīm'ine ḳırḳ dir ve nūn'ına elli dir ve saʿfeṣ lafẓınıñ sīn'ine altmış dir ve ʿayn'ına yetmiş dir ve fā'sına seksen dir[783] ve ṣād'ına ṭoḳsañ dir ve ḳaraşet lafẓınıñ ḳāf'ına yüz di dimek olur ḳāf'dan yüz yüz ṣayılup ġayn'a dek didügi yaʿnī ḳaraşet lafẓınıñ ḳāf'ına yüz didük idi rā'sına iki yüz dir ve şīn'ine üç yüz dir ve tā'sına dört yüz dir ve ṯeḫaẕ lafẓınıñ ṯāʾine[784] beş yüz dir ve ḫā'sına altı yüz dir ve ẕāl'ına yedi yüz dir ve ḍaẓuġ lafẓınıñ ḍād'ına sekiz yüz **[yk.91b]** dir ve ẓā'sına ṭoḳuz yüz dir ve ġayn'ına biñ dir dimek olur vaḳtā ki ebced ḥisābını taʿrīfden fāriġ olduysa taʿlīmin murād idüp dir ki:

[782] olur R: olup MK.
[783] ve ṣād'ına ṭoḳsañ dir R: MK'de yoktur.
[784] ṯāʾine R: ṯā'sına MK.

Çün ḥisābı ***fāʿilātün*** *ebcedi bil* ***fāʿilātün*** *diñ tamām* ***fāʿilün***

Tuḥfe'miñ tā ***fāʿilātün*** *rīḫini bil* ***fāʿilātün*** *ey hümām* ***fāʿilün***

Hümām ey şerīf dimekdir yaʿnī çünki ebcedin ḥisābını bildiñse benim bu Tuḥfe'miñ ḳanġı tārīḫde taṣnīf itdügimi ey şerīf añla dimek olur.

Bu ḥisāb üz ***fāʿilātün*** *re it bu mıṣrāʿ* ***fāʿilātün*** *dan şümār* ***fāʿilün***

Ḳaldı senden ***fāʿilātün*** *Şāhidī nev* ***fāʿilātün*** *yādigār* ***fāʿilün***

Yaʿnī bu sābıḳan ẕikr itdügimiz ṭarīḳ üzere bu ikinci mıṣrāʿıñ ḥurūfını ḥisāb idüp cemʿ eyle ne deñlü olursa hicretiñ ol tārīḫinde bu Tuḥfe'm naẓım olunmuşdur dimek olur.[785] **Şümār** Fārisī'dir ṣay dimekdir iḥsib maʿnāsına olur ikinci mıṣrāʿıñ tārīḫini cemʿ itmeye ḳāʿide budur ki bu mıṣrāʿıñ evvel kelimesi ḳaldı lafẓıdır ḳaldı'da ḳāf yüz, elif bir, lām otuz, dāl dört, yā on cemʿi yüz ḳırḳ beş olur. Senden lafẓında sīn altmış, iki nūn yüz, dāl dört cemʿi yüz altmış dört olur. Şāhidī lafẓında şīn üç yüz, elif bir, hā beş, dāl dört, yā on cemʿi üç yüz yigirmi olur ve nev lafẓında nūn elli, vāv altı cemʿi elli altı olur. Ve yādigār lafẓında yā on, elif bir, dāl dört, kāf yigirmi, yine elif bir, rā iki yüz cemʿi iki yüz otuz altı olur. Mıṣrāʿıñ cemīʿ kelimesinin cemʿ-i ʿadedi ṭoḳuz yüz yigirmi bir olur zīrā ḳaldı lafẓını yüz ḳırḳ beş ve senden lafẓı yüz altmış dört ve Şāhidī lafẓı üç yüz yigirmi ve nev lafẓı elli altı ve yādigār lafẓı iki yüz otuz altı cemʿan yekūn ḳara cümlesi ṭoḳuz yüz yigirmi bir olur.

Maʿlūm oldı ki bu Tuḥfe'i nāẓım naẓm itdükde hicret-i nebevī ṭoḳuz yüz yigirmi bir yıl geçmiş imiş ve Sulṭān Selīm devriniñ dördünci senesinde imiş ammā baʿżı nüsḫada nev yerine bu lafẓı vāḳiʿ olmuşdur öyle olsa ḳırḳ sekiz ʿaded noḳṣañ olur. Bu taḳdīrce tārīḫ hicret-i nebeviyyeniñ sekiz yüz yetmiş üçünci **[yk. 91a]** senesi olur ve Sulṭān Meḥmed'iñ on sekizinci senesinde vāḳiʿ olmuş olur[786] vāllahu'l-aʿlemu bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl bu cümleden ṣoñra nāẓım oḳuyup müstefīd olanlardan fātiḥa-i şerīf recā idüp dir ki:

[785] dimek olur R: dimekdir MK.
[786] olmuş olur R: olmuşdur MK.

Şāhidī'ye ***fāʿilātün*** *her kim eyler* ***fāʿilātün*** *se duʿā* ***fāʿilün***

Ḳıla maḥşer ***fāʿilātün*** *de şefāʿat* ***fāʿilātün*** *Muṣṭafā* ***fāʿilün***

Yaʿnī her kimse kim bu ben Şāhidī'ye duʿā iderse Muḥammed Muṣṭafā daḫı ḳıyāmetde aña şefāʿat ide dir ve bundan ṣoñra daḫı bu baḥriñ ḳıṭʿasını beyān idüp dir ki ***fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün***

Bu kitābı ***fāʿilātün*** *ögreñ iç ā* ***fāʿilātün*** *b-ı ḥayāt* ***fāʿilün***

Bu daḫı nāẓımıñ getürdüm baḥrini içinde bir bir didügi bu miṣilli eczālara işāretdir[787] yaʿnī dimek olur ki bu ḳıṭʿaya baḥr-i remel-i müseddes-i maḫẕūf dirler. Nitekim ḳıṭʿa evvelinde tafṣīli mürūr itmişdir ve bundan ṣoñra[788] nāẓım Tuḥfe'sin terġīb idüp dir ki: Bu kitābı ögreñ iç āb-ı ḥayāt yaʿnī bu kitābımıñ lüġatlerini ögrenüp āb-ı ḥayāt[789] iç zīrā ḥaḳīḳatde āb-ı ḥayāt içeniñ vücūdı āḫirete degiñ ölmedügi gibi bu risāleniñ lüġatlerini ögrenmek sebebiyle veznlerini ʿarūż ḳāʿidesi üzere oḳuyan kimseniñ daḫı[790] ṭabīʿat-ı ḥayāt bulup aṣlā ölmez. Aṣl-ı ḥayāt ḳālbe lāzımdır vücūd ḥayātı ʿinde'llāh maḳbūl degildir. Ḥayāt-ı ḳālb maḳbūl-ı merġūbdur. Öyle ol kimse daḫı[791] bir[792] lüġat-ı nādire istimāʿ itdikde anıñ maʿnāsını fehm ider diri gibi ammā bunuñ lüġatlerinden ḫabīr olmayan bir[793] lüġat-ı nādire istimāʿ itdikde anıñ maʿnāsın fehm idemeyüp ölü gibi ḳalur vāllāhü'l-aʿlemu bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl.

Bunda *Tuḥfe-i Şāhidī*'niñ kelāmları tamām olmuşdur imdi bu aḥḳar-ı ʿibād es-Seyyid Aḥmed bin ʿAlī er-Ruhāvī eyidir çünki hidāyet-i ḥaḳḳ irişüp bu manẓūmeyi ʿalā ḳadri'ṭ-ṭāḳe şerḥ itdüm. Bir tārīḫ daḫı murād itdüm ki ḳanġı senede bu risāle şerḥ olunmuşdur diyü sūʾāl iden iḫvān müşkilde ḳalmayup muḳaddemiñe tārīḫ gibi ebced ḥisābı üzere maʿlūm idündikde **[yk. 92b]** bu żaʿīfi duʿā-yı[794] ḫayr ile

[787] ki MK: R'de yoktur.
[788] ṣoñra R: MK'de yoktur.
[789] yaʿnī // ḥayāt R: MK'de yoktur.
[790] daḫı R: MK'de yoktur.
[791] daḫı R: MK'de yoktur.
[792] bir R: bu MK.
[793] bir R: bu MK.
[794] duʿā-yı R: MK'de yoktur.

yād eyleye ve ol tārīḫe muḳaddime bir münācāt vażʿ idüp münācāt āḫirinde ol tārīḫi ẕikr itdüm. Hemān iḫvāndan murādım ḥasbet'en li'llāh bir duʿādır ṣalavātu'llāhi ve selāmu ʿalā cemīʿi'l-enbiyā ve'l-mürselīn.

Münācāt

Ḳuṣūrım çoḳ benim yā Rābb işim aḥyal benim eksikligim ʿafv it ḳoma esfel vücūdım mūrveş aḫḳar ve lākin dil hümā gibi hevā üzre ʿaliyyü'l-aʿlel. Hidāyet itmeseydüñ ger bu manẓūmı ḳaçan şerḥ idebileydüm bu ben echel bi-ḥamdi'llāh tamām oldı. Belāġātı murādı üzere merḥūmuñ idüben ḥall daḫı her ḳıṭʿanıñ[795] bir bir ʿarūżını beyān itdüm ziḥāfātın çeküp aʿlel lüġatını beyān itdüm murādım bu şefīʿ ola baña maḥşerde her mürsel işitgil şerḥimiñ tārīḫin āmīn di ḳabūl idüp ḳuṣūrın fātiḥü'l-evvel.

Temmeti'r-risāleti fī-sene erbaʿin ve sebʿīn ve miʾetin ve elfin fī-şehri'r-receb el-müreccb fī-yevmi cumʿa fī-vaḳti'l ʿaṣr min-yedi aḍʿ fi'l ʿibād el-ḥaḳīrü'l-faḳīr es-Seyyid Aḥmed bin ʿAlī er-Ruhāvī ġafarā'llahū vālidey velī cemīʿü'l müʾminin ve'l-müʾmināt ve'l-müslimīne ve'l-müslimāt ve ṣāllāllāhū ʿāla cemīʿil enbiyāʾi ver mürselīn ve'l-ḥamduli'llāhi rabbi'l-ʿālemīn.[796]

Temmet hazihi'r-risāletü el-laṭīfetü bi-yedi'l-faḳīri ilā raḥmeti Rabbihi'l-ḳadīr Ḫalīl el Şevḳī el-Amasyevī mevliden, el-İslāmbolī mevtinen, el-Ḥanefiyyü meẕheben, el-Māturidiyyü iʿtiḳaden ve'l-murādu mine't-tafṣīl en yercūe mine'l-iḫvāni ve'ṭ-ṭullābi en lā yensevnī min duʿāihimü'l-müstecāb ve ḳadre mā yümkin en yuṣeḫḫiḥehu min keremihimü'l- 'amīm li-enne'l-insāne lā yaḫlū mine'n-nisyān. Ḳad

[795] idüben // ḳıṭʿanıñ R: MK'de yoktur.

[796] Temmeti'l risāleti fi-seneti'l erbaʿin ve sebʿīn ve miʾetin ve elfin fī-şehri'r receb el-müreccb fī-yevmi cumʿa fī-vaḳti'l ʿaṣr min-yedi aḍʿ fi'l ʿibād el-ḥaḳīrü'l feḳīr es-Seyyid Aḥmed bin-ʿAlī er-Rehāvī ġeferāllahū vālidey velī cemīʿü'l müʾminin ve'l müʾmināt ve'l müslimīne ve'l müslimāt ve ṣāllāllāhū ʿāla cemīʿil enbiyāʾi ver mürselīn ve'l ḥamdulillāhi rebbü'l ʿamelemīn R: temmeti'l kitabu bi ʿavniʿl meliki'l Vehhābu senete ihdā ve ṣelāṣūne ve mieteyn ve elfin min hicretin-Nebīyyin ʿaleyhi-s-selām fī şehrin rabīi'l aḫir. Gaferallahu kātibehu ve ṣāḥibehu ve limen neẕara fīhi h. 1231 MK.

vaḳaʿa el-ferag̱ mine’t-taḥrīr ve sekete’l-ḳalemu mine’ṣ-ṣarīr fī-yevmi’l-ḫāmis min-Şevvāli’l-mükerrem li-seneti ihdā ve selāsine ve mieteyn ve elfin ve ceʿelallāhu saʿyehu meşkuren veleḳāe fin-neşeteyni neḍreten ve sürūren. Haẕihi dürerün-nefīsetün memlūʿetün ve g̱urerün bedīʿetün maḳbūletün ʿinde ẕevī’l-erbābi’l merfūʿeti ve asli’l beṣārī meyḳūẕetī ferecallahu müellifehu fi-ḥilteti.[797]

[797] Temmet hazihi’r-risāletü el-laṭīfetü bi-yedi’l-faḳīri ilā raḥmeti Rabbihi’l-ḳadīr Ḫalīl el Şevḳī el-Amasyevī mevliden, el-İslāmbolī mevtinen, el-Ḥanefiyyü meẕheben, el-Māturidiyyü iʿtiḳaden ve’l-murādu mine’t-tafṣīl en yercūe mine’l-iḫvāni ve’ṭ-ṭullābi en lā yensevnī min duʿāihimü’l-müstecāb ve ḳadre mā yümkin en yuṣeḥḥiḥehu min keremihimü’l- ‘amīm li-enne’l-insāne lā yaḥlū mine’n-nisyān. Ḳad vaḳaʿa el-ferag̱ mine’t-taḥrīr ve sekete’l-ḳalemu mine’ṣ-ṣarīr fī-yevmi’l-ḫāmis min-Şevvāli’l-mükerrem li-seneti ihdā ve selāsine ve mieteyn ve elfin ve ceʿelallāhu saʿyehu meşkuren veleḳāe fin-neşeteyni neḍreten ve sürūren. Haẕihi dürerün-nefīsetün memlūʿetün ve g̱urerün bedīʿetün maḳbūletün ʿinde ẕevī’l-erbābi’l merfūʿeti ve asli’l beṣārī meyḳūẕetī ferecallahu müellifehu fi-ḥilteti. R: MK’de yoktur.

SONUÇ

Tuhfe, sanatkarların şiir şeklinde yazdıkları sözlüklerdir. Türkçede sıkça kullanılan Arapça ve Farsça kelimeleri anlamlarıyla birlikte, yeni yetişenlere öğretmeyi amaç edinen müellifler, bu manzum lügatları onlara hediye olarak hazırlamışlardır. Bu türün en ünlü sözlüğünü İbrâhim Şâhidî yazmıştır. H.921/M.1515 tarihinde Şahidi tarafından kaleme alınan *Tuhfe-i Şâhidî,* birçok kelimenin Türkçe karşılıklarını bunun yanında Arapça karşılıklarını ihtiva etmiştir.

Çalışmamızda da dile getirdiğimiz gibi *Tuhfe-i Şâhidî*'nin müellif tarafından kaleme alınmasının sebeplerinden biri Mesnevî'nin daha iyi anlaşılmasıdır. Müellifin Mesnevî'nin iyi anlaşılması yanında çocuklara hem Fars dilini hem arûz ilmini verme niyeti vardır. Bu manzum sözlüğü kıymetli ve büyük yapan bir diğer özellik ona yapılan şerhlerdir.

Çalışmamızın konusu 18. yüzyılda yaşadığını tahmin ettiğimiz Alî er-Ruhâvî ve *Tuhfe-i Taksîrî* adlı şerhidir. Şerhine bu ismi vermesinin sebebi kusura sahip olma fikridir. Tuhfe ifadesi de çocuklara armağanı olması hasebiyledir. Bu manzum sözlük Farsça-Türkçe olmasına rağmen kelimelerin Arapça kaşılığı da verilmiştir. Böylelikle Farsça'nın yanında Arapça da öğretilmiştir.

Biz bu çalışmamızda ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız *Tuhfe-i Taksîrî*'nin 48b-92b varakları arasında kalan metnin edisyon kritiğini yaparak ilim dünyasının istifadesine sunmaya çalıştık. Tenkitli metni yaparken de Reşid Efendi nüshasını referans olarak aldık. Yaptığımız çalışma ile Alî er-Ruhâvî'nin şerh anlayışı hakkında kayda değer ipuçları elde etmeyi sağladık.

Şârihin bu şerhi Farsça öğrenen öğrencilere yardımcı olmak amacıyla kaleme alması, edebiyatımızdaki şerhlerin amaçları arasında anlaşılması zor bir metni anlaşılır hâle getirmek için çeşitli yönleriyle ortaya koyma çabasını bizlere göstermektedir. Yaptığımız çalışmanın sonucunda klâsik şerhlerin nasıl yapıldığı hakkında bazı sonuçlar elde etmek mümkündür. Buna göre ele alınan Arapça yahut

Farsça eser sadece anlam bakımından değerlendirilmez. Şerh edilen eserin gramer özellikleri de ön plândadır. Çünkü şerhi sadece anlam bakımından ele almak dil açısından ele almamak mananın da eksik olması sonucunu doğuracaktır.

Bu çalışmamız eskiden kullanılan fakat günümüz Türkçesinde kendine yer bulmayan Türkçe kelimeleri de ortaya çıkarmada yardımcı olduğu kanaatindeyiz. Bunun yanında yaptığımız çalışmadaki hem eski edebiyatmızda kullanılan Arapça-Farsça kelimelerin şarih tarafından anlamlandırılması hem de çalışmadaki kelime varlığı Eski Türk edebiyatı araştırmalarına yardımcı olacaktır. Elhasıl bu çalışma sonucunda eski şiirle eski şerh geleneği birlikte incelenebilecek ve karanlıkta kalmış bazı ayrıntılar alan araştırmalarına katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Bektaş, Ekrem. "es-Seyyid Alî el-Ferâşî er-Rehâvî ve Tuhfe-i Taksirî". *III. Uluslararası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Tarihi Sempozyumu (*Şanlıurfa,6-8 Nisan 2018).

Bayar, Nurullah. "*Alî er-Ruhâvî Tuhfe-i Taksîrî (1b-46a) İnceleme-Tenkitli Metin"*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Bozkurt, Nebi. "Nakkaş". *TDV İslâm Ansiklopedisi.* C. 32: 326-328. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Çetin, Osman. "Horasan". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 18: 234-241. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Çıpan, Mustafa. "Şâhidî İbrâhim". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 38: 273-274. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Alî el-Beyhakî. *ez-Zühd'ül Kebîr*. Dâr'ül Cinân Müessesetü'l Kütübi's-Sekafiyye Yay, 1987.

es-Seyyid Alî el-Ferrâşî er-Rehâvî. *Tuhfe-i Taksîrî*. İstanbul Süleymaniye Ktp. Reşid ef. 961.

es-Seyyid Alî el-Ferrâşî er-Rehâvî. *Tuhfe-i Taksîrî*. İstanbul Millet Ktp. A. Emîrî Edb. 256.

Esrâr, Dede. *Tezkire-i Şuʿarâ-yi Mevleviye*. Haz. İlhan Genç. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum: 1986.

Dini Kavramlar Sözlüğü, Haz. İsmail Karagöz. bs. Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1983.

Gümüş, Zehra. "Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Mehmed b. Andülbâkî. *Tuhfe-i Mîr* (*Tuhfe-i Şâhidî Şerhi*) İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım".Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri Üviversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Gündüz, Şinasi. " Mecûsilîk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 28: 279-284. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

İmamoğlu, Ahmet Hilmi. "*Farsça-Türkçe Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü"*. Doktara Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Karaismailoğlu, Adnan. "Selmân-ı Sâvecî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 36: 446-447. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Kaya, Hasan. "Kerîmî'nin Manzum Sözlüğü*" Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 18. (2017): 213-252.

Kılıç, Atabey. "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyan", *Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu* (Şanlıurfa, 6-7 Mayıs 2005).

Kocapınar, Pelin. “Sözlüklerin Ortaya Çıkışıyla İlgili Teoriler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Gazi Türkiyat*. (2015).

Mes'ûd Lutfî Efendi. “Tuhfe-i Lutfî”. Haz. Ahmet Tanyıldız. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2013.

Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınevi, 2015.

Özdügenli, Osman Gazi. “Merv” . *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 29: 223-225. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.

Özdügenli, Osman Gazi. “Rey” . *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 35: 40-41. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Öz, Yusuf. *Tarih Boyunca Farsça- Türkçe Sözlükler*. 1. bs. Ankara: TDK Yayınları, 2010.

Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*. C. 1. İstanbul: Meb Yayınları, 1993.

Sarı, Mevlüt. *Arapça-Türkçe Lügat*. İstanbul: İpek Yayın Dağıtım Paz.

Şeşen, Ramazan. “ Buhara” . *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 6: 363-367. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Tüccar, Zülfikar. “İbn Dânyâl” . *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 19: 409-410. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. 11.bs. 2011.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. C.6. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986.

Yazıcı, Tahsin. "Belh". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 5: 410-411. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Kurʿan-ı Kerîm Meali*. İstanbul: 2011.

EKLER

EK-1: Metinde Öğrenimi Amaçlanan Farsça, Arapça, Türkçe Kelimeler

FARSÇA	TÜRKÇE	ARAPÇA
Ruhsār	Yanak	Had
Hāl	Ben	Şāme
Mū	Kıl	Şa‘r
‘Anber	Bir kokulu nesne	
Dūd	Tütün	Duhān
Hoş-bū	İyi koku	‘ıtr-ı tayb
Gıl	Balçık	Tīn
Āhek	Alçı	Nūre
Dāse	Kılçık	Sünbüle
Mītin	Külüng	Mi‘vel
Pārū Māse	Kürek	
Peleng	Kaplan	Nemr
Teng	Dar	Hirām
Erjeng	Mani kitabı	
Jeng	İs ve Pas	Sade‘
Küleng	Turna	Kurraḳī
Reng	Dağ keçisi	Eyyīl
Neng	Ar	‘ar
Hatne	Sünnet	Hatne
Sipās	Minnet	Şükür
Heft-dāne	Aşure	‘aşura
Rūgan	Yağ	
Gudāb	Biryan	Cüzāb
Kāse	Çanak	Kas‘a
Encām	Son	Āhir
Düşnām	Sövmek	Şetm
Sitāyiş	Övmek	Medh
Taşt	Leğen	Taşt
Pingān	Tas	Tās
Engūr	Üzüm	‘ineb
Ālū	Erik	İcās
Murūd	Armut	Kummesra
Sīb	Elma	Tufāh
Enār	Nar	Rumān
Gülnār	Kiraz	Cülnār
Bāşe	Atmaca	Kırşāme
Āle	Tavşancıl	‘ukab

Bāz	Doğan Buyun boran kuşu	Ecdel
Yūhe	Delice doğan Karagöz	Yü'yü
Şeb-pere	Yarasa	Hufāş
	Sevinmek	Batar
Hārhār	Gönülde tasa olmak	Tereh
Şādī mekün	Sevinme	Lā-tefreh
Tū	Sen	Ente
Bā-sūr	Düğün	'īş u 'işret
Endūh	Gussa	Esef
Me-yār	Getirme	lā-tüheyyī
Bā-sūg	Yas	Kerbe
	Allah ne verdiyse ona razı olmaya derler.	Kāni'
Pelās	Hor ve alçak esvab	
	İmtihan Tecrübe	Fitne
	Düğüm	'ukde
Dil	Gönül	Fuvād
	Divane	Mecnūn
Hırs	Ayı	Dubbe
Hūk Gürāz	Domuz	Hınzır
Seg	İt	Kelb
Meges	Sinek	Zubāb
Her-gez	Uyaz / ufacık sinek	Bakke
Vārın	Dirsek	Mirfek
Bedest	Karış	Şibr
Bāzū	Kol	'adul
Bāz	Kulaç	Bā'
Sūzen	İğne	İbre
Gez	Arşın	Zirā'
Sūfār	Ok gezi	Fūnī
Gāj	İki çatallı bir nesnedir ki onunla altın, demir, bez ve kumaş keserler.	Mikta'
Pehn	Yassı	Fetih
Sitebr	Yoğun	Galīz
Kūteh	Kısa	Kesīr
Dırāz	Uzun	Tavīl

Dīde	Göz	‘ayn
Bi-niger	Bak	Ünzur
Bi-sāy	Ez	Eshik
Bi-sūz	Yak	İhrik
Bi-sāz	Eyle	Eslih
Tāziyāne	Kamçı	Gare
Türk-tāz	Yurt etmek	Gāra
Bi-tāz	Sağirt	İsra‘
Çehīden	Kalkmak	Vesbe
Bāzi	Oyun	Le‘b
Berçih	Kalk	Sib
Bü-bāz	Oyna	‘ilem
Hursend		Kāni‘ Rāzī
Māş	Burçak	Māş
Mencū	Mercimek	‘ades
Serm	Bir acı ot Yaban pırasası	‘unsul
Piyāz	Soğan	Besel
Bīm	Korku	Havf
Bīmār	Hasta	Marīz
Bisyār	Çok	Kesir
Endek	Az	Kīl
Kem	Eksik	Nakıs
Firāvān	Bol	Vāfr
Az	Hırs	Tama‘
Pişhord	Ötme	‘ucāle
Hīd	İlkbaharda atlara yedirdikleri yeşil arpadır.	Hāsil
Kefe	Kesmik	Kusre
Enbāz	Ortak	Şerīk
Dil-i mā	Gönlümüz	Fuādunā
Reft u miyenāmed	Gelmedi	Mā-yecü
Şeh	Beg	Melik
Hūb-rū	Güzel yüzlü	Vech-i hesen
Bi-hand	Gül	İdhek
Bi-nāz	Nazlan	Iğnec
Rāz	Sır	
	Put	Sanem
Dūje	Kaftana ve hayvana yapışan bir ottur.	Hurşūn

Çūje	Piliç	Farh
Çīz	Nesne	Şey‘
Nāyije	Lüle	Mīzel
Çep	Sol	Yesār Şimal
Peşīz	Pul	Revāc Fels
Çīrk	Sumre	Sumre
Sergīn	Sumre	Serkīn
Çemīn	Bok	Necis
Kümīz	Sidik	Bevl
Gunde	Örümcek	‘ankebūt
Münc	Sarı arı	Zenbūr-u asfer
Sütüh Sitīh İstīze Sitīz	Üngülük İnat etmek	Te‘annüd
Kārgāh	Dükan	Hānūt
Āhençe	Çember	Feris
Pāy-bāf	Çulha	Cāil
Kirbās	Bez	Sevb
Pīşe	San‘at	Hirfe
Bīşe	Ormanlık	Eyke
Kefş	Peşmak	Kafş
Direfş	Biz	Mihsef
Külāh-ı Tatarī	Amirane külah	Kālenseve
Ser-zindegī	Kelle sağ olmaklık	Sıhhat-ı re’s
Tīz	Keskin	Kat‘
Zağ	Karga	Zağ
Dām	Ağ	Fah
Penāğ	İplik ucu	Kat‘ül heyt
Bend	Bağ	‘akd
Rāğ	Dağ	Hedbe
Pālīz	Bağ Bostan	Hādike
Revişī	Yürüyüş	Meşī
Revki	Yürü ki	İmşī
Turā	Sana	Bike
Bāyed	Gerek	Elzem
Der-rustāhīz	Kıyamette	Fi‘l kiyāme

Bende	Kul	‘abd
Çāker	Kullukçu	‘ābid
Revān	Can	Can
Şīrin	Tatlı	Helāv
Leb	Dudak	Şeffe
Ser-gerdān		Heyrān
Tek	Hamle Dib	Saṭve Savlet Ka‘r
Tāk	Üzüm tekaki Üzüm çubuğu	Nāmīde
Rez	Üzüm çubuğu	
Çāk	Yırtık	Herk
Berk	Yaprak	Varak
Bār	Ağaç hasılı	Semer
Bīh	Kök	Asıl Erūme
Kak	Peksimet	Ke‘k
Hefekerden	Boğmak	Henik
Lürse	Sile	Şelk-i bilyed
Celd	Çabuk	
Jerf	Derin	‘umuk
Şikerf	Ulu	Ceyyīd
Kāf	Mutlak Yarık	Şak
Gev	Çukur	Hufre
Bār	Yük	Heml
Efser	Taç	Ri‘ās
Gürsine	Aç	Ci‘ān
Zāc	Zak Kara boya	Zāc
Şod anki	Oldu ol ki	Kāne men
Nīk	İyi	Salāh
Rast	Doğru	Müstakīm
Ūrā çī pāk	Ona ne korku	lā-havfe ‘āleyh
Gül-i ter	Taze gül	Verd-i nu‘ūme
Derd-i dile	Gönül derdi	Marazüʾl kalb
Sanem	Put	Vesen
Sīne	Göğüs	Sadr
Bīhten	Elemek	Minhel
Māşū	Elek	Münhül
Gil-i sürh	Kızıl toprak	Mışk

		Ma‘ze Meşe‘
Sepūs	Kepek	Nuhāle
Hāher	Kız kardeş	Uht
Māder	Anne	Üm
Peder	Baba	Eb
Merdüm	Adem oğlu	İbn-i ādem
Merdüm-i çeşm	Göz bebeği	Hedeke
Hīme Hīzem	Odun	Heteb
Āzer	Od	Nār
Ḫākister	Kül	Remād
Engişt	Kömür	Fehm
Ahker Zelek	Köz	Kebes
Zında	Diri	Hay
Jende	Yamalı don	Ledīm
Edīm	Sahtiyan	Edīm Üşkür
Çerm	Gün	Şarm İhāb
Post	Deri	Cild
Hast	Dilek	Recā
Hınk	Boz at	Eşheb
Semend	Kule Sarı veya kül renginde olan at	Eğbes
Serkeş	Çemiş Baş çekici	Cumū‘ Cāmi‘
Süksük	Yelken, yani yürüyücü at, çepkun	Tımmır
Rif‘atün	Kadrin	Derece
Hem-vāre Yeksān	Düpdüz	Key‘e Sevā‘
Bübür	Kes	İkta‘
Enbür	Kısıc	Kelbetān
Sindān	Örs	Sındān ‘elāt
Tīşe	Keser	Kedūm
Hayisk	Çekiç	Mitrake
Çūbsāy	Törpü	Misfen

Sūhān	Ege	Mibred
Şah	Dağ tepesi	Ḳulle
Girve	Belen	‘ekebe Ṣuʿūd
Gūh	Necis	‘ezre
Kūh	Dağ	Cebel
Kūhān	Deve hörgücü	Senām
Pejim	Duman	Gayheb
Bahnev	Yıldırım	Berk
Şebnem	Çiğ	Celīd Nedā
Gerezman	Arş	‘arş
Rehşende Tābān Dırahşān	Parlayıcı	Berrāk
Deryāb	Hoş anla	İfhem
Zeh u Zād	Döl döş	Nesl
Çīn	Büklüm	Mu‘tef Kevr
Hem-şod	İnildi	İnhina
Kej	Eğri	Rekīk
Rūy biger-dān	Yüz çevir	İltefit İntikāf
Bügzer	Geç	İmrir
Bi-nūş	Ye iç	‘eyş u ‘işret
Mīzbān	Konuk alan	
Mihmān	Konuk	Dayf
Meyve	Yemiş	Semere
Bīve	Dul kadın	Seyyibe Ermile
Herpuz	Kavun	Betīh Herbeze
Pātile	Tava Tencere	Tencir
Kāşāne	Kış evi	Beyt-i Şitevī
Kāh	Köşk	Sarh Şukke
Vārvāre	Çardak	Revāk Gürfe ‘uliye
Gam-küsār	Gam üzücü	Dafiü‘l gam

Hem-derd	Bir dertli Derddeş	Muvātāt
Dem	Nefes	Teneffüh Teneffüs
Hem-dem	İş	Mesāhib
Pāyān	Son	Āhir
Rükū	Hırka	Herke
Puşt	Arka	Zeher
Meyān	Bil Adamın ortası	Evsat
Āb-ı revān	Akar su	Mā-i cārī
Men	Ben	Ene
Peymāne	Ölçek	Keyl
Peymān	Ahd	‘ahd
Girān	Ağır	Sekīl
Duhter	Kız	Bint
Sebük	Yeyni	Hafīf
Erzān	Ucuz	Rehs
Savlecan	Ucu eğri asa	Tebtāb
Gūyek-i ğeltān	Yuvalanan topcağız	Kureyretü‘n müdehrecün
Jāle	Suda binilen tuluk	Zekā‘
Enbān	Dağarcık	Cirāb
Mihr	Güneş	Şems
Mehārī	Burunduruk	Hizāme
Şütür-bān	Deveci	Cemmāl
Bi-pūş	Giy	Ülbis
Bi-pūşān	Giydir	İlbās
Nīfe	İç don yakası	Nīfek
Girī-bān	Yaka	Ceyb
	Agah ol	Elā
Çī	Ne	Eyyū
Çīyne	Kuş yemi	Heb
Sehūn-çīn	Söz devşirici	Gammaz Nemmām
Bed-endīş	Hesūd	Hesūd
Hodbīn	Kendini gören	Müte‘accīb
Zeft	Yoğun	Gālīz
Züft	Malını kimseye vermeyip sakınana derler	Behīl
Zift	Kir	Zeft
Tīre	Bulanık	Mağsūş

Āyīn	Töre	‘ādet
Perend	İbrişim	Dimkes
Kej	İpek	İbrişim
Hūb	Güzel	Hesen
Zişt	Çirkin	Kebīh
Nilk	Dağ eriği	İdrek
Kilk	Kalem	Mizber
Mevīz	Kuru üzüm	Zebīb
Gevz	Ceviz	
Mürden	Mersin	Ās
Şīr	Aslan	Esed
Keftār	Sırtlan	Dab‘
Rūbe	Tilki	Se‘leb
Yūz	Pars	Fehd
Künām	İn	Kavlec
Zor	Kuvvet	Kuvvet
Dūr	Irak	Ba‘īd
Gūr	Sağ eşeği	‘ayr
Hūşe	Salkım	‘enkūd
Tūşe	Azık	Zād
Nān huriş	Ekmek ile yenen katık	İdem
Hūrçīn	Heybe	Hurc
Kīse-i pür zer	Altın dolu kase	Kīs memlū bizzehebī
Hār	Alçak	Hakīr
Pür-hüner	Dolu marifet	Memlū ma‘rifet
Tīre	Bulanık	Keder
Revān	Akıcı	Cārī
Şāne	Tarak	Mimşāt
Bürūt	Bıyık	Şārib
Rīş	Sakal	Līhye
Rīşe	Saçak	Hüdb
Bādkend	Taşağı şiş	Eder
Kevsec	Köse	Est
Belmerīş	Sakalı kaba	Kesirü‘l lehye
Düm	Kuyruk	Zeneb
Rīm	İrin	Keyh
Nīm	Yarım	Şek Nısf
Duvāl	Sırım	Sīr
Kelle-i Gāvmīş	Su sığırı başı	Re’s-i cāmus
Pīle	Göz kapağı	Cefin

Pür	Dolu	Memlū
Kedū	Kabak	Ker‘
Tehī	Boş	Sıfır
Ser	Baş	Re’s
Bīş	Artık	İzdiyād
Hīre	Yorgun	Za‘if
Nūş	Bal	‘asel
Nīş	Bal arısının dikeni	Şevke
Müjde	Müştülük	Beşāret
Müzd	Keri Emek mukabili	Ücret
Kerī	Dönüm	Cerīt
Vīje	Arı	Hālis
Zīre	Ufak	Rudād
Yek-vīze	Bir karış nesne	Şıbrün vāhidün
Fer	Revnak	Revnak
Teber	Balta	Fe‘s
Sīper	Kalkan	Cünnet
Kīş	Ok ve yay koyacak yer	Kināne Cü‘be
Perestiş	Tapmak	Ta‘abbud
Perverīş	Beslemek	Rābb
Pārisā	Zahid	Zāhid
Kīş	Mezheb Din	Tarīkat
Süvār	Atlı	Fāris
Pāye	Mertebe	Derece
Pīyāde	Yaya	Rācil
Sepāye	Saç ayağı	Münseb
Sīh	Şiş	Sefūd
İynest	Bu	Hazā
Āb-ı hūş-guvar	İyi sıkıcı su	Mā’i ‘azm
Āyed an ki	Ola ol ki	Kāne hazā
Teşne-est	Susamıştır	Zem‘ān
	Yumuşak	Latīf
Firīb	Aldamak	Gabn
Ferībīden	Aldanmak	Mağbūn
Cābilūs	Yaldanmak	Tabasbus
Keşīden	Çekmek	Cezb
Kuşāden	Açmak	Feth
Bi-husbīden	Uyumak	Nevm

Bubāliş nihāden	Yastığa yaslanmak	İstenede ile‘l visāli
Pesendīden	Beğenmek	İrtidā‘
Bi-şermīden	Utanmak	Heyā
Çeşīden	Tatmak	Zevk
Hūrden	Yemek	Ekl
Mezīden Mekīden	Emmek	Mass
Süften	Delik delmek	Sukbe
Direngīden	Eğlenmek	Meks
Çerīden	Otlamak	İrti‘a
Ağişten	Islamak	Bülle
Şuden terzi baran	Yağmurdan ıslanmak	Belle fi’l meteri
İn güftā	Bu söz	Haze’l kelām
Eger mīkunī bāver	Eğer inanmak istersen	Feini‘ temeddet
Nigārā	Asıl lügatta nakış demektir fakat güzel anlamında da kullanılır	
Semenber	Bir neve makbul ağacın çiçeğidir	
Şeker-leb	Şeker dudaklı	Şeffe’i sükkerī
Perī-rūy	Peri yüzlü	
Kīju	Çam ağacı	Sanavber
Goş	Kayın ağacı	Terfā
Hūl	Ağaçkakan	Kenbere
Būm	Baykuş	Būm
Perīr	Öteki gün	Evveli’l ems
Dey	Dünkü gün	Emsi
Doş Perendoş	Dünkü gece	Bāriheten
Came-i hāb	Döşek	Nemet
‘Üryān	Çıplak	‘Üryān
Der-ağuş	Kucağına al	İc‘el hezeneke
Hulm	Sümük	Muhat
Bīnī	Burun	Enf
Hīre	Ense	Kefā
Binā-gūş	Kulağın ense dibi	Zefr
Çīze	Kirpi	Kenfuz
Kepī	Maymun	Kird
Āhu	Geyik	Zabī
Hergūş	Tavşan	Erneb
Sīr	Tok	Şeb‘an

Rūze	Oruç	Siyām
Pāpūş	Papuç	Midās
Ḫired	Akl	Lüb
Āsīb	Göğüs göğüse tokuşmak	İzdihām
Rezm	Cenk Savaş	‘Arbede
Helālūş	Katı kavga	Gulgule
Ferheng	Edep	Edeb
Dīvāne Medhūş	Deli	Mecnūn
Rehāgun	Salıver	Ütrük Tehalles
Goftenīhā	Diyecekler	Nesīhetunā
Tū binyūş	Sen işit	İsme‘ İfhem
Hürrem	Bezenilmiş	Fereh
Şām	Akşam	
Perīden	Uçmak	Teyerān
Behişt	Uçmak	Cennet
Dūzeh	Tamu	Cehennem
Küşt	Öldü	Māte
Engiliyūn	İncil	İncīl
Put-perest	Puta tapıcı	Vesenī
Telīde	Hekbe	Hürc
Semc	Yer altı	Nekbe
Rehc	Çirkin	Kebih
Her-çi	Her ne	Mā’i mevsūre
Nihād tab‘	Resm u ayin	Bünyād
	Rahatlık	Devlet
	İki dünya	kevneyn
Çāh	Kuyu	Bi‘r
Rāh	Yol	Sebil Mihāc Tarīk
Kāh Keh	Saman	Tibn
Kāhū	Marul	Hes
Zen-mader	Kaynana	Sıhre
Şūy	Er	Be‘l
Puyū	Yenge	Māşıt
Zen-peder	Kaynata	Sıhr

Nūl	Kaz burnu	Minkār
Ferzend	Oğul	Veled
Mūl	Oynaşan	Hedın
Tebīre	Davul	Tebl
Nebīre	Torun	Sıbt
Pūl	Köprü	Cısr
Döle	Kasırga	Eş‘ār
Bādbān	Yelken	Şirā‘
Sıtān	Arka üstüne yatmak	İstilkā‘
Puş	Yalı	Gerefe
Dūşāb	Pekmez	Dibs
Hāb	Düş	Rü’ya
Kepke	Keklik	Kebce
Keyk	Pire	Berāgīs
Şüpüş	Bit	Kümle
Çekre	Damla	Katre
Fehfere	Küflü ekmek	Mütekerric
Külāş	Küf	Denes Deren
Pūz	Ağız	Fehm
Jem	Ağzın dişarı kısmı	Şıdık
İstāden	Giderken durmak	Tevakkuf
Kāsten	Eksilmek	Nakıs
Perestū	Kırlangıç	Hutaf
Sīmāb	Civa	Zeybek
Cerz	Çeykik kuşu	Hubāra
Surhāb	Akit kuşu	Nuhām
Dide-bān	Gözcü	Talī‘e
Gūvāh	Tanık	Şāhid
Cay-ı penāh	Sığınacak yer	Melce’ Melāz
Cay-ı girīz	Kaçacak yer	Liyāz
Tārek	Tepe	Hehbe
Tāş	Hamile kadınlarda çıkan bir hastalıktır	Cezām
Dāmgūl	Ur	Cüdre
Zānū	Diz	Rükbe
Pejūl	Topuk	Ke‘b
Çeşn	Bayram	‘iyd
Lāleng	Yufka hamuru	Zelliğ
Sīgī	Sucu	Hemr

Beng	Bir otun adı Esrar	Benc
Kār-ı sehemnāk	Korkulu iş	Fi‘l mehūf
Lāk	Çamur çekilen sandık	Minḳel
Bezğ	Su bendi	Sükr
Gevjen	Sığın Geyik	Mehāt
Hāk-i tūde	Topraktan yığın	Telle
Āverden	Getirmek	İtyān
Rīhten	Dökmek	Sūb
Bigrīhten	Kaçmak	Hirān
Māhcī	Palan atı	Bürzūnd
Süb Süm	Tırnak	Hāfır
Āsā	Esnemek	Tesāüb
Sürfe	Öksürük	Su‘al
Pūşīde	Gizli	Mestūr Melbūs
Pūsīde	Çürük	Remīm
Buhust	Uykuda horuldamak	Ğetīt
Şikeste	Kırılmış	Meksūr
Durust	Bütün	Sahīh
Mühre	Boncuk	Hereze
Vālāzene	Mühre Duvar	Cidāren minnettīn
Sūhte	Yanmış Köynemiş	Hurāke
Ātaş-zene	Çakmak	Mizkā‘
Kāsī	Bir ot çeşidi	Yā‘dīd
Sipend	Yüzerlik	Huref Harmel
Nīje	Günlük	Herşef
Şend	Kuşburnu	Minkār
Enbūh		Galebe
Engūjed	Encüdan ağacının pesidir	Hıltīt
Nehçīr	Av	Sayd
Ded	Yırtıcı	Seb‘
Hest	Tırmaladı	Hedeş
Şest	Balık ağı	Mikyedetü‘l hūt
Nīst	Yok	Ma‘dūm
Ārī	Evet	Ne‘am

Hest	Var	Mevcūd
Sū-be-sū	Her yana	Cevānıb
Kemīn	Pusu	Kemin
Enguşterī	Yüzük	Hātem
Penbe	Pamuk	Kutn
Dest ebrencen	Bilezik	‘Ar sivār
Gūş-vār	Küpe	Kurt
Tīhū	Çil	Teyhūc
Sār	Sığırcık	Zurzār
Şināvīden	Suda yüzmek	İ‘tisāl
Tırāvīden	Sızmak	Tereşşuh
Gümārīden	Sırıtmak	Tebessüm
Güvārīden	Sindirmek	Hazm
Müstemend	Şekvacı	Müşteki
Lāger	Arık	‘acīf Hezīl
Telh	Acı	Mur
Turş	Ekşi	Humūdet
Gūre	Koruk	Hısrem
Hanūr	Ev kumaşı	Metaü’l beyt
Bārdān	Çanak çömlek	İnā‘
Vārdān	Oklava	Şevbeh Şevbek
Zār zār	Dert ile ağlamak	Bukā‘ şedīd
Lābe	Yalvarmak	Temellük
Derd	Ağrı	Vec‘
Āvīẖte	Asılan	Maslūb
Yāftan	Bulmak	Vicdān
Goften	Demek Söylemek	Tekellüm
Süften	Delmek	Sükub
Şuh	Tu Yüze tükürmek	Uf
Şükūh	Heybet	Hışmet
Dāne	Habbe	Habbe
Hūş	Sünbül	Sünbüle
Debbe	Yağ bardağı Debe	
Bübüle	İbrik	Bübüle
Bād-bīzen Bād-zen	Yalpaze	Mirvāhe

Bā-meze	Tatlı	Hulūv
Bī-meze	Tatsız	Hulūve fīh
Sikīzīden	Bükülmek	Tālek
Sütūr	İlki, at ve katır sürüsü	Dābbe
Nīşhūr	Geviş	Cırre
Zeğenk	Hıçkırık	Şeheke
Arūğ	Geyirmek	Cuşā‘
Durūğ	Yalan	Kizb
Pīye	İç yağ	Şehm
Cezdere	Kıkırdak	Suhāre
Dūde	Oba	‘aşīret
Çādır	Çadır	Hayme
Derūn	İç	Dāhil
Hāmūn	Yazı	Kā‘
Çārūb	Süpürge	Miknet Mehemme
Hār	Diken	Şevk
Hem-zād	İkiz	Tev‘em
Āb-gīr	Göl	Bürke
Deryā	Deniz	Bahr
Dehme	Mezar	Makber
Ferāh	Geniş	Vāsi‘
Sengilāh	Çakıl	Herre
Zāc	Lohusa	Nufesā
Piş-yār	Ebe	Kābile
İmsāl	Bu yıl	Hāze’l ‘ām
Pār	Bildir	‘ām-ı evel
Çerīden	Otlamak	Merec‘
Biçer	Otla	İmric
Bezeşk	Otçu	Tabīp
Pīlever	Çerçi	Herrāz
Amās	Gövdede şiş	Verem
Ābile	Gövdede olan kabarcık	Cudārī
Kübile	Su kabarcığı	Hebāb
Kih	Küçük	Sağir
Mih	Ulu	Seyyīd
Bih	Ayva	Sefercel
Gurūhe	Yumak	
Girih	Düğüm	‘iḳd
Encümen	Dernek	Mahfil
Ābisten	Hamile kadın	Hüble

Zāden	Doğurmak	Tevellüd
Renc	Emek	Zahmet
Dıreht	Ağaç	Şecer
Şāh	Budak	Gussun
Nihāden	Komak	Vede‘
Kenūş	Serv ağacı	Servi
Kenev	Kendir otunun tohumu	Şehdānic
Lak Salak	Şal	Mish
Nev	Yeni	Cedīd
Dīvçe Zelū	Sülük	‘elek
Bişū	Yıka	İğsil
Bügzār	Değme	Terk
Gelū	Boğaz	Helk
Pa-bürehne	Yalın ayak	Hāfır
Bendegī	Kay	Deyme
Bes	Yeter	Kattu
Pes	Hayli Eyle	Vefr Feinkāne
Feryād-ı res	Kalmışlara yetişen	Nāsır
Peygūle	Bucak	Rükün
Encūğ	Uçuk	Şer‘
Āteş-dān	Ocak	Kānūn
Teber-hūn	Bir ağaç çeşididir	
Tehgilün	Koz	
Eknūn	Şimdi	El-ān
Puşk	Deve ve koyun kığıdır	Be‘re
Ber-güstüvān	At donu	Tevfāk
Hod	Işık	
Yel	Pehlevān	Şeca‘at
Reste	Er sırası	Şef
Hesrū	Kaynata	Sihr
Hestī	Varlık	Vücūd
Peyveste	Ulaşık	Sālat
Āheste	Yap yap	Butu
Pestū	Göyçek	Den
Sitī	Hatun	Hurre
Sitem	Göç	Cevr
Zübtāne	Tüfek	Zemh
Dem	Kürük	Menfehe

Dūşīze	Bıkr kız	‘ezrā
Kālım	Er gören kadın	Seyyibe
Pelhem Felāhan	Sapan	Mikle‘
Bālā	Yüce	‘ula
Dellāle	Yürücü	Beyyāe‘
Tendīse	Oyuk	Sūred
Bīse	Deri hastalığı	Ebres
Neyistān	Kamışlık	Kesbā‘
Pürniyān	Nakışlı	Herīr
Peydāh	Ayan Aşikare	Beyāñ Zāhir
Zenber	Tekne	Sābil
Melah	Çekirge	Cerāde
Şūh	Kir Çirke	Vesah
Dünbe	Kuyruk	Zeneb
Teb	Sıtma	Humma
Rahne	Gedik	Hılle
Bahye	Terzilerin kıyafete diktikleri dikiş	Hurze
Hāriş	Gıcık hastalığı	Hāriş
Zerīr	Sarılık	Yerkān esfer
Dıbīr	Yazıcı	Kātıb
Erc	Gergedan	
Sipārī	Anız	Cizāme
Ejdef	Ağacın alıç diye bir yemişi	Ze‘rūr
Bīd	Söğüt	Hilāf Sefsāf
Gez	Ilgın ağacı	Tırfā‘
Nihāl	Taze dal	
Bāl	Boyun	‘unuk
Dārū	Ot diye bir ilaç	
Küncüd	Susam	Sımsım
Piste	Fıstık	Cilleviz
Süncid	İkde	Gubeyrā‘
Kehvāre	Beşik	Mehd
Lümter	Büyük	
Sevgen	And	Kesem
Gurūh	Bölük	Kabīle

Sāv	Demir, altın ve gümüşün döküldüğü kalıp	Herpıc Burāde
Sāv̄in	Sepet	Kuffe
Dūk	İk	
Perva	Kolay	Yüsr
Perhū	Kiler	‘enbār Mūhebbe‘
Sürb	Kurşun	Anık
Şūre	Çorak	Sebhe
Serāb	Uzaktan görünen su	Heyde‘
Nebt̄iz	Çuvaldız	Miselle
Gerd	Toz	‘ecāc
Germ	Isı	Her
Sers	Soğuk	Berd
Kāç	Sille	
Gırç	Dilim	Kivāre Ter‘im
Sırī̄şım	Bir tutkal çeşidi	Ğırā‘
Pī̄ç Pī̄ç	İşkence	Mihnet
Besī̄c	Yola azm etmek	Lizām
Nevā	Nağme Nasip	Nağme Rızk
Kākā	Kişi	Mer‘ Recul
Kiyā	İş güç	Sınā‘at
Hebkun	Epsem ol	Üsküt
Halāb	Balçık	Tī̄n
Zeb	Genez	Āsān
Nāb	Safi	Hālıs
Tāb	Işık Kızmak Takat Zülfün eğilmesi	Şu‘le Herr Kudret Ce‘d
Fihrist	Kitabın evveli	Fihrist
Kefte	Yarılıp açılmış	Şikāk
Çefte	Eğilmiş ve dolaşmış	Memzūç
İspergam	Bir cins reyhandır Fesleğen	Zeymurān
Sipehr-āsā	Gök gibi	Kel ezrek
Siperm	Mutlak reyhan	Reyhān
Şerm	Utanmak	Heyā

Fām	Gibi	Nazīr Misil
Tün	Külhān	Ātūn
Merh	Çam ağacı	Merh
Kerh	Köşk	Şerh
Berh	Beraz	Ba‘d
Levend Nādān	Nefsine tabi demek	Ğāfil
Edend	Bir sayi ki miktarı bilinmeye	Ceme‘
Mülend	Laf vurup çiğneme Övünme	Lā temdeh nefseke
Tünd	Yavuz	Harūn
Bedrūdkerd	Veda etti	Vedā‘
Neberd	Cenk etmek demek	Harb Cidāl
Bīdār	Uyanık	Müsteykız
Āhār	Hasıl	‘asīde
Üstüvār	Muhkem	Kavī
Hencār	Benne ipi İnce yol	Mitmer Tarik-i hafī
Sālār	Ulu Asker başı	Nekīb Reīs Seyyīd Emirü’l ceyş
Sūgvār	Yaşlı	Muṣībet
Mūşhār	Çaylak	Hida‘et
Bürd-bār	Yük götürücü	
Mūyīden	Ağlamak	Bıkā‘
Semer	Efsane	Kıssa
Şebe	Pirinç boncuk	Sebe
Ğer	Kahpe	Ḳaḥbe
Köknār	Haşhaş	Haşhāş
Puyū	Güye diye bir böcek	‘üsse Sūs
Sūsmār	Keler	Dabbe
Gencūr	Hazine	Rikāz
Hūre-ger	Dilenci	Sāil
Rāz ve Mervez	Hirī vilayetinde bulunan iki köy	
Tırāz	Alem	‘ālem

	Bir şehir adıdır	Tarsūs
Sāz	Yarağ Alet Çalgı	Silāh Edāt Lehv
Lī̆zhor	Ismarlamak	
Enderzded	Ismarlamak	Vasī̆yet
Kebr	Büyük	Kebir ‘azī̆m
Gürz	Çomak	Mitreke
Hāmiyāz	Esnemek	Tesāūb
Kāj	Şaşı	Ehvel
Rāj	Harman	Subre
Temūz	Orta yaz ayı	Evset-ı seyf
Ez cümle	Henüz	Fi’l cümle
Füsus	Güç eylemek	Hayf
Hezl	Boş söz söylemek	Hezl
Çeğz	İçi çürük çıban	Kāhe’l cerh
Tabes	Bir şehir adıdır	
Meniş	Tabiat	Helk
Sekāliş	Hile	Hedu‘
Bevş	Kesret	Cem‘
Rahş	Güneş	Şems
Heş	Belh vilayetinde bir şehrin adıdır	
Muğ	Gavur	Kāfir
Fürūğ	Aydınlık	Şu‘le
Muġ	Karagu	Ğeyheb
Māġ	Gece karanlığı	Deycūr Ğeles
Nüğūl	Derin	‘umuk
Güzāf	Beyhude söz	Bātıl ‘ebes
Nişāf	Akılsız	Hüşk u dimağ
Çirkin	Zişt	Hefrī̆k
	Nişane	Hedef
Keffe	Kab	Zenbil
Hef	Kav	
Ājeng	Kaşta ve alında buruşukluk demek	
Hünbük	Sıklık	Sefī̆r
Teng	Avazı	Şehī̆r

Beġeltak	Tekala Beşikte oğlanlara sararlar	Hizām
Heng	Akıl kuvveti	Fitnet
Şeng	Şiveli mahbube	Tarife Zarīfe
Çengilok	Eli ayağı eğri demek	
Hedük	Tasa	
Tebūrāk	Kuş ürkütmek için birbirine bağlanan iki tahta	
Hunk	Gökçek	Tūba
Ğamnāk	Gamlı	Mağmūn
Nāvek	Ok	
Nāk	Müşk otu	
Nā-fercām Nā-sezā	Layık olmaya demek	Lāyeliku
Tūzīm	Bırakalım	Yetrukūhum
Gusterīm	Döşeyelim	Yefruşūhum
Şuhūlīden	Çağırmak Gürlemek	Sayhe
Nikūhīden	Yarıp yermek	Mezemmet
Tūzīden	Kazanmak	Kesb
Tūlīden	İğrenmek	İstikrāh
Āmūn	Buhāra taraflarında bulunan bir ovadır Asıl lügatte çevreye de derler	
Me‘būn	Hiz demek yani dibini satan oğlan	Mühennes
Nigūn	Hatun	Mühennese
Keyhān	Padişahlar	Melik
Gejgejān	Emekleye emekleye	Hābī
Dūdemān		‘aşīre Kabīle
Behmen	Orta kış ayı	
Şādırvān	Büyük döşek	Zürbīye
Fersūden	Bozulup eskimek	Müteğayyīr
Tūzīden	Kulluk ödemek	Mutī‘
Süpūrīden	Sencüb dürtmek	Ta’n
Peyğāre	Tan etmek	Zem
Fereh	Bezek	Ziynet

Firih	Artıklık	Fadle
Rūyīden	Bitmek	Nebt
Rīzīden	Dökülmek	Sab‘
Dohten	Dikmek Bir kimseyi bir hakime ve zalime gamz etmek	Hiyāte Nemmām
Rīden	Sıçmak	Teğāvīt
Suğye	Zebun	Mağlūb
Gürāzīden	Salınmak	Tecebbüs
Bertule	Bürk	Bürtele
Vāhile	Hz. Nūh’un karısıdır	
Nesteren	Nesrin gülü	Nesrīn
Tīrmāh	Güz	Evvel-i herīf
Şāh-rāh	Ulu yol	Şāri‘
Zehīden	Su sızmak	Sereb
Tantane	Su çağıldısı	Neşneşe
Levīşe	Yevaşe demekdir yani bir iki çatal ağaçtır ki nalbendler sert atın burnunu ve kulağını kıstırıp onunla atı yevaş ederler	Ziyār
Dūşāhe	Atın ayağına vurulan bir aletdir	Kerdese
Derd-i zen	Oğlan doğurmak zahmeti	Telk Mehād
Kāğ	Nadan demek yani hırslı ötmek	
Yāre	Rüşvettir	Rāşī
Bahsīden	Zebun olmak Yüreği yanmak	
	Avāze	Demdeme
Şülle	Kadınların ud yeri	Ferc
Humre	Bulgur çorbası	Çeşīşe
Hev	Ağaç kırmak	Kadebetü’l kürüm
Māhi-gāh	Hizmetkara verilen ulufe	Ücret
Pīşi-gāh	Sadır, evlerde ve meclislerde olan yer ki büyükler oturur	Sadrü’l beyt
Ferzāne	Bie cemaati ulusu demek	Seyyīd
Gāh	Vakit	Āvān

Pāçile	Bir tahtadır ki ayak altına alırlar kara batmaya demekdir	
Heh hey	Acep acep	Zühre
Ecī	Paşa	Ehū
Hudū	Tükürük	Tebzīk
Katū	Bir vilayetin adıdır	
Refū	Gözemek	Rekketü'l sevb
Kendūrī	Bir büyük sofra	Sumāt
Destenbū	Bir küçük kavundur	Şemmāme
Ey puser	Ey oğul	
Hümām	Ey şerif	
Şumār	Sāy	İhsib